

University of Mumbai

No. Aff./ICD/2017-18/207

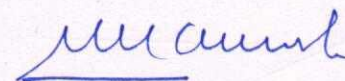
NOTIFICATION

The proposals are invited as per provisions of the Maharashtra Public Universities Act, 2016 for the academic year 2018-19 from the Educational Management/Society/Trust's and principals/Directors of affiliated colleges/Institutes to start New Colleges/Courses/Subjects/Divisions (under-graduate and post-graduate) Subject to post-facto sanction by Maharashtra state commission for higher education and development to the perspective plan of the University through the online process. The Perspective Plan, Government Resolutions, Fees circular, Proposals Guidelines and other details are available on University website <https://muonline.org.in> (in Downloads section)

After submission of the proposals through the online process. It must be submitted in three (03) hard copies alongwith video C.D to the Affiliation Section, Room No. 207, University Building, Fort, Mumbai-400 032. On or before 29th September, 2017 up to the 5.30 p.m. except 2nd and 4th Saturday, Sunday and Public Holidays.

The applications will not be accepted under any circumstances after the above mentioned date and time and also proposals which are not as per Perspective Plan of the University.

Mumbai-400 032.
21st September, 2017

(DR. DINESH F. KAMBLE)
REGISTRAR
(Additional Charge)

मुंबई विद्यापीठ

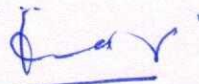
क. संलग्नता/मान्यता/आयसीएम/२०१७-१८/२०७

जाहिरात

मुंबई विद्यापीठ परिसरात नविन महाविद्यालये/अभ्यासक्रम /विषय/ अतिरिक्त तुकड्या (पदविपूर्व आणि पदविव्युत्तर अभ्यासक्रमाकरिता) सुरु करण्याकरिता इच्छुक संस्था/महाविद्यालयांकडून महाराष्ट्र सार्वजनिक विद्यापीठ अधिनियम, २०१६ च्या तरतुदीनुसार शैक्षणिक वर्ष २०१८-१९ करिता विद्यापीठाच्या बृहत आराखड्यास महाराष्ट्र राज्य शिक्षण व विकास आयोगाच्या कार्योत्तर मंजुरीच्या अधिन राहून online पद्धतीने प्रस्ताव मागविण्यात येत आहेत. शैक्षणिक वर्ष २०१८-१९ चा बृहत आराखडा, शासन निर्णय, फी परिपत्रक, प्रस्ताव मार्गदर्शिका (Proposal Guidelines) सविस्तर माहिती विद्यापीठाच्या <https://muonline.org.in> या संकेतस्थळावरील Downloads लिंक मध्ये उपलब्ध करण्यात आलेली आहे.

ऑनलाईन प्रस्ताव सादर केल्यानंतर सदर प्रस्तावांच्या तीन प्रती (Hard Copy) व चित्रीकरणाची (Vedio.C.D.) दिनांक २९ सप्टेंबर, २०१७ सायंकाळी ५.३० पर्यंत सलग्नता मान्यता विभाग, कक्ष क्र. २०७, दुसरा मजला, मुंबई विद्यापीठ, फोर्ट, मुंबई - ४००० ३२ येथे दुसरा व चौथा शनिवार, रविवार आणि इतर सार्वजनिक सुट्टी व्यतिरिक्त स्विकारले जातील. सदर नमूद केलेल्या दिनांक व वेळेनंतर तसेच बृहत आराखड्यातील बिंदू व अभ्यासक्रम/विषय/तुकड्या बाहेरील येणारे प्रस्ताव कोणत्याही परिस्थितीत स्विकारले जाणार नाहीत, याची कृपया नोंद घ्यावी.

मुंबई- ४००० ३२.
२९ सप्टेंबर, २०१७

(डॉ. दिनेश कांबळे)
कुलसचिव
(अतिरीक्त कार्यभार)

University of Mumbai

Perspective Plan 2018-19 To 2022-23

University of Mumbai

**RE-IMAGINING MUMBAI UNIVERSITY
VISION GLOBAL LEAGUE**

PERSPECTIVE PLAN DOCUMENT (2018-23)

PROLOGUE

Throughout history, the greatness of a nation or a civilization is closely associated with the greatness of its system of education – especially, higher education. Great universities like Nalanda and Takshshila in ancient India contributed immensely to spreading our nation's reputation far and wide. Even in modern times, the name of the best universities in the world are a proud part of the global reputation of great nations and cities. The brand images of New York, London, Berlin, Tokyo , Tel Aviv, Beijing, Shanghai, Seoul, etc., owe a lot to the global ranking of the universities located in these cities.

Today India is emerging as a global power in the 21st century. Mumbai, India's financial and commercial capital, is transforming itself in line with its aspiration to become a global city. Therefore, once again, the Universities of Mumbai, which was established in 1857, has an opportunity, also a responsibility, to make its fullest contribution to Resurgent India and Resurgent Mumbai. It is our aspiration, also our resolve, to make the University of Mumbai the best university in India, and to earn a place among the Top 100 best universities in the world.

Today our University undoubtedly faces many challenges. I do not wish to belittle these challenges. However, with collective and sustained effort, and with matching dedication and commitment from

all the stakeholders, I am sure we shall overcome these challenges & climb the summits of success that are beckoning us.

The Future of Mumbai University will not be unworthy of its past. Indeed, it will be brighter than its past. As our University begins preparations to celebrate its 160th anniversary in 2017, I appeal to all of you to join this movement of reimagining University of Mumbai & building infrastructure and academia to make it one amongst the Global League.

Vice-Chancellor
Mumbai University

12th September , 2017

1. REIMAGINING MUMBAI UNIVERSITY: VISION GLOBAL LEAGUE

INTRODUCTION:

The University of Mumbai is one of the most important and prestigious universities of post independence India.

It is extremely well located in the heart of Mumbai, spreading over 220 acres with the CST-Santa Cruz road on the North & East, the Mithi River on the west and the Bandra Kurla complex in the South.

Over the years, it has developed largely on its own, given the availability of large tracts of land, but without the visionary benefit of a thorough Masterplan and such a document to bind the overall campus in an integrated whole. In this, its 160th year, the University of Mumbai is on the threshold of projecting itself into the global league. This masterplanning effort is to help create a tangible vision for the premier university for the next many decades, and help chart its positive growth in the most suitable direction... for its Students, its alma mater, its Academia and the city of Mumbai.

WHAT IS A MASTER PLAN?

A campus master plan is a physical manifestation of a university's strategic plan. At its best, it is a road map for the future of a campus, and becomes a crucial tool in confirming that short-term projects are working in conjunction with long-term plans and goals.

Why do we need it so much?

Without it, each decision made about a campus' facilities --from new buildings to renovations to infrastructure improvements --is made in isolation, without a bigger vision in mind. And a good campus plan builds in flexibility, so that it can accommodate shifting academic priorities and economic conditions.

GROWTH POTENTIAL

The University of Mumbai has grown through the decades, adding new departments and fields of study, concurrent with the needs of the Nation and the academic and intellectual resource required to feed these needs. Traditional courses of Social Science, Languages, Pure Science and Commerce have learnt to coexist with new-age courses in Management, Information Technology and Nano Technology... with more and more exciting opportunities on the anvil, from Artificial Intelligence, to Sustainability, to Film Making, Leadership, Sports, Life Coaching, Design, Space Science and more.

University of Mumbai accepts and would like to welcome such change. And this cannot be done in an ad-hoc manner. A proper Masterplan, as envisioned so far provides value to each such existing and proposed sectors of academic and allied development. It puts in the direct context of the land it so precious sits upon in the heartland of Mumbai.

THE MUMBAI CONTEXT:

Mumbai is the largest city in Maharashtra, in Western India and the absolute commercial capital of India.

University of Mumbai is located at Kalina, a mile south of Mumbai Airport, and just adjoining the vast economic hub of the Bandra Kurla Complex (BKC) at its southern flank. The important Western expressway and the new metro line is just to its west, a few minutes away and is well located to all parts of Mumbai and its hinterlands.

There literally is no better location possible in Mumbai!

THE MUMBAI UNIVERSITY (MU): PRESENT SCENARIO

Many of the buildings located in the Vidyanagari Campus of University are in state of structural and functional decay. A detailed site analysis and visual audit has indicated that there is a need for a development overhaul. However, redevelopment will be done phase-wise and sensitively.

The landscape is well developed and should be conserved.

ANALYSIS OF PRESENT MASTER PLAN

The main entry is at the East, with a subsidiary entry (towards Sports Block) at the North. Most of the present development is on the Eastern side, with some spread-over to the south-west. There is no clear zoning or natural sectorisation of related departments. Orientation of buildings is based on sequential spatial development as per availability and convenience and roads seem to propagate accordingly.

However, because of lush vegetation at various pockets, the micro-climate is unique, as is the environment, with a prominent patch of wetlands on the west, with the Mithi River.

MASTER PLAN: VISION AND CONCEPT:

We want to reimagine the University of Mumbai as a global University, with the best of campus masterplanning principles.

The new Masterplan would – 1) communicate institutional **vision** / values, 2) create a sense of **place** and 3) facilitate better **change**.

Three components coincide and work together to support the core mission and values of the university – **Landscape, Buildings & Circulation**. Together, they ensure the largest of campuses feel humane and comfortable, have positive purpose and elucidate character.

Global, leading campuses employ such principles to ensure a wonderful “**learning**”, rather than “teaching” environment.

MASTERPLANNING PRINCIPLES:

Creating a LEGIBLE campus

In campuses, legibility & wayfinding are major aspects of a successful masterplan. It provides distinction, purpose and a clarity of vision in placing new buildings and enhancing value

Creating a CONTEXTUAL Campus

Such large development does not succeed as an island in isolation. Its edges and paths are derived from a larger geographical context, the needs of the neighbourhood and the successful physical and ecological linkages formed.

Creating a memorable LANDMARKS

In a continuation of the legibility principle, creating memorable landmarks endears users to the project, provides sense of location and pride, while simultaneously endowing tremendous value to the landmark property and its vicinity.

Creating a GREEN campus: Nestled in NATURE

With a major natural edge on one side, and a lush existing landscape, this campus has a micro-climate and environment of its own; seemingly better than its Mother City. The idea is to enhance it further as a **Campus in a Garden** concept, allow for it being a major environmental asset in the heart of the city, and having a lush, green characteristic of its own.

Blending modern technology with traditional wisdom

Major aspects of Traditional Wisdom of creating Universities has been thoughtfully integrated into the planning so as to keep it beneficial for the success of the overall planning without being in conflict with other planning principles.

WALKABLE and intuitively convenient

As spread out as the campus is, special efforts need to be taken to ensure convenient, intuitive and comfortable connections to promote non-motorised transport.

Sectors and amenities are mostly decentralised, thus ensuring most conveniences are but a short walk or cycle trip away.

Environmentally SUSTAINABLE

Such a large development needs to be a beacon of sustainable planning, not just planning *IN* nature, but planning *WITH* Nature, to set a precedent, a prototype of sustainable campus planning that should be emulated across the country.

MASTERPLANNING A TRUE GREEN CAMPUS

From Masterplanning to Architecture, the entire campus planning is being done keeping in mind that it be presented as a high rated IGBC Green Campus, the first in Maharashtra. This will ensure compliance of holistic sustainable planning.

Environmental Services:

- Waste water treatment
- Reuse of treated water
- Organic waste treatment
- Recycling of Dry waste
- Solar PV plant
- Rain water harvesting
- Low loss Transformers

Ecological Services:

- Flood control and Photo-remediation
- Riparian Zone with Bio-diversity Park
- Central Eco Park
- Storm water run-off velocity reduction
- Bio-remediation through Swales
- Green Corridors with layers of landscaping
- Connection of Water Bodies

MASTERPLAN STRUCTURE

The new masterplan attempts bringing much needed order, arrangement of spaces and legibility in circulation into the Structure Plan. We rooted in its existing structure, found inherent strength and brought about the creation of two major orientations and axii, leading to a focussed central space.

This allows the creation of 4 distinct directional quadrants.

Most of the new proposed development is considered in the Western and South quadrant, while the North and East quadrants are more of strategic densification and redevelopment of existing departments.

This also allows ease of relating to the Masterplan, while simultaneously allowing proper sectorisation, distribution of infrastructure and phasing.

MASTERPLAN LANDUSE

Every Masterplan needs a proper correlation of landuses – from Academic to residential to Communication and Greens – to make it work as a planned, defined whole.

The landuses are also a genesis of the structure plan.

Here we have kept more 1/3rd of the Plan green and open, while the dominant landuse is for Academic development. Residential is limited to the Southern side and will be highrise.

Amenities and infrastructure are distributed to ensure ease and access and roads are well defined with proper hierarchy.

MASTERPLAN CIRCULATION AND STRATEGY

From an existing free-for-all plan, it is progressively thought to make the new campus as a **Non-Motor Priority Campus**. Circulation networks will be intuitively regulated to ensure Car movement to only few sectors, allow **public transport** movement along main roads, introduce 3 well-distributed and accessible **Transit Hubs** that will have parking, intra-campus **shuttle transit services and Bus Stops**. Other roadways will be **pedestrianised**. New entries have been opened on important surrounding corridors, including important new accesses from a near **Metro Station** and a proposed **Elevated highway** to the west.

DEPARTMENTS AND EDUCATION PROGRAMMES

DEPARTMENTS AND EDUCATION PROGRAMMES

EXISTING DEPARTMENTS OF THE UNIVERSITY:

ARTS STREAM (FACULTY OF ARTS)

School (Autonomous)

Mumbai University School of Economics and Public Policy

Cultural Arts Stream

Academy of Theater Arts

Department of Music

Lok Kala Academy

Department of Dramatic Arts (Sindhudurg)

Departments

Department of Communication and Journalism

Department of Education

Department Of Library Sciences

Language, Linguistics and Literature

Department of Arabic

Department of English

Department of French

Department of German

Department of Gujarati

Department of Hindi

Department of Kannada

Department of Linguistics
Department of Marathi
Department of Persian
Department of Russian
Department of Sanskrit
Department of Sindhi
Department of Urdu
Department of Chinese Studies

Social Sciences Stream

Department of Applied Psychology
Department of Civics & Politics
Department of Philosophy
Department of History
Department of Sociology

Department to address Students' Issues:

Department for Students Development

Centres for International Studies

Centre for Eurasian Studies
Centre for African Studies

Geology/ Geography Stream

Department of Geography
Department of Archaeology

Sports and Physical Education

The Department of Physical Education

Department of Sports

COMMERCE & MANAGEMENT STREAM (FACULTY)

Commerce Stream

Department of Commerce

Management Stream

Jamanlal Bajaj Institute of Management

Alkesh Mody Institute of Management

SCIENCE STREAM (FACULTY OF SCIENCE)

Centres for Excellence

UM-DAE Centre of Excellence in Basic Sciences

National Centre for Nanosciences and Nanotechnology

University Departments

Department of Physics

Department of Bio-Physics

Department of Chemistry

Department of Mathematics

Department of Life Sciences

Department of Oceanography

Department of Biotechnology

Department of Statistics

Department of Computer Science

Department of Law

Department of Information Technology

Centres of National Authorities on Campus

UGC Human Resources Development Centre

Western Regional Instrumentation Centre

Western Region Centre of ICSSR

Centres for addressing issues of global importance

- Centre for Disaster Management
- Dr. Ambedkar Center for Social Justice
- Academy for Administrative Services
- Maharashtra Adhyayan Kendra
- Gurudeo Tagore Chair for Comparative Literature
- Shri. Balasaheb Thackeray Chair
- Confucius Institute
- Xi Shan Lin Center for India China Studies
- Centre for European Studies
- Indo-Israel Study Centre
- Adv. Bal Apte Centre (proposed) to address role of youth movement in nation building
- Center for Career Guidance and Counselling (Proposed) at Navi Mumbai in collaboration with CIDCO

FACULTY OF INTERDISCIPLINARY STUDIES:

- Department of Law

School/ Academy:

Mumbai University of Mumbai Law Academy

Interdisciplinary Center for Skill Development

Garware Institute of Career Education and Development

Institutes for Distant and Virtual Education

Institute of Distance and Open Learning

Centre for Extra-Mural Studies

Department of Continued and Lifelong Learning

Center for Online and Dynamic Education

New Academic Departments/ Centres

- Dr. Babasaheb Ambedkar Centre for International Studies
- JRD Tata Aviation Academy & Space Sciences
- Centre of Excellence for Computational and Data Sciences
- Garware Skill Based Education Center
- Dr. Babasaheb Ambedkar Centre for International Studies
- Ramesh Sippy Academy of Film & Television
- International Institute for World Leadership
- Start-Ups & Incubation Hubs
- Centre for Research & Innovation
- Centre for Railway Research
- Centre of Excellence for Sports Management & Rehabilitation

- Centre of Excellence in Behavioral Sciences
- Centre for Green and Sustainable Technologies
- Centre for Robotics Engineering
- School of Design
- School of Life Coaching
- School of Interactive & Digital Media
- Nano sciences & Nano Technology Building.

Developments at Local and Regional Campuses of MU (Sub-Centres)

Academic departments shall be established at the various Sub-Centers. Initially one or two department from Humanities, Science and Commerce and Management Faculty and interdisciplinary faculty shall be started.

Marine Lines Campus

- Centre for Excellence in Sports Rehabilitation

Sindhudurg Campus

- Sindhuswadhyay Head Quarters to be established at Vengurla
- Department of Social Work
- Department of Dramatics

Ratnagiri Campus

- Railway Research Centre to be strengthened

Vidyanagari Campus

- National Sports Academy

Kalyan Campus

- Railway Research Centre to be strengthened

Thane Campus

- Railway Research Centre to be strengthened
- Dance Academy

Kalwa (proposed)

- Centre of Excellence in Skill Development for Women
- Academy of Public Administration and Management

Palghar (proposed)

- Centre of Excellence for Research, Development and Training in Tribals

... and more to come

PROPOSED MASTER PLAN

A tentative overview (currently under developmental phase) of the Master Plan of Mumbai University is provided on the following pages.

PROPOSED MASTER PLAN

2.. INTRODUCTION TO PERSPECTIVE PLAN

Throughout history, the greatness of a nation or a civilization is closely associated

Introduction and Current Status:

The University of Mumbai (known earlier as University of Bombay) is one of the oldest premier University in India celebrating its 160th year of establishment. In last 160years ofits functioning attest to its manifold achievements as an intellectual and moral powerhouse of the Society. The University has always given its best to the country. In general and the city of Mumbai in particular by enthusiastically shouldering an ever growing load of social values and opportunities. Many of the alumina of the University is holding the top positions in the various fields and giving the leadership in various organizations as well as political leadership. Four alumina of the University are recipients of the greatest award of India the "Bharat Ratna" award.

Certain natural aspects help us understand the various perspectives to be strengthened while preparing the University of Mumbai's Perspective Plan. Let us accept and list them as the guiding principles for a proper document that will help us focus in this journey. The Perspective Plan should not confine us within a too well-defined framework, but should allow us to audit our challenges, achievements and failures. The Plan document should be dynamic and flexible, should be completely delegated and should permit every unit,

department and institution within the University of Mumbai to identify themselves as leaders, stakeholders and as those who would benefit by the results.

The University has two campuses of area 243 acres at Kalina Campus and 14 acres at Fort Campus in Mumbai. It has also sub-campuses at Ratnagiri (20 acres), Thane (6.5 acres) and Kalyan (6.26 acres).

Geography – the urban-rural continuum

The University of Mumbai has a tremendous geographical region. The high-density megapolis of Mumbai, Mumbai Suburban and Thane districts and the other districts of the Konkan Revenue Division provide extreme diversity of opportunities and requirements to be considered within a Perspective Plan.

Thus, when the University of Mumbai considers a Perspective Plan, it is almost helping guide the future of urban, rural and mofussil areas of at least seven districts, along with the inclusion of three of the most populated municipal areas.

There are 2 Model Colleges established by the University at Mandangad, Dist. Ratnagiri(14 acre land) and Talere (4 acre land) Dist. Sindhudurg. It has 782 affiliated colleges in seven coastal districts of Maharashtra i.e. Mumbai, Mumbai suburban, Thane, Raigad, Ratnagiri, Sindhudurg and Palghar in jurisdiction and 5 colleges in out of jurisdiction (i. e. Nashik, Pune, Goa & Silvassa).

There are 56 Departments of the University at Kalina while 108 Research Centres. University of Mumbai is the only University in the

country (among almost 782 Colleges) to have 53 of the affiliated colleges with 'A' grade of NAAC accreditation. University of Mumbai is one of the first and largest University in India situated in the heart of financial capital of India and in the state of Maharashtra being among the biggest contribution to our national GDP. As it is quoted by Hon'ble Vice-Chancellor Dr. Sanjay Deshmukh in his address at Annual Convocation "We are blessed with critical components, essential to creation of a world class start up eco system such as top universities, research institutions, qualities, talent pool. Technology companies, venture capital companies as well as infrastructure networking/ monitoring organizations, vital for infrastructure striving to build successful global companies.

ROADMAP FOR THE FUTURE:

In an increasingly global world, given the demographic dividend that India is set to reap India's comparative advantage lies in the arena of leadership of knowledge society. In the last three decades ever since the NEP of 1986, Indian policy makers have been seized of the matter. The comprehensive ICRIER paper by Pawan Agarwal, followed by the National Knowledge Commission Report by irrepressible Sam Pitroda and Yashpal Committee report are but a few high points in this thinking which would culminate in India taking its rightful face in the comity of Nations in the context of emerging global Knowledge society. One of the lessons has been that this would need serious policy reforms and adequate resources and good governance and global actions on the part of all the institutions of

higher education. All this currently has resulted in the currently extant RUSA (Rashtriya Uchattar Shiksha Abhiyan) initiative.

State Universities an overwhelming 90% of all the students in the sphere of higher education but is clearly starved of resources. On its part the State of Maharashtra had set up three high level committees to look at the different aspects of higher education sector. These Board have been studied The Maharashtra Public Universities Act, 2016. The University of Mumbai as one of three premier presidency Universities of our country has its task clearly cut out and is raring to get off the blocks to play its part. This then is the context which informs the current Perspective Plan of our University.

Vision: Strategic Intervention:

The vision of the University is to chalk out a realistic strategy so as to transform the University of Mumbai into a truly excellent place of teaching/ learning and research for all the stakeholders. This Perspective Plan presents important proposals that have emerged from the academic faculty through their respective departments and programs. This was to be contextualized within the overall mandate of social responsibility of inclusion and the aspiration was to eventually reach best global standards. What follows is elaboration of this vision through anatomical dissection, diagnostics and policy and action initiatives on our part that are being conceptualized.

Changing dimensions of student life

Students, their aspirations, opportunities and interests are ever changing, and more so, in the past ten years. The rate of change of possibilities, limitations and pressures will increase in the coming years, and will most certainly explode more than exponentially in every future year.

The University needs to introduce new and emerging fields of study from faculty proposals and measure them against university resources. This will allow us to meet new developments in various discipline and help alleviate concerns in our society. Can the University, its affiliated institutions and the sister universities and institutions in this region be able to recognise the strengths of our students, and help them with ever-evolving and ever-changing methods to meet these challenges?

The two triads: Adequacy, Equity and Excellence: Autonomy, Flexibility and Capacity towards Excellence

Being a developing country with its poverty backwardness as well as multicultural diversity it was but natural that the first charge on the University system was equitable expansion (adequacy). The inherent conflict between these two criteria and that of excellence with its inherent exclusivity naturally meant that the latter willy-nilly took a back seat. But like many other things, things cannot be dealt with purely sequentially and everything must get some (varying) level of attention. Whereas the first triad mentioned above continues to be relevant in the new global world, the second triad comes to the fore as we simply cannot do without quality assurance in our higher

educational endeavour. If there is one mantra that is learnt here it that there is no uniform mantra to achieve quality and that one size does not fits all.

Further, specificities become ever more important after basic stuff is ensured at a general level. All of this means that autonomy and flexibility have to be encouraged in the spirit of letting go of controls and uniform rigidities so as to enhance quality which is of essence. This necessarily entails fair amount of decentralization which as we know is acceptable in principle but is always difficult to put in practice as it involves letting go of decision making and power. This easily said than done. For, autonomy and flexibility in pursuit of quality outcomes require capacity building at all levels. This includes curricula, evaluation, pedagogy but above all a serious mind set change in case of all the multiple stake holders but most importantly with the managers and teachers of higher education.

Consolidation (Back to Basics)

Given the fact that our university is rather huge naturally expansion will have to an exception rather than the rule. It is imperative that we now look at the university with all its components as it exists today and try to consolidate. There is critical need to support proposed academic programs, and / or to expand capacity of well-received programs, assess the demand of low-capacity programs and to list academic programs that would achieve high distinction. This will

involve serious reflection and concerted action to improve its efficiency focusing on the outcomes rather than the inputs.

In a word, we need to traverse the ‘back to basics’ path reflecting on the fundamentals and getting them strong in terms of delivery of set but ever changing benchmarked outcomes. Apart from infrastructure provision in adequate measure, the soft infrastructure related to rules and procedures will also come in for scrutiny. While we will have more to say about this in a bit, we may merely note that institutional and other kinds of restructuring is a serious challenge that has to be met head on.

Defining the future on a path of sustainable development

Environmental challenges vis-a-vis the pressures of rapidly growing urban clusters, including multi-modal transport networks, new townships, changing rural-to-urban areas and thereby the ability of students and academia meet them with new courses, need-based syllabus and curriculum and professional themes is paramount.

A leader in thought and academic mentorship, can the University ensure that these challenges are met without sacrificing the primary tenets of environmental principles, sustainable development and core principles of conservation of natural resources?

Good governance:

It is well understood that while resources are important, governance is the Key in the arena of higher education. It is good governance that leads inputs being transformed into desirable outcomes. This is not something grandiose but rather comprises of bricks and mortar stuff. It has to do with protocols and processes that optimize system efficiency. It also had to do with incentives that exist for agents given the institutional rules that define the system. Of course, all this to be set right requires knowledge and research base which in turn presumes that there is a real time data base/warehouse that is being maintained.

This will also allow for monitoring and evaluation of the system performance at a given point in time as well as over a period of time. The Perspective Plan would also need to identify dormant or long-running academic programs to make way for demand-driven or high-growth programs. All of this will lead to – as mentioned earlier – back to basics approach, conceptually and practically viewing the processes as component parts of the whole system, and setting benchmarks and process re-engineering to create internal reforms within the University whilst at once anticipating policy reforms and initiatives without.

Spatial dimensions of the University campus, and structures of affiliated institutions

A Perspective Plan cannot be exclusive of the actual working or academic space of the student, the faculty, the tertiary support staff

and the administrative officers and employees. Today, and for the future, we should also ensure that the Perspective Plan is inclusive of its precious alumni and provide for their participation in the future growth of all activities and physical structures.

The University campuses would naturally be the core focus of the Perspective Plan, and would examine historical and cultural strengths of the buildings that prominently position the identity of the institution. Similarly, the Perspective Plan would also need to include the potential with affiliated institutions to re-examine their campuses, structures and core units within them.

For example, an affiliated college may have limitations in vertical or horizontal growth because of the space constraints within the Mumbai-Thane metropolises, but could perhaps plan for the growth of its academic facilities by substantial improvements. A Chemistry or Zoology Laboratory may not have been renovated for more than ten years and perhaps could be prioritised for State-of-the-Art facilities.

The Perspective Plan can also be inclusive of the financial, knowledge, innovative and managerial skills and strengths of professionals in the Mumbai and Konkan regions. For example, a proper partnership of the University of Mumbai's Perspective Plan with the Maharashtra Council of Architects and other similar bodies could establish principles of Public-Private collaboration amongst all affiliated institutions to seek contemporary and futuristic growth and appropriate legal documentation and budgets.

Internal Educational Reforms: Four track approach

This is based on the four statutory officers and offices that are extant dealing with Academic development, Administration, Examination and Finance. Each of these has to come up with an agenda so as to simplify the processes and protocols so that transactions costs are reduced and the outcomes are achieved in a time bound target oriented and benchmarked fashion. The Perspective Plan should identify integrative and applied disciplines and programs and develop them based on needs and demands of society and nation. In what follows the sub areas are flagged and progress in each will have to be monitored by setting measureable targets.

They require internal commitment and should not depend on external reforms, although these may also help. The Vice Chancellor along with the officers is working as the agenda. It is expected that finally, all of the systems developed will seamlessly merge with protocols such as those delineated by ERP-SAP.

Track I: Academic Innovation

- Academic audit to include TAQ, Peer Review, Research and Administrative competence
- New Courses: Interdisciplinary and Integrated (value added), Excellent and innovative teaching
- Undergraduate and graduate research

- Pedagogic Innovation: Teaching tools and techniques (IT enabled and student friendly), promote and support experiential learning
- Autonomy and Consolidation of Choice based credit/ Semester system
- Review and reforms in Affiliation norms and inspections
- Support academic programs to strengthen grant requests

Track II: Administrative Innovation

- SWOT analysis/ Coordination of different sections and information flow protocols
- Streamlining of processes and creation of time line protocols for certainty of time required for all routine activity (Self commitment Charter thereof)
- Infrastructure and support for learning excellence and innovation
- Process re-engineering to reduce transactions cost, through statute, ordinance changes so as to attain greater efficiency and reduce harassment of all stake holders
- Support faculty research and professional development
- IT enabled timely information disbursement (circulars and time-tables) for the convenience of Departments/ Colleges/ Teachers and Students
- Transparent On-line procedures for enrolment / eligibility and payment of fees.

Track III: Examination Innovation

1. Detailed protocols for scheduling of examinations, results, appointment of examiners, moderators and examiners.
2. Database of information for student use (on-line services) as well as for administrative purposes.
3. Training for staff for effective use of networking and other IT enabled tools.
4. Workshops for better paper setting, evaluation and moderation as also revaluation
5. Protocols for systematic CAP

Track IV: Finance Innovation

- Review and streamlining of finance processes and setting up of coordination with other sections
- Targeted changes to the financial, physical, and organizational establishments to strengthen research, academic and innovative activities
- Finance processes re-engineering to cut transaction time
- Finance facilitation for student / teaching and non-teaching staff, through simplification and creation of manual.
- Dedicated administrative establishments for grant proposals and financial management
- On-line transactions with suitable gates to other stakeholders (including other sections and colleges)
- Clear assignment of authority and responsibility (including automatic clearances) to different officers with proper networking with other sections of the University.

Apart from this, there are the two service units that need to be involved in a big way. These, as mentioned earlier are the CCF and Press.

Need for Perspective Plan:

The University has several stake-holders including society, students, faculty, various educational institutions, its departments, teaching as well as non-teaching staff, industries, corporate sectors and the State Government. The growing needs of all these stake-holders need to be consolidated and addressed.

There is population growth in last few decades and expansion of towns and cities. To cope up with the growth of population and expansion of the cities as well as extend the facilities of the Higher Education to the remote areas it is necessary to have a Perspective Plan which gives the direction to fulfill the aspirations of the stakeholders and propel India in right direction.

3. PERSPECTIVE PLAN: GUIDELINES FOR STRATEGIC VISION

Understanding local needs while aspiring to be a global leader

The name, “University of Mumbai”, is recognized globally. To be honest and to acknowledge our place in the list of best performing universities in the world, and in Asia, and also within India, is to ensure that we plan in real terms while developing this Perspective Plan. This can only be true, and can give proper strength in our aspiration to be a global leader in academia, if we recognise local needs of Mumbai-Thane metropolis, the Konkan region and the tremendously intersecting transport and industrial networks and clusters.

At the same time, we should also be observant and absorb, should be all-consuming of futuristic, and be rational and cautious in the recognition that our risks and dreams should not be harmful of the aspirations of our students. Thus, we should be ambitious in our goals, but should define them with local values, needs and realism. We should have vision that encompasses the most distant horizons, but we should allow the Perspective Plan to help us grow, in the immediate, short-term, medium-term and long-term, and also the longer-term. The Perspective Plan should provide the path for the future. It has been our normal practice that the University of Mumbai prepares a one-year or five-years short term Perspective Plan for itself. Therefore, an institution has to always prepare a new document for every subsequent year. With this particular document it would be

appropriate for the Perspective Plan to create projects for various time periods such as from the immediate to the longer term horizons.

The preparation of the Perspective Plan should allow us to welcome global inputs, thought leaders to participate, perhaps Nobel Laureates and academic+industrial achievers to contribute, guide and re-orient our plans, and also bring together good and accountable governance in a transparent and responsive manner to ensure that our students are rightly placed to be global leaders, and are also happy and ready to contribute to local needs and to sustain local communities.

Immediate Action plan for the academic year 2018-19

The University of Mumbai is preparing a five years Perspective Plan for the years 2018-19 to 2022-23. The five years Perspective Plan is given a road map and vision of the progress and development of the University for next five years. After deliberation in the Board of Deans the Perspective Plan for the year 2018-19 is prepared by the Board which is based on review of earlier years Perspective Plan and the changing scenario in the future.

Hon'ble Vice-Chancellor Dr. Sanjay Deshmukh under the guidance of His Excellency, the Governor of Maharashtra and Hon'ble Chancellor Shri Chennamani Vidyasagar Rao and with the support from Government of Maharashtra has set up some of the targets to be achieved in the year 2018-19. These targets are aimed to have the excellence in academic as well as infrastructural system. To pursue

the academic excellence the following some of the new initiatives will be introduced in the University:

- a) Digital University initiative
- b) Skill Development initiative
- c) Centre for Development of Innovative Entrepreneurship to nurture Start-up adoption of Villages& building of society on the experiences of Bio-villages
- d) Centre for Urban Policy and Research with a Special Emphasis on metropolitan regions
- e) Centre for Behavioural and Experimental Social Sciences
- f) Centre of Excellence in Sleep Sciences (COESSS)
- g) For Securing Rural Livelihoods through the Bamboo-based Policy Interventions
- h) Documentation and Analysis of Linguistic, Folk and Archival Resources
- i) Initiative to execute the concept of “Inclusive Leadership”\Infrastructural Development of University in the next academic year is aimed on the following:
  - 1. Government of Maharashtra has allotted 25 acre of land at Zarap, Dist. Sindhudurg which will be developed by the University as Sindhudurg District Campus where skill development course will be started.
  - 2. The land allotted at Vengurla dist. Sindhudurg will be adopted to develop research center in the oceanography under 'SindhuSwadhyay' Project.

3. Construction of Hostel of boys and girls is proposed at Thane Sub Centre.
4. There will be a construction of residential quarters to class-I, II, III and IV employees at the Kalina Campus.
5. There will be a construction of Guest house at Kalina Campus and residential quarters for the faculties.
6. There will be a construction of Science Complex which will accommodate 8 Science Departments of the University.
7. There will be renovation of Human Resources Development Centre (earlier Academic Staff College) at Kalina Campus.
8. Proposal to start the innovative courses like school of Design will be submitted to the Government.
9. The University will also take the initiative to start the centers in other countries.

With the changing scenario of the world and looking to the Globalization University is decided to introduce the following courses through the University department and affiliated colleges in the academic year 2018-19:

- The courses in Theatre Arts& Performing Folk Arts will be started in Konkan Region to develop the contemporary Culture and Art in Theatre in Konkan Region.
- The course of Railway Engineering will be initiated at Ratnagiri Sub Centre. At the same time a Research Centre at Ratnagiri and Engineering courses will be started from the next academic

year with the help of Finolex Academy of Technology and Management.

- Proposals received from the colleges innovative courses proposals and B-Voc. Courses and the said the colleges will be forwarded to the Government by the University for its consideration.
- New skill based courses and new online courses will be introduced by the mode of distance education.
- At Kalyan sub center the courses of Railway Engineering will be started from the next academic year as well as provisions will be made to develop Pharmaceutical Science Development.
- A center of IDOL will be also initiated at Kalyan Sub-Center.
- To enhance Gross enrolment ratio it is proposed to start the centres of IDOL in the affiliated colleges.

These programmes will give an opportunity for the development of all the stake-holders of the University. Some of the innovative projects University would like to launch in the academic year 2018-19 will be as follows:

1. Skill Development Centre:- It is proposed to be developed at Zarap in the Sindhudurg Dist. as well as special skill development centre for tribal community is proposed in Palghar Dist.
2. A Career Guidance and Counselling Centre at Navi Mumbai in association with CIDCO will be developed.
3. As a part of multifold development of the University , the development of sports facilities at University Sports Pavilion,

Churchgate as well as a centre of excellence in Physical Education at Palghar.(if the land is allotted by the Govt.)

4. As per the Memorandum of Understanding (MOU) with the Indian Railway, the Railway Research Centre has been developed Ratnagiri sub centre. The Railway Engineering course (B.E.) will be introduced from the next academic year at Ratnagiri Sub-Centre and Computer Engineering course at Kalyan Sub- Centre.
5. Make in India Centre, (after allotment of land at Palghar) skill based programmes in Agriculture and Horticulture products will be introduced in the tribal districts.
6. University will take the efforts to Open University campuses across the borders at overseas also. Some of the online courses will be also introduced through the newly introduced development CODE (Centre for online and dynamic education).
7. There is a proposal to develop a wet land and botanical garden in the Kalina Campus which will be a model for the conservation of wetlands, mangroves and other flora and fauna.
8. A scheme “Motivation to convert IPR into patent” has been introduced the faculty members will get the financial assistance to file the patent initially.
9. To find out the young talent among the faculties 'Motivation research for innovative' scheme has been introduced.
10. Smart Village Scheme: On the basis of concept of smart city given by Hon'ble Prime Minister of India, University would like to introduce a concept of 'Smart Village' and five villages from the

jurisdiction of University will be identify to develop under the smart village concept.

11. University Social Responsibility: On the basis of Corporate Social Responsibility, University would like to have University Social Responsibility. Special refresher courses will be conducted by Human Resource Development Centre of the University for the junior college teachers in the jurisdiction of the University of Mumbai.
12. University Association: University will have the association and MoU's with some reputed National and International Universities degree programmes, students' exchanges programmes for Ph.D. course.
  - Orations from eminent speakers the orations will be organised in the colleges affiliated to University and departments will be continued.
  - University branding will be done to maintain uniformity in the stationery, visiting cards, and singes of the University.
1. Up gradation of University Press: University Press will be facilitated with new machinery and software which will enhance the efficiency of the press and all the publications of the University will be printed at the University Press.
2. Many of the colleges are awarded with the status of Potential for Excellence. Many of the departments and colleges are going for Autonomy 3 departments and 6 colleges are given the autonomous status. University will try to become an Autonomous Organization. If the necessary provisions are made in the rules and regulations of Higher and Technical Education.
3. A separate building for National School of Law and Law Department will be developed at Kalina Campus.

4. Following courses will be introduced as per Engineering courses and Diplomas.
- There will be a construction of Naval Architecture & Ship building
  - The course of B. Tech & Diplomas.
  - The course of Indian Vessel Certificate Act.
  - There will be proposal to start Naval Architecture (Ship Building) in the coastal area of Ratnagiri, Sindhudurg districts.
  - The courses of Bachelor of Technology and some other need based Diploma in Technology will be introduced in Kalyan Subcentre
  - A Naval School / military School will be introduced in Raigad district as being a center of the University.
  - Courses like Indian Vessel Certificate Act will be introduced in Vengurla Centre under Sindhu Swadyay Project
  - We will introduce post-graduate course in Entrepreneurial Development and Industrial Biology

4..PERSPECTIVE PLAN: SPECIFIC IMMEDIATE ACTIONS

How can we define the guiding principles for the University of Mumbai's Perspective Plan?

It is the usual custom in any institution that a body of people, for example, a committee, suitably named such as a high-powered committee, or an advisory group or a forum of experts is convened to draft the Perspective Plan. This manner of drafting of a Perspective Plan would not be suitable for an institution that more or less functions as a collective of the main organisation with all the affiliate institutions, and the community+society that encompasses academia. We should look towards developing and allowing inputs from all bodies of Society, Polity, Governance, Industry and Professionals. This will ensure that the diversity that strengthens the Mumbai+Konkan region will similarly allow us to create a very holistic approach.

Let the initial document provide guiding principles, define fundamental values, list the University's strategies and identify parameters for physical campuses, affiliate college buildings, e-networks, cloud-support systems and allow inclusion of outreach from global academia, industry and programs.

Thereafter, let the Perspective Plan be defined to meet the vision and mission that can be developed through diverse perspectives. For example, the forum of Chartered Accountants + Cost Accountants +

Company Secretaries would most certainly have differing objectives and growth plans and programs from the best of Software and e-Systems Developers. But, both are linked on various programs without any doubt. So, can the University focus on separate perspectives and develop a common plan, or identify common objectives and allow each sector to develop separate plans? Both options would be correct, and rightly so. This diversity and commonality should be recognised and permitted.

However, the University of Mumbai's Perspective Plan, in each stage, i.e. the immediate, short-term, medium-term, long-term and longer-term, should most certainly focus on students and their successes during their academic programs and after. Therefore, exclusive clusters of academics, alumni, students and peers should focus separately on improving teaching methods, examination patterns, graduation and post-graduation benchmarks and thereby, improve each academic and research plan.

General guiding principles:

As per the provisions of Section 37 (1) (h & i), 77, 107, 109, 111, 112 & 118 of the Maharashtra Public Universities Act, 2016 for planning and implementation of higher education the Perspective Plan is prepared. Accordingly, for implementation of Higher Education policy the State Higher Education Council vide G.R. dated 20th July, 2015 constituted Committee under the Chairmanship of Dr. Narendra Jadhav, Renowned Economist & Educationist to prepare general guidelines for preparing Perspective

Plan by the Non-agricultural Universities in Maharashtra. The general guidelines prepared by the said Committee have been accepted by the State Higher Education Council at its meeting held on 14th October, 2015. Accordingly, as per the letter No.Ushipa/PraKra 626/Vishi-3, dated 17th October, 2015 and No.UNI/Ushipa/2015/NaVI/Vishi-1 dated 17th October, 2015 of Director, Higher Education, Pune, the Board of Dean's has prepared the draft of Perspective Plan of the University for the academic year 2018-19 as per the guidelines suggested by Dr. NarendraJadhav Committee.

The Perspective Plan is prepared according to the guidelines of Dr. NarendraJadhav Committee. Draft Perspective Plan prepared by the Board was placed before the Academic Council and senate through to the Management Council. The Draft is finalized after incorporating the suggestions made by the Hon'ble members of the respective authorities.

The general guiding principle will be informed by the fact that there will be no general expansion allowed and that emphasis will be on consolidation of extant system so that it delivers better outcomes. Having said this there will be no general ban on any proposal which specifically argues for making up of deficiencies, regional backwardness, natural growth, need for a particular faculty, empowerment of women etc. Apart from the legal requirements arising out of the relevant GRs issued from time to time, as well as

specific court orders the consideration will be organized along the three tracks of colleges/ courses, spatial situation and faculties. Thus whatever may be said in the general guidelines or principles should there be a perceived and actual lag in particular courses in specific faculties these would be sought to be remedied either by requesting for applications for new colleges or new courses. Also, educationally backward regions will also be considered for new expansions (apart from natural growth) for holistic education. Further any applications for night colleges and those colleges specifically meant for women will be encouraged.

How? This can be met by ensuring that every single academic and research plan is the focus of the Perspective Plan. Let there be a Perspective Plan Working Group for every single academic and research plan. Allow for each report and input to be respected, recorded, acknowledged and included in the collective document of the University. Let there be no first-level attempt to audit, edit or disapprove the plan of any working group.

Would that be wise? Every single Working Group, its discussions and their reports would be suitable to the University of Mumbai's Perspective Plan only if the three dimensions of (a) time-bound plans, (b) budgets and an expenditure plan, and (c) delegated or empowered authorities are specified. For example, a new course is proposed by a Working Group. The three dimensions would be (a) When will the new program begin? When will it be offered? (b) What are the

facilities required? Team required? Academic and other essential qualifications? Costs? Any available route for Budget? Should new Budget-heads be proposed? (c) Who will approve the program? Is it within the mandate of the existing Board of Studies? Should a new BoS be proposed?

The primary guiding principle, but the most important, would be to ask the question if any new proposal would allow for the project to be observed, for the documents to be accessed, and for the timeliness to be accountable to a specific group of experts, auditors, alumni, peers and to the general public and society. Would the program restrict information access to a select group of experts for certain reasons, other than the confidential nature of examinations and assessments?

A similar primary guiding principle would be that every proposal should allow for the project to be ever-evolving and allow for change in the future. This would recognise that global perspectives and professional paradigms will keep changing rapidly in the near and longer future.

- **Specific Guidelines**

The Board decided that the following guidelines shall ordinarily be followed for under-graduate and post-graduate New Colleges / New Programmes / Courses / Additional Divisions while considering the proposals

1. Total Number of Divisions per college would be restricted to 4 in Municipal Corporation and Municipal Council areas and 2 in other than Municipal Corporation and Municipal Council areas. Also in case of colleges under Faculty of Technology number of Divisions restricted to 2 per branch (including Second Shift).
2. Additional divisions would be allowed only in colleges if occupancy of the existing divisions over past 3 years has been above 80%.
3. Existing colleges intended to take innovative programs / courses started by the University would be encouraged.
4. The University has to follow strict guidelines viz. availability of infrastructure facilities, approved Principal/faculty members, participation in assessment, evaluation and other infrastructure along with proximity to other colleges as a pre-condition for affiliation as laid down by the concerned Government authorities.
5. In order to maintain high academic quality, the proposals will be considered for starting new course/additional division/subject to the colleges who have acquired NBA/NAAC accreditation/re-accreditation on or before August, 2017 also the interest of concerned Trust/Society/Sanstha towards providing higher education etc. will be considered.
6. The University will also consider following broad aspects while considering the proposals:

- (i) Geographical location in terms of districts/ talukaas per below
[Table No.1]
- (ii) Faculties/ courses available in that district/ taluka/ area;
- (iii) Colleges offering innovative courses will be encouraged[Table No. II].
- (iv) Proximity to other similar colleges in the area;
- (v) Experience of concerned Trust/Society/Sansthan Higher Education;

Table No. I

Sr.No.	Classification	Distance between two colleges
1	Metropolitan City (with more than 15 lakh population)	2 Kms.
2	Municipal Corporation (with population between 5 to 15 lakhs)	3 Kms.
3	District Level	4 Kms.
4	Other Cities (with population between 2 to 5 lakhs)	5 Kms.
5	Rural area	20 Kms.
6	Hilly and Backward Region with Low GER region	10 Kms.

7. As regarding assurance given by the Hon'ble Minister of Higher & Technical Education, it is proposed to establish Government Engineering Colleges at Palghar, Thane, Raigad, Ratnagiri and Sindhurg Districts at district level subject to availability of land and financial support by the respective State as well as Central Government, accordingly. The provision made in the academic year will be continued.
8. Considering the guidelines regarding Women empowerment provision for establishment of new Women Colleges as well as Night/Hilly and Tribal Area has been made in the Perspective Plan.
9. Courses are theatre Arts, Music and Dance i.e. performing arts will be introduced in the rural areas in priority basis.
10. Community college will be introduced additionally if the sponsorship from the industries will be available.
11. The Colleges/Institutions through which at least two batches of students complete their degrees only those colleges/Institutions proposal will be accepted for start of Post-graduate degree courses.
12. Affiliated autonomous colleges, Colleges with Potential for Excellence and also accredited with A grade by the NAAC/NBA, which intended to start their new courses /Satellite Centres in Rural areas will be encouraged.

Recommendations for starting new colleges / courses / divisions / subjects:

Based on the various aspects mentioned above and considering the guidelines submitted by the Committee appointed by State Higher Education Council consisting of Dr.NarendraJadhav (Convener), the Committee recommends the following provisions in the Perspective Plan for the academic year 2018-19:

Considering the existing Gross enrolment Ratio in the Districts under the jurisdiction of the University of Mumbai and to increase the same by 5% the following provisions are made:

1. Proposal of the new colleges will be entertained where college is not available within radius of a place as per above the **Table No. I**
2. College will also be encouraged to the give the proposals of B.Voc Courses which will be develop the employ ability of the students.
3. Colleges intended to take innovative courses offered by the University from the academic year 2018-19 would be encouraged (List attached).
4. Provisions for new Colleges for Women, Night& Hilly/ Tribal area would be encouraged.
5. Considering the intake capacity and vacant seats and enrolment and geographical location provision for starting new programmes / additional divisions / subjects has been made for the colleges across the jurisdiction of the University of Mumbai.
6. Courses like N.S.S., N.C.C., Physical Education and Extension Activities - Optional for Foundation course in B.A., B.Com, B.Sc. will encouraged for granting affiliation.

7. Starting of 4 years integrated programme leading to (1) B.A. – B.Ed./ B.Sc.- B.Ed. degree in the existing affiliated B.Ed. colleges as per the guidelines of N.C.T.E. and guidelines mentioned above across the jurisdiction of University of Mumbai.
8. To increase the academic excellence and to make available high class educational facilities, affiliated colleges who have accredited by NAAC/NBA, proposals will be invited for academic audit and will be motivated for the autonomy.
9. Additional divisions for LL.B. (3 years & 5 years) degree courses will be allowed in existing law colleges where only one division is available.
10. LL.M. in the affiliated Law colleges as per the criteria mentioned above in Mumbai and Thane City only.
11. In Engineering Colleges divisions restricted to 2 per branch (including Second Shift).

Under the Chairman of Hon'ble Vice-Chancellor a committee of the Perspective Plan was formed. Sub-committees were formed for every district under the jurisdiction. Sub-Committee members and Convener of the district committee are requested to study the present situation of every district with reference to development going on in industry / education and various upcoming projects as well as the resource available at a particular place. On the basis of this criteria sub-committees has given the following various types of suggestion.

1. Mumbai & Suburban area

There is no any special request from Mumbai & Suburban area as there is already a saturation of colleges except suggestion for Women Colleges and Night Colleges as well as provision for Law College in South Mumbai.

2. Thane

In Thane city and urban area there is no need of new colleges as such but the expansion of city area beyond Thane up to a rural area in Kalyan Taluka and Bhiwandi Taluka needs to have more Educational industries especially in Law, Architecture and Pharmacy.

3. Navi Mumbai

In Navi Mumbai area from Belapur to Airoli there are large numbers of Educational industries especially in Engineering and there are prominent Educational organizations in Vashi, Nerul and Kharghar area. There is a suggestion of Women college and college of Fine Arts as well as night college for working youths in this industrial area.

4. Palghar

As being a new district formed before two years in earlier Prospective Plan of the University provision were made to provide at least one college in each Taluka of Palghar.

As being a Tribal district it is considered to extend Education facilities to the rural interior part of the district and therefore, the provisions are made to establish colleges in each Taluka except Vasai and Palghar.

Tarapur - Boisar is one of the fast growing industrial belts and large numbers of youth are working in this industrial area. To make them enable to take education nightcollege is suggest at Tarapur-Boisar belt.

As being a Tribal district rich in culture and the art like Warli painting provisions are also made to have one college in Fine Arts.

5. Raigad

Raigad district is being closed to Mumbai city is on a Fast Track of development and urbanization. Upcoming new Airport in the Panvel area is one of such important projects. It is necessary to have additional educational facilities in Law in South part of District. In developing Taluka like Panvel there is a need of Night College, as well as college of Fine Arts and Pharmacy.

Though, it is a district closed to Mumbai and University of Mumbai there is no separate centre of the University as in other districts under the jurisdiction of Mumbai University. It is suggested to have sub-centre of University in the Raigad district with various facilities and Research Centre.

6. Sindhudurg

As being the Agriculture and Horticultural district there are suggestion to have various vocational courses Hospitality Management, Fish Product Management.

If, any college apply for the B.Voc.courses to the UGC and if they get the approval University will recommend to the Government to start the course. At the same time district has its own culture and therefore college in Fine Arts has been suggested.

7. Ratnagiri

Committee has suggested not give any regular (Arts, Commerce and Science) college in district. As being costal district there is a scope to have the course in colleges in Naval Architecture and Marine Engineering (Ship Building). As there is no any Architecture college the provision is also made in Perspective Plan.

5. PARAMETERS FOR PERSPECTIVE PLAN

It is possible that collective wisdom may eventually result in a dream-like Perspective Plan that would immediately fail in its inability to achieve its goals. It is therefore required that the Perspective Plan, for that matter, any plan, in its initial discussions within the Working Groups, should take into account current scenarios. This could include financials, trends – both immediate and historical, local needs and societal impact, the distinguishing features of the demography of students and faculty of such programs in earlier times, and the intent of such programs, when originally designed.

What would be a realistic Perspective Plan? Every growth scenario is based on 5% to 10% development across indices. Therefore, it would be natural for any planner or a group of similar-minded people to aim for 7% to 8% growth, and perhaps 10% would be thought of as cautionary. That would be the difference between a planner and a visionary. A tremendously diverse institution such as the University of Mumbai, with the demands upon its intellectual and leadership values, should be visionary in its approach.

Can the working groups aim for growth scenarios of 15% and above? Would that be too risky? Can the Perspective Plan propose a growth rate of 25% and above? Why not 100%? In actual terms, growth rate of 25% to 200% and above, are only that. They are estimates of growth. Any growth rate can be achieved if the Plan also includes the possibility, means and ability to raise financial support to establish the framework to implement the proposals. Such growth rates can be sustained only if the Plan also includes the daily-weekly-monthly-annual ability to allow for financial support and immediately thereafter re-route the income towards maintenance, upkeep, wages, incentives, awards, sponsorship, scholarships and support.

Why and how can the Perspective Plan working groups look at independent financial support to sustain higher growth rates? In the initial approach, the working groups could invite participation from experts who could advise in this regard. That would mean that one

working group would have a high growth rate proposal, while some other working groups may only aim for 5%. Would that be appropriate for an all-inclusive Perspective Plan? It would therefore be incumbent that some common parameters are established for every single working group to understand these financial instruments.

The best common approach would be for constant society+industry+trade inputs and intermingling amongst academia during the pre-Perspective Plan and post-approval scenarios. For example, if an academic program has a '*Management Development Centre*' in place, as a sister-program, students and faculty would benefit from the use of their facilities by the corporate, public and private sector. The Management Development Centres in all affiliated colleges and institutions should establish collaborations with other institutions to ensure idea-generation and help provide or receive the external organizational support for integrative and applied programs and strengthen new learning skills.

Workshops, conferences and seminars convened by diverse sectors would allow students and faculty to be constantly observant of current, modern and futuristic scenarios in their thematic areas. At the same time, use of common or dedicated facilities would provide for cash flow and income to add to existing financial support systems. Unless a proper financial mechanism is included in Plan proposals, most Perspective Plans would just remain on paper. Similarly, the MDCs should enable and help faculty and students, community and

professional collaborators to develop advanced project-based learning, applied research, and strengthen methods for research grant development.

Research and innovation is an important perspective. Would academic enrolment in degree and post-graduate degree programs see exponential growth if permitted? Of course, they will. But will they lead to jobs and economic progress? They may not across all sectors. If research and innovation is planned and proposed in collaboration with corporate, public and private institutions on a need-based approach, students will get entry-level opportunities to understand the possibility for their personal growth and development. Such programs may be limited by the reluctance of private and corporate sectors to fund or support the university or college-linked research facilities. Therefore, the Perspective Plan approach would need to examine significant internships and apprentice mechanisms within the academic programs. Such initiatives may not get adequate financial support unless proven to be useful and correct, and would require public sector funding, including sources from within the University. In such situations, the growth rate may be 10% in the initial years, as compared to other proposals from within the same Perspective Plan working group.

मुंबई विद्यापीठ

शैक्षणिक वर्ष २०१८-१९ या साला करिता बृहत आराखडयानुसार नविन महाविद्यालये(पदविपूर्व व पदव्युत्तर)निश्चित केलेले स्थान

अ. क्र.	विद्याशाखा/ महाविद्यालयाचा प्रकार	मुंबई शहर	मुंबई उपनगर	ठाणे	नवी मुंबई	पालघर	रायगड	रत्नागिरी	सिंधुदूर्ग	एकूण
१	कला, वाणिज्य व विज्ञान अभ्यासक्रमांचे महाविद्यालय (पदवीपूर्व)	—		०१ (ठाणे शहर वगळून)	०१	०५ (प्रत्येक तालूक्यात ०१) (वसई, पालघर, वाडा तालुका वगळून)	०२ (कर्जत-डोंगराळभाग ०१ मुखड ते रोहा मध्ये ०१)	०१ (ग्रामीण भाग)	—	१०
२	विधी महाविद्यालय (पदवीपूर्व)	०२ (महिला ०१ दक्षिण मुंबई ०१)	०१	०२ (कल्याण ०१ भिवंडी ०१)	—	०१	०१ (महाड ते माणगाव)	—	०१	०८
३	बी.एड (स्पेशल एज्युकेशन-लर्निंग डीसअॅबिलीटी) महाविद्यालय (पदवीपूर्व)	०१	—	०१	—	—	०१	—	—	०३
४	रात्र महाविद्यालय (कला, वाणिज्य, विज्ञान) (पदवीपूर्व) अभ्यासक्रम	०१	०१	—	०१	०१ (तारापूर/ बोईसर)	०२ (पनवेल तालूका- ०१ वडखळ ते पेण - ०१)	०१ (रत्नागिरी शहर)	—	०७
५	महिला महाविद्यालये (कला, वाणिज्य, विज्ञान) (पदवीपूर्व)	०१	०१	—	०१	—	—	—	—	०३
६	ललीतकला (फाईन आर्ट्स) (नृत्य, संगीत,पेंटिंग) (पदवीपूर्व) महाविद्यालय	०१ (संगीत कला)	०१	—	०१	०१	०१	०१	०१	०७
७	अभियांत्रिकी (पदवीपूर्व) महाविद्यालय	—	—	—	—	—	—	—	—	—
८	स्थापत्यशास्त्र (आर्किटेक्चर) (पदवीपूर्व) महाविद्यालय	—	०१	०१ (कल्याण शहर वगळून)	—	—	—	०१	०१	०४
९	औषध निर्माणशास्त्र (फार्मसी) (पदवीपूर्व) महाविद्यालय	—	—	०१ (कल्याण)	—	—	०१ (पनवेल/कर्जत वगळून)	—	—	०२
१०	व्यवस्थापन (पदव्युत्तर) महाविद्यालय	—	—	०१ ग्रामीण	—	—	—	०१	०१	०३
	एकूण	०६	०५	०७	०४	०८	०८	०५	०४	४७

माननिय उच्च शिक्षणमंत्री, म.रा. यांनी विधान परिषदेत तागंकित प्रश्न क्र.१६४, १६५, १६९ व १७३ नुसार दिलेल्या आश्वासनानुसार जिल्हास्तरीय तंत्रनिकेतन महाविद्यालय उपलब्ध असतील तेथे शासकीय अभियांत्रिकी महाविद्यालये, शासन व ए.आय.सी.टी.ई च्या मान्यतेच्या अधिन राहून सुरू करण्याचे प्रस्तावित करण्यात येत आहे.

मुंबई विद्यापीठ परिक्षेत्रातील नविन महाविद्यालयांच्या स्थानासाठी बृहत आराखडयात नमूद असलेल्या दोन महाविद्यालयांतील अंतरावावतचा निकष लागू राहिल. तसेच अंतराचा निकष एकाच

पत्र क्र. बृआमा-२०१७/प्र.क्र. ४६३/विशि-३, दिनांक १८ सप्टेंबर, २०१७ चे सहपत्र परिशिष्ट 'अ'
मुंबई विद्यापीठ

शैक्षणिक वर्ष २०१८-१९ या साला करिता बृहत आराखडयानुसार नविन महाविद्यालये(पदविपूर्व व पदव्युत्तर)निश्चित केलेले स्थान

अ. क्र.	विद्याशाखा/ महाविद्यालयाचा प्रकार	मुंबई शहर	मुंबई उपनगर	ठाणे	नवी मुंबई	पालघर	रायगड	रत्नागिरी	सिंधुदूर्ग	एकूण
१	कला, वाणिज्य व विज्ञान अभ्यासक्रमांचे महाविद्यालय (पदवीपूर्व)	---	०१ (दहिसर-पूर्व)	०१ (मीरा भाईंदर)	---	---	---	०४ १. रत्नागिरी शहर २. मिरझोळे, ता. रत्नागिरी ३. पडवे, ता. राजापूर ४. कांगणेवाडी, चिपळूण शहर	०१ (शिरगांव, ता. देवगड)	०७
२	विधी महाविद्यालय (पदवीपूर्व)	---	---	---	---	---	०१ (ता. कर्जत)	---	---	०१
३	महिला महाविद्यालये (कला , वाणिज्य, विज्ञान) (पदवीपूर्व)	---	---	०१ (भिवंडी)	---	---	---	---	---	०१
४	विधी महाविद्यालय	---	---	०१ (मीरा भाईंदर)	---	---	---	---	---	०१
एकूण		---	०१	०३	---	---	०१	०४	०१	१०

ANNEXURE

मुंबई विद्यापीठ

शैक्षणिकवर्ष २०१८-१९ या साला करिता अस्तित्वात असलेल्या महाविद्यालयात नविन अभ्यासक्रम/अतिरिक्त तुकड्या सुरू करण्याबाबत निश्चित केलेले विद्याशाखे निहाय पदवीपुर्व व पदव्युत्तर अभ्यासक्रम (फक्त खालील दिलेल्या अभ्यासक्रमाचे/अतिरिक्त तुकडीचे प्रस्ताव स्विकारण्यात येतील.)

अनु.क्र.	अभ्यासक्रम / विषयाचातपशिल
Humanities Faculty	
1	B.A. (Human Science)
2	B.A.(Film, T.V. & New Media Production)
3	B.A. (Culinary Arts)
4	B.A.(All Subject) (Except B.A. in Interior Design)
5	B.M.M.
6	M.A. (All Subject)
7	M. Lib.I.Science
8	M.Phil
9	M.A. (Business Economics)
10	M.A. (T.V. & New Media Production)
11	M.A. (Entertainment Media & Advertising)
12	M.A. (Public Policy)
13	LL.M./ LL. B. (3 Years/ 5 Years)
14	B. A. (Yoga)
Science & Technology Faculty	
15	B.Sc.(Plain)
16	B.Sc. (Human Sciences)
17	B.Sc. (Psychology)
18	B.Sc.(Actuarial Science)
19	B.Sc. (Data Science)
20	N.C.C./N.S.S./Physical Education and Extension Activities (Optional subject for foundation course in B.A. & B.Sc.)
21	M.Sc. (All Subject)

22	M.Sc. (Renewable Energy)
23	M.Sc. (Biodiversity and Wildlife Conservation and Management)
24	M.Sc. (Hotel and Hospitality Administration)
25	M.Sc. (Finance)
26	Post Graduate Diploma in Hospital & Healthcare Management
27	Post Graduate Diploma in Food Science & Technology
28	Post Graduate Diploma Course in Child Rights and Child Protection
29	B.E. (Mechatronics Engineering)/B.E.(Chemical Engineering)
30	B.E. (Civil/Mechanical/Electrical/ Computer/IT/Automobile Engineering)
31	M.E. (All Subject)
32	M.E.(Mechanical Engineering-Product Design and Development)
33	M.E.(Mechanical Engineering-Energy System and Management)
34	M.E.(Electrical Engineering-Power Plan Engineering and Energy Management)
35	M.E.(Civil Engineering-Construction Engineering and Management)
36	M.E.(Signal Processing)
37	M.E.(Advance Communication and Information System)
38	M.E. (Computer Network and Information Security)
39	M.E.(Packaging Technology)
40	M.Arch. in (Urban Design, Project Management, Landscape Architecture, Conservation, Environmental Architecture)
41	M.Pharm. (All Subject)
Interdisciplinary	
42	M.F.A. (Dance, Music, Painting)
43	M.F. A. (Movement Science)

मुंबई विद्यापिठ

बृहत् आराखाडा

२०१८&१९

rs

2022&2023

मुंबई विद्यापीठाची पुनर्कल्पना - मुंबई विद्यापीठ एक वैश्विक समुह बृहत् आराखाडा दस्तऐवज ('Kf.kd o'K २०१८-१९ rs 2022&2023)

प्रस्तावना

देशाची महत्ता वा संस्कृती ही तिथल्या शिक्षणप्रणालीच्या, विशेषतः उच्चशिक्षणव्यवस्थांच्या महत्तेशी, जवळून निगडीत असतात हा इतिहास आहे. प्राचीन भारतात नालंदा आणि तक्षशिलांसारख्या उत्तम विद्यापीठांनी आपल्या देशाची प्रतिष्ठा सर्वदूर पसरविण्यात मोठे योगदान दिले. आधुनिक काळातही जागतिक कीर्तीच्या विद्यापीठांची नावे मोठ्या देशांच्या वा शहरांच्या वैश्विक प्रतिष्ठेचे अभिमानविषय आहेत. न्युयॉर्क, लंडन, बर्लिन, टोकियो, तेलअबीब, बिजिंग, शांघाय, सेऊल इत्यादींच्या चलनी-प्रतिमांचे बरेचसे श्रेय त्या शहरांतील विद्यापीठांच्या जागतिक मानांकनांकडे जाते.

आजचा भारत हा २१ व्या शतकातील जागतिक महासत्ता होऊ घातलेला देश. भारताची आर्थिक आणि व्यापारी राजधानी असलेली मुंबई, जागतिक दर्जाचे शहर होण्याच्या तिच्या आकांक्षेला अनुसरून कात टाकते आहे. यान्वये, भारताच्या आणि मुंबईच्या नवनिर्माणासाठी योगदान करण्याची एक संधी आणि अनुषंगिक जबाबदारी १८५७ मध्ये स्थापन झालेल्या मुंबई विद्यापीठाकडे आज नव्याने चालून आलेली आहे. मुंबई विद्यापीठाला भारतातील सर्वोत्तम विद्यापीठ बनवणे आणि जगातील पहिल्या शंभर विद्यापीठांमध्ये या विद्यापीठाला स्थान मिळवून देणे हा आमचा संकल्प आहे.

आज आमच्या विद्यापीठासमोर अनेक आव्हाने आहेत यात संदेह नाही. ती आव्हाने लहान-सहान नक्कीच नाहीत. परंतु आमच्या सामुहिक आणि निरंतर प्रयत्नांतून तसेच विद्यापीठाच्या सर्व भागधारकांच्या तितक्याच तोलामोलाच्या समर्पण आणि बांधिलकीतून आम्ही या आव्हानांवर मात करू आणि आम्हाला खुणावत असलेले यशाचे शिखर आम्ही सर करू अशी मला खात्री आहे.

मुंबई विद्यापीठाचे भवितव्य विद्यापीठाच्या इतिहासाला अशोभनीय नक्कीच नसेल. मुंबई विद्यापीठाचा भविष्यकाळ हा इतिहासापेक्षा अधिक उज्ज्वल असणार आहे. मागच्याच महिन्यामध्ये या विद्यापीठाने आपल्या दैदिप्यमान कारकिर्दीची एकशेसाठ वर्षे पूर्ण केली हा माझ्यासाठी एक इष्टयोग आहे. आपण सर्वजण एक वैश्विकसमुह ही मुंबई विद्यापीठाची पुनर्कल्पना साकारण्याच्या, येथिल पायाभूत सुविधा आणि शिक्षणाचा विकास करण्याच्या, चळवळीमध्ये सामील व्हावे असे मी आपल्याला आवाहन करतो.

कुलगुरू

मुंबई विद्यापीठ

12 | IVcj] 2017

मुंबई विद्यापीठाची पुनर्कल्पना – जागतिक परिप्रेक्ष्य

परिचय

उत्तर व पूर्व बाजूस सीएसटी-सांताक्रुज मार्ग, पश्चिमेस मिठी नदी आणि दक्षिणेस वांद्रे-कुर्ला संकुल अशा भौगोलिक सीमांत मुंबईच्या मध्यावर २००वर एकर जागेत वसलेले मुंबई विद्यापीठ हे स्वातंत्र्योत्तर भारतातील सर्वात महत्त्वाच्या आणि मानाच्या विद्यापिठांपैकी एक. जमिनीचे मोठमोठे उपलब्ध पट्टे आणि सर्व परिसरांचा एकात्मिक विचार मांडणार्या प्रधान आराखड्याचा अभाव यांमुळे विद्यापिठाची वाढ काळाच्या ओघात होईल तशी होत गेली. १६०व्या वर्षात उभे असलेले मुंबई विद्यापीठ आज स्वतःला वैश्विकसमुह या भूमिकेत प्रक्षेपित करू पाहते आहे. प्रधान आराखडा बनवण्याचा प्रस्तुतचा प्रयत्न हा येथिल विद्यार्थी, ही मातृसंस्था, इथले शिक्षण आणि मुंबई शहर यांच्यासाठी या अव्वल दर्जाच्या विद्यापिठाच्या पुढील काही दशकांमधील सकारात्मक वाढीसाठीची इष्टतम अशी दिशा मांडणारा दृश्य ऐवज ठरावा.

काय आहे हा प्रधान आराखडा?

परिसरविकासाचा प्रधान आराखडा हा विद्यापिठाच्या धोरणात्मक आराखड्याचे भौतिकरूप असून त्याआधारे भविष्यात परिसर साकारताना लहान-सहान प्रकल्प हे दीर्घकालीन योजना आणि उद्दिष्टांसोबत जात आहेत याची खातरजमा करणे शक्य होईल.

याची नितांत आवश्यकता का आहे?

याअभावी नव्या इमारती, नुतनीकरण वा पायाभूत सुविधांमध्ये सुधारणा यांसारखे परिसर-सुविधांसंदर्भातील निर्णय हे सुटे-सुटे, पूर्ण चित्र नजरेत न घेता होत राहतात. चांगला परिसर-विकास-आराखडा हा प्रासकालीन शैक्षणिक प्राधान्यक्रम आणि आर्थिक परिस्थिती यांना सामावून घेण्याइतका लवचिक असतो.

विकासक्षमता

देशाच्या गरजेनुसार वेळोवेळी निर्माण होत गेलेले नवे विभाग आणि अभ्यासक्षेत्रे आणि त्यांना आवश्यक अशी शैक्षणिक तसेच बौद्धिक संसाधने यांमधून गेल्या अनेक दशकांत मुंबई विद्यापिठाची वाढ होत आली आहे. इथे सामाजिक शास्त्रे, भाषा, मूलभूत विज्ञान आणि वाणिज्य या पारंपारिक विषयांतील अभ्यासक्रमांनी स्वतःचे अस्तित्व व्यवस्थापन, माहितीतंत्रज्ञान, सूक्ष्मकणतंत्रज्ञान अशा नवयुगातील अभ्यासक्रमांसोबत टिकवून ठेवले आहे. आणि, कृत्रिम बुद्धिमत्ता, शाश्वतता, चित्रपटनिर्मिती, नेतृत्व, खेळ, जीवन-मार्गदर्शन, रचना, अवकाश विज्ञान असे अनेक विषय आज आकार घेत आहेत. मुंबई विद्यापिठास अशा अनेक बदलांचा स्वीकार आणि स्वागत करणं आवडेल. हे तत्काळ करण्याचे काम नव्हे.

आज असे दिसते की एक योग्य प्रधान आराखडा प्रस्थापित आणि प्रस्तावित अशा, शैक्षणिक क्षेत्रांचे तसेच तदनुषंगिक विकासाचे मूल्य जाणण्यास उपयुक्त ठरेल. त्याचा प्रत्यक्ष संबंध मुंबईच्या मध्यवस्तीत असलेल्या अत्यंत मूल्यवान अशा जागेशी असणार आहे.

मुंबई संदर्भ

भारताची व्यापारी राजधानी म्हणून ओळखले जाणारे मुंबई हे महाराष्ट्रातील आणि पश्चिम भारतातील सर्वात मोठे शहर. मुंबई विद्यापीठ हे मुंबईच्या विमानतळापासून दक्षिणेस एक मैल अंतरावर कलिना येथे वसलेले आहे. विद्यापिठास दक्षिणेस आर्थिक उलाढालींचे मोठे केंद्र असलेल्या वांद्रे-कुर्ला संकुलाचा शेजार लाभलेला असून पश्चिम द्रुतगतीमार्ग आणि नवी मेट्रोवाहिनी विद्यापिठाच्या पश्चिमसीमापासून जवळच असल्याने विद्यापीठ हे मुंबई आणि उपनगरांना उत्तमप्रकारे जोडले गेले आहे. याहून मोक्याची जागा मुंबईत क्वचितच कोठे असेल.

आजचे मुंबई विद्यापीठ

विद्यापिठाच्या विद्यानगरी परिसरातील अनेक इमारतींची टिकावूपणा आणि उपयुक्तता दोहोंदृष्टीने घसरण सुरू झाली आहे. नूतनीकरणातून विकास ही गरज असल्याचे सखोल स्थळ-विश्लेषण आणि

प्रत्यक्ष परीक्षणातून निदर्शनास आले आहे. आज विकसित असलेल्या परिसराला धक्का न लावता पुनर्बांधणी ही टप्प्याटप्प्याने आणि संवेदनशीलतेने पूर्ण करावयाची आहे.

प्रस्थापित आराखड्याचे विश्लेषण

विद्यापिठाचे मुख्य प्रवेशद्वार हे पूर्वेस असून उत्तरेस क्रीडासंकुलाशेजारी आणखी एक प्रवेशद्वार आहे. प्रस्थापित बांधकामे ही सामान्यतः पूर्वेकडील बाजूस आणि काही प्रमाणात नैऋत्येस झालेली आढळतात. एकमेकांशी संबंधित विभागांमिळून प्रभाग पाडलेले नाहीत. एकापाठोपाठ लागेल तसे आणि शक्य होईल तसे केलेल्या बांधकामामुळे जागेच्या उपलब्धीनुसार इमारतींच्या दिशा आणि त्या अनुषंगाने वाटा बनत गेल्या आहेत. तथापि गर्द हिरवाईचे काही तुकडे आणि पश्चिमेस मिठी नदीनजिकची मोठी पाणथळ यांनी एक अनोखे पर्यावरण आणि सूक्ष्म-परिस्थितिकी या परिसरास बहाल केले आहे.

प्रधान आराखडा - संकल्पना आणि दृष्टी

आम्हाला अत्युत्कृष्ट परिसरविकास आराखड्यासाठीची तत्त्वे वापरून मुंबई विद्यापिठाची - जागतिक दर्जाचे विद्यापीठ अशी पुनर्कल्पना करायची आहे.

नवा प्रधान आराखडा संस्थात्मक पातळीवरील दृष्टीकोन आणि मूल्ये सांगणारा, स्थानमाहात्म्य निर्माण करणारा आणि अधिक चांगल्या बदलांना पूरक असेल. या त्रयीन्वये उत्तम भू-चित्र, इमारती आणि अभिसरण यासंदर्भातील विद्यापिठाच्या मूळ ध्येय आणि मूल्यांना आधार मिळणार आहे. ज्यामुळे इतक्या मोठ्या परिसरात माणुसकीचा स्पर्श, सौख्य, सकारात्मकता आणि चारित्र्याची स्पष्ट अनुभूती लाभेल. जगातील नामांकित शैक्षणिक परिसरांमध्ये. शिकविण्यापेक्षा प्राधान्याने शिकणे सहज-सुंदर होण्याची खात्री देणारे वातावरण निर्माण करणारी तत्त्वे राबविली जातात. तोच विचार इथे केला आहे.

प्रधान आराखड्यासाठीची तत्त्वे

सुविदित परिसरनिर्माण परिसरवाचनातून सहज मार्गशोधन हे प्रधान आराखड्याचे यश असते. प्रधान आराखड्यामुळे नव्या इमारती उभारतांना वा असलेल्यांची मूल्यवृद्धी करताना इमारतींचे वेगळेपण आणि औचित्य तसेच दृष्टीकोनासंदर्भात स्पष्टता मिळावी.

संवादी परिसरनिर्माण

असा एखादा विशाल परिसर एकाकी बेटासारखा राहू शकत नाही. वहिवाटीच्या शेजार-गरजा तथा सहचरांशी घडणार्या भौतिक तसेच पर्यावरणीय संबंधांतून भवतालच्या भौगोलिक संदर्भाशी तो निगडित असेल.

संस्मरणीय परिसरनिर्माण

परिसर सुविदित होण्यामध्ये संस्मरणीय पथचिह्नांचा मोठा सहभाग असतो. एखाद्या ठिकाणचे वर्णन करून कोठे आहोत हे समजावून घेण्यात पथचिह्नांचा उपयोग आहेच; तसेच स्थळमाहात्म्य अथवा वैशिष्ट्य निदर्शक पथचिह्नांच्या मांडणीतून मार्गाचे वैभव दुणावते.

सुहरित परिसरनिर्माण

मिठी नदीच्या प्रवाहाने निसर्गतः बनलेली एक बाजू आणि प्राप्त ताजे हिरवे भू-चित्र यामुळे या परिसरामध्ये परिसराबाहेरील शहरापेक्षा चांगलीशी एक अनोखी परिसंस्था निर्माण झाली आहे. तिचा योग्य विकास साधल्याने निसर्गाच्या कुशीतील शिक्षणसंस्था, बगिच्यातला परिसर वा शहराच्या मध्यवस्तीतील पर्यावरणीय ठेवा अशी या परिसराची ओळख निर्माण व्हावी अशी संकल्पना आहे.

संकरतंत्री परिसरनिर्माण

आधुनिक तंत्रज्ञान आणि विद्यापीठ-निर्माणाचे पारंपारिक शहाणपण यांच्या इष्ट-संकरातून केलेले प्रधान-आराखड्याचे हे नियोजन सर्वांसाठी फलदायी, यशदायी असणार आहे, त्याचा इतर नियोजनतत्त्वांशी विसंवाद होण्याची शक्यता नाही.

सुगम परिसरनिर्माण

परिसराचा विस्तार लक्षात घेता वाहनाशिवाय सुलभ, सहज आणि सुखद अशा वाहतुकीच्या शक्यतेसाठी खास प्रयत्न लागणार आहेत. क्षेत्रे आणि सुविधांचे विकेंद्रिकरण असल्याने थोडेसे चालणे किंवा सायकल फेरीतून गंतव्य गाठता येईल.

शाश्वत परिसरनिर्माण

इतका मोठा विकास आराखडा ही शाश्वत विकासाची खूण ठरावी. इथे केवळ निसर्गामध्ये नव्हे तर निसर्गासह अशा शाश्वत परिसर नियोजनाचे एक प्रारूप घडावे, जे पुढे देशभर उदाहरण म्हणून वापरता येईल.

ख-या अर्थानि सस्य-शामल परिसरासाठी प्रधान आराखडा

प्रधान-आराखड्यापासून वास्तूरचनांपर्यंत, संपूर्ण परिसराच्या विकासाचे नियोजन हे हा परिसर इंडियन ग्रीन बिल्डींग कौन्सिलचे उच्चश्रेणी प्रमाणपत्र प्राप्तकर्ता महाराष्ट्रातील पहिला प्रकल्प ठरावा या ध्येयाने केले आहे. त्यामुळे अर्थातच तो सर्वकष शाश्वत नियोजनाच्या निकषांना पुरा पडत असल्याची हमी मिळते.

पर्यावरणविषयक सेवा

- ❑ सांडपाण्यावरील प्रक्रिया
- ❑ प्रक्रिया केलेल्या पाण्याचा पुनर्वापर
- ❑ जैविक कचऱ्याचे विघटन
- ❑ सुक्या कचऱ्यातून पुनर्निर्माण
- ❑ सौरउर्जा संयंत्र
- ❑ पर्जन्यजलाची साठवण
- ❑ कमी-हानीकारक बदलक

परिसंस्थाविषयक सेवा

- ❑ पूरनियंत्रण आणि प्रकाशीय उपचारपद्धती
- ❑ नदीकाठी जैवविविधता उद्यान
- ❑ मध्यवर्ती पर्यावरण वन
- ❑ बेफाम-जलस्रोतांचे वेग नियंत्रण
- ❑ धूप वा पर्जन्यजलशुद्धीसाठी जैविक उपाय
- ❑ स्तरीय भू-चित्र आणि हिरवे पट्टे
- ❑ जलाशय जोडणी

प्रधान आराखड्याची संरचना

नव्या प्रधान आराखड्यामध्ये आवश्यक सुसंबद्धता, वास्तूक्रम, मोकळ्या जागांच्या रचना आणि कुठूनही कुठेही जाण्यासाठी सुविदित मार्ग या बाबी संरचनेतील तरतुदी म्हणून येतात. प्रस्थापित रचनेमध्ये रुळलेल्या आम्हाला मध्यवर्ती मोकळ्या अवकाशाच्या दृष्टीने विकासास इष्ट अशा दोन दिशा सापडतात. त्यातून चतुर्विध दिशांत चार चतकोरांत प्रस्थापित नि प्रस्तावित विकासाची विभागणी होईल. प्रस्तावितांपैकी बरीचशी विकासकामे पश्चिम आणि दक्षिणी चतकोरांत होतील. उत्तर आणि पूर्वेकडील चतकोरांत प्रस्थापित विभागांचे पुनर्नविकरण आणि सुवत्ता यावर भर दिला जाईल. यामुळे आपोआपच योग्य असे प्रभागीकरण, पायाभूत सुविधांचे वितरण आणि टप्पे यांसह प्रधान आराखडा राबवणे सोयीचे होते आहे.

प्रधान आराखडा आणि भूमीउपयोजन

शैक्षणिक इमारती, निवासस्थाने, संवादस्थळे आणि हिरवी बेटे यांच्यातील सहसंबंधास साजेसी तरतुद करून त्या सर्वांमिळून एक एकात्मिक नियोजन असे प्रत्येक प्रधान आराखड्याचे असावे लागते. भूमीउपयोजनास रचनात्मक आराखड्याचा आरंभबिंदू म्हणता येईल. इथे एक तृतीयांशाहून अधिक जागा झाडे नि मैदाने यांसाठी ठेवली असून जागेचा प्रामुख्याने उपयोग शैक्षणिक सुविधांसाठी होणार आहे. दक्षिणभाग हा निवासस्थानांसाठी मर्यादित असून तिथे निवासांची वाढ अपेक्षित आहे. पायाभूत आणि जीवनावश्यक सुविधांच्या तसेच रस्त्यांच्या जागेचे वितरण हे वापरकर्त्यांस सोयीचे होईल अशाप्रकारे सुनियोजित आहे.

प्रधान आराखड्यातील अभिसरण धोरण

सर्वप्रकारच्या वाहतुकीस मुक्त अशा आजच्या व्यवस्थेपासून हळूहळू आपण वाहन-वाहतूक-मुक्त अशा परिसराचे निर्माण करणार आहोत. कार वाहतूक केवळ काही मर्यादित क्षेत्रात उपलब्ध असेल, नागरी वाहतूक ही केवळ मुख्य रस्त्यांवरून होईल. प्रवाशांच्या सोयीसाठी दळणवळणाच्या जाळ्यामध्ये तीन थांबे असतील, जवळच गाड्या, बस आणि अंतर्गत वाहतुकीची वाहने उभारण्यासाठी व्यवस्था असेल. बाकीचे मार्ग हे केवळ पदपथ असतील. नव्याने होऊ घातलेले मेट्रोस्थानक आणि पश्चिमेचा उड्डाणमार्ग या आणि अशा महत्त्वाच्या ठिकाणी नवे प्रवेशमार्ग खुले केले जातील.

विभाग आणि शैक्षणिक अभ्यासक्रम

विद्यापिठातील प्रस्थापित विभाग

कला विद्याशाखा

स्कूल (स्वायत्त)

मुंबई विद्यापीठ अर्थशास्त्र आणि सार्वजनिक धोरण केंद्र

सांस्कृतिक कला प्रवाह

नाट्यशास्त्र विभाग

संगीत विभाग

लोककला अकादमी

नाट्य कला विभाग (सिंधुदुर्ग)

विभाग

संज्ञापन व पत्रकारिता विभाग

शिक्षणशास्त्र विभाग

ग्रंथालय व माहिती शास्त्र विभाग

भाषा, भाषाशास्त्र आणि साहित्य

अरेबिक विभाग

इंग्रजी विभाग

फ्रेंच विभाग

जर्मन विभाग

गुजराती विभाग

हिंदी विभाग

कन्नड विभाग

भाषाविज्ञान विभाग

मराठी विभाग

पर्शियन विभाग

रशियन विभाग

संस्कृत विभाग

सिंधी विभाग

उर्दू विभाग

चायनिज स्टडी विभाग

सामाजिक शास्त्रे

उपयोजित मानसशास्त्र विभाग

नागरिकशास्त्र व राज्यशास्त्र विभाग

तत्त्वज्ञान विभाग

इतिहास विभाग

समाजशास्त्र विभाग

विद्यार्थी प्रश्नांसंबंधी विभाग

विद्यार्थी विकास विभाग

आंतरराष्ट्रीय अभ्यास केंद्रे

मध्य युरेशिया अभ्यास केंद्रे

अफ्रीका अभ्यास केंद्र

भूरचना / भूगोल विभाग

भूगोल विभाग

पुरातत्व शास्त्र विभाग

क्रीडा आणि शारीरिक शिक्षण विभाग

शारीरिक शिक्षण विभाग

क्रीडा विभाग

वाणिज्य आणि व्यवस्थापन विद्याशाखा

वाणिज्य शाखा

वाणिज्य विभाग

व्यवस्थापन विभाग

जमनालाल बजाज व्यवस्थापन संस्था

अल्केश मोदी व्यवस्थापन संस्था

विज्ञान विद्याशाखा

श्रेष्ठता केंद्रे

युएम-डीएई पायाभूत शास्त्र श्रेष्ठता विभाग
राष्ट्रीय नॅनोसायन्स आणि नॅनोटेक्नॉलॉजी केंद्र

विद्यापिठातील विभाग

भौतिकशास्त्र विभाग
जीव-भौतिकशास्त्र विभाग
रसायनशास्त्र विभाग
गणित विभाग
जैविकशास्त्र विभाग
समुद्रशास्त्र विभाग
जैवतंत्रज्ञान विभाग
संख्याशास्त्र विभाग
संगणकशास्त्र विभाग
विधी विभाग
माहिती तंत्रज्ञान विभाग

राष्ट्रीय प्राधिकरणांची केंद्रे

विद्यापीठ अनुदान आयोगाचे मानवसंसाधन विकास केंद्र
पश्चिम विभागीय इन्स्ट्रुमेंटेशन केंद्र (Western Regional Instrumentation Centre)
आय.सी.एस.एस.आर. चे पश्चिम विभागीय केंद्र (Western Region Centre of ICSSR)

जागतिक महत्वाच्या प्रश्नांचे विचार करणारी केंद्रे

- ❑ आपत्ती व्यवस्थापन केंद्र
- ❑ डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर सामाजिक न्याय केंद्र
- ❑ प्रशासकीय व्यवसाय प्रशिक्षण अकादमी
- ❑ महाराष्ट्र अध्ययन केंद्र
- ❑ गुरुदेव टागोर तौलनिक अध्यासन
- ❑ श्री. बाळासाहेब ठाकरे अध्यासन
- ❑ कन्फ्युशियस इन्स्टीट्यूट
- ❑ झी शान लीन भारत-चीन अभ्यास केंद्र

- ❑ युरोपियन अभ्यास केंद्र
- ❑ भारत-इज्रायल अभ्यास केंद्र
- ❑ अॅड. बाळ आपटे राष्ट्र उभारणीत युवा चळवळींची भूमिका केंद्र (प्रस्तावित)
- ❑ सिडकोच्या सहकार्याने नवी मुंबई येथे व्यवसाय मार्गदर्शन आणि समुपदेशन केंद्र (प्रस्तावित)

बहुविषयक विद्याशाखाः

- ❑ विधीविभाग

स्कूल (अभ्यासकेंद्र) / अकादमीः

मुंबई विद्यापीठाची मुंबई विधी अकादमी

कौशल्य विकास आंतरविद्याशाखीय केंद्र

गरवारे व्यवसाय व शिक्षण विकास संस्था

इन्स्टिट्यूट ऑफ डिस्टंट अॅन्ड व्हर्च्युअल एज्युकेशन

दूरस्थ आणि मुक्त अध्ययन संस्था (Institute of Distance and Open Learning)

एक्स्ट्रा म्युरल केंद्र (Centre for Extra-Mural Studies) (बहिःशाल)

आजीवन अध्ययन आणि विस्तार विभाग (Department of Continued and Lifelong Learning)

ऑनलाईन अॅन्ड डायनॅमिक एज्युकेशन केंद्र (Center for Online and Dynamic Education)

विद्यापीठाने प्रस्थापित केलेले नवे विभाग / नवी केंद्रे

- ❑ डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर आंतरराष्ट्रीय अभ्यास केंद्र
- ❑ जे.आर.डी. टाटा विमानचालन अकादमी आणि अंतराळ शास्त्र
- ❑ संगणकीय आणि डेटा विज्ञान श्रेष्ठता केंद्र (Centre of Excellence for Computational and Data Sciences)
- ❑ गरवारे कौशल्याधारित शिक्षण केंद्र
- ❑ रमेश सिप्पी चित्रपट आणि दूरचित्रवाणी अकादमी
- ❑ आंतरराष्ट्रीय जागतिक नेतृत्व अभ्यास संस्था (International Institute for World

Leadership)

- ❑ स्टार्ट-अप्स अँड इन्क्युबेशन हब (Start-Ups & Incubation Hubs)
- ❑ संशोधन आणि नवोपक्रम केंद्र (Centre for Research & Innovation)
- ❑ रेल्वे संशोधन केंद्र (Centre for Railway Research)
- ❑ क्रीडा व्यवस्थापन आणि पुनर्वसन श्रेष्ठता केंद्र (Centre of Excellence for Sports Management & Rehabilitation)
- ❑ वर्तनशास्त्र श्रेष्ठता केंद्र (Centre of Excellence in Behavioral Sciences)
- ❑ हरित आणि शाश्वत तंत्रज्ञान केंद्र (Centre for Green and Sustainable Technologies)
- ❑ रोबोटिक्स अभियांत्रिकी केंद्र (Centre for Robotics Engineering)
- ❑ आरेखन अभ्यासकेंद्र (School of Design)
- ❑ जीवन प्रशिक्षण अभ्यासकेंद्र (School of Life Coaching)
- ❑ इंटरअॅक्टिव्ह अँड डिजिटल मीडिया अभ्यासकेंद्र (School of Interactive & Digital Media)
- **नॅनो सायन्स आणि नॅनो टेक्नॉलॉजी इमारत (Nano Science and Nano Technology Building)**

मुंबई विद्यापीठाच्या स्थानिक आणि प्रादेशिक उपकेंद्रांचा विकास

अनेक उपकेंद्रांमध्ये शैक्षणिक विभाग सुरू करण्यात येतील. विज्ञान, वाणिज्य, मानव्य आणि व्यवस्थापन या विद्याशाखांमधून प्रत्येकी एक-दोन विषयांचे विभाग आणि बहुविषयक असा एक याप्रमाणे सुरूवात करता येईल.

मरीन लाइन परिसर

- ❑ क्रीडा पुनर्वसन श्रेष्ठता केंद्र (Centre for Excellence in Sports Rehabilitation)

सिंधुदूर्ग परिसर

- ❑ सिंधुस्वाध्याय मुख्यालय, वेंगुर्ला (प्रस्तावित) (Sindhuswadhyay Head Quarters to be established at Vengurla)
- ❑ सामाजिक कार्य विभाग (Department of Social Work)
- ❑ नाट्य कला विभाग (सिंधुदूर्ग) (Department of Dramatics)

रत्नागिरी परिसर

- ☐ रेल्वे संशोधन केंद्राचे सबळीकरण (Railway Research Centre to be strengthened)

विद्यानगरी परिसर

- ☐ राष्ट्रीय क्रीडा अकादमी (National Sports Academy)

कल्याण परिसर

- ☐ रेल्वे संशोधन केंद्राचे सबळीकरण (Railway Research Centre to be strengthened)

ठाणे परिसर

- ☐ रेल्वे संशोधन केंद्राचे सबळीकरण (Railway Research Centre to be strengthened)
- ☐ नृत्य अकादमी (Dance Academy)

कळवा परिसर (प्रस्तावित)

- ☐ महिला कौशल्य विकास केंद्र (Centre of Excellence in Skill Development for Women)
- ☐ सार्वजनिक प्रशासन आणि व्यवस्थापन अकादमी (Academy of Public Administration and Management)

पालघर परिसर (प्रस्तावित)

- ☐ आदिवासी संशोधन, विकास आणि प्रशिक्षण अभ्यासकेंद्र (Centre of Excellence for Research, Development and Training in Tribals)

हे आणि असे बरेच काही...

प्रस्तावित प्रधान आराखडा

मुंबई विद्यापिठाच्या प्रस्तावित प्रधान आराखड्याचे साधारण अवलोकन पुढील पानांमधून सादर केले आहे.

प्रस्तावित बृहत् आराखडा

2 परिचय आणि सद्यस्थिती

मुंबई विद्यापीठ (आधीचे bombay university) हे जुने आणि प्रमुख विद्यापीठांपैकी एक असे विद्यापीठ संस्थापनेचे १६० वे वर्ष साजरे करत आहे. गेल्या १६० वर्षांच्या कार्यकालातील उपलब्धिमुळे विद्यापीठ हे नैतिकतेचे आणि शिक्षणाचे उर्जास्त्रोत ठरले आहे. विद्यापीठाने देशाला नेहमी काही तरी अधिक चांगले देण्याचा प्रयत्न केला आहे.

वाढत्या नैतिक मुल्य आणि संधींचे मुंबई शहराने उत्साहाने वहन केले आहे. विद्यापीठातून उत्तीर्ण अनेक माजी विद्यार्थी आज विविध क्षेत्रांत उच्चपदस्थ आहेत. तसेच राजकीय नेतृत्वातही अग्रणी आहेत. विद्यापीठाचे चार माजी विद्यार्थी भारताचा सर्वोच्च नागरी पुरस्कार "भारतरत्न"चे मानकरी ठरले आहेत.

मुंबई विद्यापीठाची परिप्रेक्ष योजना आखताना काही स्वाभाविक गोष्टींची आपल्याला विविध दृष्टिकोण बळकट करण्यास मदत होते. हे स्विकारून त्या गोष्टींचा मार्गदर्शनपरतत्वे म्हणून नियोजनबद्ध पद्धतीने आलेख करून पुढील वाटचालीत उपयोग करून घेता येईल. आपण ही परिप्रेक्ष योजना आपल्याला एका साचेबद्ध मांडणीत न ठेवता त्यात भविष्यातील आव्हाने, उपलब्धि आणि अपयश ह्यांची मिमांसा आवश्यक आहे. सदर नियोजन हे चलित आणि लवचिक तसेच प्रत्येक विभाग, संस्था आणि लाभार्थी यांना प्रतिनिधित्व देणारे व त्यांना नेतृत्वतसेच हितधारकता याबाबतीत मुंबई विद्यापीठांतर्गत ओळख देणारे आहे.

मुंबई विद्यापीठाला २४३ एकर क्षेत्रफळाचा कलिना कॅंपस आणि १४ एकरचा फोर्ट कॅंपस असे मुंबईत दोन कॅंपस आहेत. तसेच रत्नागिरी (२०एकर), ठाणे (६.५एकर) आणि कल्याण (६.२६एकर) असे सबकॅंपस आहेत.

भौगोलिकता शहरी- ग्रामीण एकसंधता

मुंबई विद्यापीठाला प्रचंड भौगोलिक सीमा लाभल्या आहेत. अत्युच्च घनतेचे बृहन्मुंबई आणि ठाणे जिल्हा आणि इतर कोकण महसूल विभागाचे जिल्हे यांमुळे परिप्रेक्ष्य योजना करताना विविध संधी आणि आवश्यकता लक्षात घ्याव्या लागतात.

म्हणून जेव्हा विद्यापीठ एखादी परिप्रेक्ष्य योजना विकसित करते तेव्हा ती किमान सात जिल्ह्यांतील शहरी आणि ग्रामीण भाग तसेच तीन सर्वाधिक लोकसंख्येच्या महापालिका क्षेत्रांचे भविष्य नियोजन करण्यास पथदर्शक ठरते.

मुंबई विद्यापीठाकडून मंडणगड, जिल्हे रत्नागिरी (१४ एकर) आणि तळेरे, जिल्हे सिंधुदुर्ग (४एकर) येथे दोन आदर्श महाविद्यालयांची स्थापना करण्यात आली आहे. विद्यापठास ०७ कोकण किनारपट्टीवरील जिल्ह्यांच्या (मुंबई, मुंबई उपनगर, ठाणे, रायगड, रत्नागिरी, सिंधुदुर्ग आणिपालघर) अधिकारक्षेत्रात ७८२ संलग्न महाविद्यालये आणि ५ अधिकारक्षेत्राबाहेरील महाविद्यालये (नाशिक, पुणे, गोवा आणि सिल्हसा) आहेत.

विद्यापीठाचे कलिना येथे ५६ विभाग आणि १०८ संशोधनकेंद्रे आहेत. NAAC ची अ श्रेणीप्रमाणित ५३ संलग्न महाविद्यालये असणारे (७८२ महाविद्यालयांपैकी) मुंबई विद्यापीठ हे देशातील एकमेव विद्यापीठ आहे. मुंबई विद्यापीठ हे भारताच्या आर्थिक राजधानीच्या हृदयात वसलेले पहिले आणि सर्वात मोठे विद्यापीठ असून महाराष्ट्र राज्याच्या राष्ट्रीय जी. डी. पी. मधील अग्रणी भागीदार आहे. माननीय कुलगुरू डॉ. संजय देशमुख यांनी वार्षिक दिक्षांत समारंभात म्हटल्याप्रमाणे आपण उत्तम विद्यापीठे, संशोधनकेंद्रे, गुणवत्तामूल्ये, तंत्रज्ञान, उद्यमशील भांडवलदार तसेच जागतिक उद्योग उभारणाऱ्या औद्योगिक नेटवर्किंग आणि नियंत्रण संस्था अशा आंतरराष्ट्रीय दृष्टीने सहजीवनाची निर्मितीकरण्यासाठी उपयुक्त आणि आवश्यक गोष्टींनी परिपूर्ण आहोत.

भविष्यातील वाटचाल:

आजच्या वाढत्या जागतिकीकरणात जगात भारत जनसांख्यिकीकरणात अग्रणी भागीदार असल्यामुळे भारत द्यानाच्या क्षेत्रात जगाचे नेतृत्व करण्यास समर्थ आहे. गेल्या तीन दशकांत १९८६ चा NEP

पासून भारतीय नियोजनकार यावर विचारबद्ध झाले आहेत. पवन अग्रवालयांचा ICRIER मधील शोधनिबंध तसेच त्यानंतरचा नॅशनल नॉलेज कमिशनचा सॅम पित्रोडा यांचा अहवाल आणि यशपाल समितीचा अहवाल हे काही थोडके वैचारिक उच्चतेचे नमुने आहेत जे दन्यानाच्या क्षेत्रात भारताचे योग्य स्थान प्रस्थापित करतात. यातून एक धडा मिळतो तो म्हणजे नियोजनातील गंभीर सुधारणा आणि पुरेशी संसाधने, उत्तम प्रशासन आणि उच्च शिक्षण देणाऱ्या संस्थांचा जागतिक दृष्टीकोण आवश्यक आहे. या सगळ्याचा परिपाक म्हणजे राष्ट्रीय उच्चतर शिक्षा अभियान आहे.

एकूण विद्यार्थ्यांच्या ९०% विद्यार्थी राज्यातील विद्यापीठांमध्ये असूनही ही विद्यापीठे संसाधनांनी परिपक्व नाहीत. महाराष्ट्र राज्याने उच्च शिक्षणाच्या क्षेत्रातील विविध दृष्टीकोण अभ्यासण्यासाठी तीन उच्चस्तरीय समित्या नेमल्या होत्या. हे बोर्ड महाराष्ट्र पब्लिक युनिव्हर्सिटी कट, २०१६ अभ्यासत आहे. मुंबई विद्यापीठ हे देशातील तीन प्रमुख विद्यापीठांपैकी एक असल्याने सर्व अडथळे दूर करून आपले कार्य उत्साहाने बजावत आहे. त्यामुळे हा आपल्या परिप्रेक्ष्योजनेचा प्रमुख संदर्भ आहे.

दृष्टी: धोरणात्मक हस्तक्षेप:

विद्यापीठाचा दृष्टिक्षेप वास्तवदर्शी असला पाहिजे. कारण याच्या माध्यमातून विद्यापीठाला परिवर्तनशील दिशा द्यायची आहे, जेणेकरून उत्तमोत्तम अध्ययन, अध्यापन आणि संशोधनाची उंची गाठता येणे शक्य होईल. मुंबई विद्यापीठाचा बृहत् आराखडा हा विविध विद्याशाखांमध्ये व विभागातून आलेल्या प्रस्तावांना लक्षात घेउन बनवलेला गेला आहे. सदर बृहत् आराखड्याची आखणी करताना सामाजिक भान, सर्व समावेशकता व अपेक्षा – आकांक्षांना जागतिक स्तराच्या पातळीवर कसे नेउन ठेवता येईल याचा विचार केला गेला आहे. बृहत् आराखड्यामध्ये या सर्व बाबींचे विक्षेपण, धोरण आणि कृती यांचा साकल्याने विचार केला गेला आहे.

विद्यार्थी जीवनाचे बदलते आयाम :

विद्यार्थ्यांच्या आशा-आकांक्षा त्याचे विविध विषयांतील रस, येणा-या संधी या कायम बदलत असतात. मागील दहा वर्षांत तर हे सातत्याने दिसून आले आहे. पुढे येणारी दहा वर्षे ही विविध प्रकारच्या शक्यता, मर्यादा, येउ पहाणारे मानसिक ताण यांच्यातील अभिवृद्धीची असणार आहेत.

आज विद्यापीठाने नवनवीन अभ्यास क्षेत्रे विकसित करणे आवश्यक ठरले आहे. याची सांगड विविध विभागांनी दिलेले प्रस्ताव, विद्यापीठाजवळ उपलब्ध असणारी संसाधने यांच्याशी घालणे आवश्यक आहे. त्याच्या आधारे विविध विद्याशाखांतील नवनवीन अभ्यास दिशा स्वीकारून, समाजाला डोळ्यासमोर ठेवून, सामाजिक भानाची ठेवून, बृहत् आराखड्याची रचना करणे आवश्यक आहे. इथे प्रश्न

निर्माण होतो तो म्हणजे विद्यापीठ, त्याच्याशी संलग्नित संस्था, परिसरातील अन्य विद्यापीठे आणि त्यांच्याशी संबंधित संस्था; या विद्यार्थ्यांची सामर्थ्ये / क्षमता ओळखण्यात पुरेशी ठरतील का ? आणि सातत्याने विकसित होणा-या व बदलत राहणा-या आव्हानांना सामोरे जायला सक्षम ठरतील का ?

दोन त्रिपादे : पर्याप्तता, निःपक्षपातीपणा आणि सर्वोत्कृष्टता : स्वायत्तता, लवचिकता आणि सर्वोत्कृष्टतेची क्षमता -

विकसनशील देशातील दारिद्र्य आणि मागासलेपणा व त्याचबरोबर सांस्कृतिक विविधता ही वैशिष्ट्ये असणा-या आपल्या देशात सर्वतोप्राथम्य विद्यापीठांवर असलेली जबाबदारी म्हणजे पर्याप्त सर्वसमावेशक विस्तार. उपरोल्लेखित त्रिपादांमध्ये असणा-या उपजत संघर्षामुळे दुसरे त्रिपाद हे, इच्छा असो वा नसो, मागे पडले. प्रत्येक गोष्टीकडे अनुक्रमाने न पहाता काही वेगळ्या दृष्टीकोनांकडेही लक्ष देणे आवश्यक ठरते. पहिले त्रिपाद जरी आवश्यक असले तरी दुस-या त्रिपादाच्या पुढे येण्याची गुणवत्ता वाढीची संधी निर्माण होऊ शकते.

काही गोष्टींकडे सर्वसामान्य पाहिले तरी स्वायत्तता व लवचिकता यांना प्रोत्साहन देणे आवश्यक आहे, त्यामुळे योग्य गुणवत्ता वाढीस लागू शकते. यामुळे विकेंद्रीकरण करण्यासही चालना मिळेल व ती तत्त्वतः स्वीकारार्ह असेल; पण त्याची अंमलबजावणी करणे तितकेच कठीण होईल.

विद्यापीठाचा दृष्टीकोन यथार्थवादी धोरण बनविणे आहे ज्यामुळे मुंबईतील सर्व भागधारकांसाठी शिक्षण / शिक्षण आणि संशोधनाचे एक उत्कृष्ट स्थान बनेल. या बृहत आराखड्याच्या दृष्टीकोनातून, विविध योजना त्यांच्या संबंधित विभाग आणि कार्यक्रमांद्वारे शैक्षणिक विद्याशाखापासून अस्तित्वात आलेल्या महत्त्वाच्या प्रस्तावना सादर करते. हे समावेशनची सामाजिक जबाबदारीच्या एकूण आज्ञेच्या अंतर्गत संदर्भित करण्यात आले आणि आशेचा किरण अखेरीस सर्वोत्कृष्ट जागतिक मानकांपर्यंत पोहोचणे होते. या दृष्टीकोनातून संरचनात्मक विच्छेदन, निदान आणि धोरण आणि आपल्या भागावर कृती पुढाकारांद्वारे, जे संकल्पना करण्यात येत आहे, खालीलप्रमाणे आहे.

विद्यार्थी जीवनाचे परिमाण बदलणे

विद्यार्थी, त्यांची आकांक्षा, संधी आणि आवडी कधीही बदलत आहेत, आणि त्याहूनही अधिक, गेल्या दहा वर्षांत. भविष्यातील वर्षांमध्ये संभाव्य बदल, मर्यादा आणि दबावांचा दर वाढणार आहे आणि भविष्यात तो दरवर्षी जास्त वेगाने विस्फोट करेल.

विद्यापिठाने विद्याशाखेच्या प्रस्तावांच्या अभ्यासाचे नवीन आणि उदयोन्मुख क्षेत्र परिचय करून घेणे आणि त्यांना विद्यापीठांच्या संसाधनाविरुद्ध मोजणे आवश्यक आहे. हे आम्हाला विविध शिस्तांमध्ये नवीन विकासास चालना देण्यास आणि आपल्या समाजात अडचणी दूर करण्यास मदत करेल. या क्षेत्रातील विद्यापीठ, त्याची संलग्न संस्था आणि बहीण विद्यापीठे आणि संस्था आपल्या विद्यार्थ्यांची ताकद ओळखू शकतील आणि या आव्हानांना तोंड देण्यासाठी कधी-विकसित आणि सतत बदलणार्या पद्धतींसह त्यांना मदत करू शकेल का?

एकीकरण (मूलभूत गोष्टींकडे परत)

आमच्या विद्यापीठाचा आकार एकदम प्रचंड आहे, हे लक्षात घेतल्यास; नैसर्गिकरित्या, विस्ताराने नियमाऐवजी अपवाद करावा लागेल. हे आता अत्यावश्यक आहे की आज आपण अस्तित्वात असलेल्या सर्व घटकांसह विद्यापीठाकडे पहा आणि एकत्रित करण्याचा प्रयत्न करा. प्रस्तावित शैक्षणिक कार्यक्रमास आणि / किंवा लोकमान्य कार्यक्रमांच्या क्षमतेचा विस्तार करणे, कमी क्षमतेच्या कार्यक्रमाचे मूल्यमापन करणे आणि शैक्षणिक कार्यक्रमांची यादी करणे आवश्यक आहे; ज्यामुळे वरच्या दर्जाचे बदल साध्य करता येईल. यामध्ये गुंतवणूकीच्या ऐवजी परिणामांवर लक्ष केंद्रित करण्याच्या क्षमतेला सुधारण्यासाठी गंभीर आणि ठोस कृतीचा समावेश असेल.

एका शब्दात, आपल्याला मूलभूत गोष्टींवर आधारित असलेल्या 'मूलभूत गोष्टींकडे परत' (बॅक टू बेसिक्स) मार्गाचा अवलंब करावा लागेल आणि विषयाच्या मूलभूत तत्वांकडे वळून नवीन मानांक तयार करणे आवश्यक आहे. पायाभूत सोयीसुविधा पुरविण्याव्यतिरिक्त, नियम व कार्यपद्धतींशी संबंधित सौम्य पायाभूत सुविधांची छाननी करणेही आवश्यक आहे. थोडक्यात याबद्दल आपण आणखी काही सांगू शकतो, परंतु आपण केवळ हे लक्षात घ्यावे की संस्थात्मक आणि अन्य प्रकारची पुनर्रचना हे एक गंभीर आव्हान आहे की ज्याचा मुकाबला करणे आवश्यक आहे.

शाश्वत विकासाच्या मार्गावर भविष्याची व्याख्या करणे

आज विद्यार्थ्यांना पर्यावरणविषयक आव्हाने व वेगवान वाढणा-या शहरी समूहांच्या दबावांना सामोरे जावे लागत आहे, ज्यांमध्ये बहुविध दळणवळण सुविधा, नवीन वसाहती, ग्रामीण ते शहरी असा बदल इत्यादींचा समावेश करता येईल आणि याद्वारे विद्यार्थ्यांच्या आणि शैक्षणिक संस्थांची क्षमतांना अनुसरून, त्यांच्यासाठी नवीन अभ्यासक्रम, गरज-आधारित अभ्यासक्रम आणि व्यावसायिक अभ्यासक्रम निर्माण करणे आवश्यक आहे.

पर्यावरणविषयक तत्त्वे, शाश्वत विकास आणि नैसर्गिक संसाधनांच्या संरक्षणाची मूलभूत तत्त्वे, प्राथमिक तत्त्वांचा विचार केल्याशिवाय आणि ही आव्हाने विचारात घेतल्याबद्दल विचारात घेतल्याशिवाय विद्यापीठ अग्रस्तानी राहू शकणार नाही.

सुशासन:

विविध प्रकारचे स्रोत महत्त्वाचे असताना उच्च शिक्षणाच्या क्षेत्रामध्ये शासन हीच महत्त्वाची बाब आहे, हे सर्वमान्य आहे. सुशासनामुळे उत्पादनांना अपेक्षित परिणामांमध्ये रूपांतरित केले जाते. हे भव्य काहीतरी नसून शिक्षण क्षेत्रामध्ये सुशासन आणण्याचे कार्य आहे. या व्यवस्थेत जे घटक कार्य करतात त्यांना प्रोत्साहन देण्यासाठी विशिष्ट व्यवस्थेची योजना करणे आवश्यक आहे. या व्यवस्थेची उभारणी करण्यासाठी संशोधनाचा पाया असलेल्या प्रत्यक्ष माहितीचा संचय निर्माण करणे आवश्यक आहे.

वेळोवेळी या व्यवस्थेच्या कार्यक्षमतेचे निरीक्षण आणि मूल्यमापन करण्याची आवश्यकता आहे. बृहत् आराखड्यामध्ये मागणी-आधारित किंवा उच्च-वाढीचे कार्यक्रम तयार करण्यासाठी सूक्ष्म किंवा दीर्घकालीन शैक्षणिक कार्यक्रमांचे परीक्षण करणे आवश्यक आहे. 'मूलभूत गोष्टींकडे परत' (बॅक टू बेसिक्स), तात्विक आणि वास्तविक दृष्टीकोनातून पहाता व्यवस्थेला छोट्या-छोट्या भागांमध्ये न पहाता एक संपूर्ण व्यवस्था म्हणून पहाणे आवश्यक ठरते. यामुळे नवनवीन मानांक व प्रक्रिया पुनर्रचनेच्या माध्यमातून आंतरिक सुधारणांच्या दिशेने धोरण आखणे गरजेचे आहे.

विद्यापीठ परिसरातील स्थानिक परिमाणे, आणि संलग्न संस्थांची संरचना

बृहत् आराखडा बनवताना विद्यार्थी, कर्मचारी, शिक्षक आणि प्रशासकीय अधिकारी यांच्या बरोबरीनेच मौल्यवान अशा माजी विद्यार्थ्यांचा समावेश करणे आवश्यक आहे.

नैसर्गिकरित्या विद्यापीठ परिसर आणि परिसराचा विकास हा बृहत् आराखड्याचा केंद्रबिंदू असायला हवा व त्याचप्रमाणे विद्यापीठातील इमारतींचे परीक्षण हा ही बृहत् आराखड्याचा महत्त्वाचा लक्ष्यबिंदू असायला हवा. त्याचप्रमाणे, बृहत् आराखड्यात विद्यापीठाशी संलग्न कॅम्पस, त्यातील बांधकामे आणि कोअर युनिट्सची पुनर्तपासणी करण्याची आवश्यकता आहे. उदा. मुंबई-ठाणे महानगरांमधील जागा, या बंधनांमुळे, एखाद्या संलग्न महाविद्यालयाच्या उभ्या किंवा आडव्या वाढीच्या मर्यादा असू शकतात, परंतु ब-याच सुधारणांद्वारे कदाचित त्याच्या शैक्षणिक सुविधांच्या विकासाची योजना आखता येईल. बृहत् आराखड्यामध्ये मुंबई आणि कोकण येथे उपलब्ध असलेल्या व्यक्तींमधील व्यावसायिक ज्ञान, अभिनव आणि व्यवस्थापकीय कौशल्ये, आणि व्यावसायिकांची क्षमता यांचाही विचार केला आहे. उदाहरणार्थ, महाराष्ट्र काउंसिल ऑफ आर्किटेक्ट्स आणि इतर तत्सम स्वरूपाच्या इतर संस्था यांच्या बरोबर सार्वजनिक-खाजगी भागीदारी तत्वावर कार्य करून समकालिन व भविष्याचा वेध घेणा-या, कायदेशिर व आर्थिक गुणवत्तेच्या आधारे एकत्रित कार्य करणा-या संस्थांची निर्मिती होऊ शकते.

अंतर्गत शैक्षणिक सुधारणा: चार पदरी (ट्रॅक) दृष्टीकोन

हा चौपदरी दृष्टीकोन शैक्षणिक विकास, प्रशासन, परिक्षा आणि वित्त यांच्याशी संबंधित आहे. यापैकी प्रत्येकाला एक कार्यक्रम तयार करायचा आहे, जेणेकरून सर्व प्रक्रिया आणि प्रोटोकॉल्स सुलभ होतील, आणि त्यामुळे व्यावहारिक खर्च कमी होतील आणि नियोजित वेळेनुसार लक्षित आणि ध्येयात्मक प्रगती गाठता येईल. बृहत् आराखड्यामध्ये विद्याशाखांची ओळख करून देणे आवश्यक आहे आणि समाजाची आणि राष्ट्राची गरज आणि मागणी यावर त्यांचा विकास करणे आवश्यक आहे. विविध उप-क्षेत्रांची काय भूमिका आहे आणि कोणत्या गोष्टींमध्ये प्रगती होते ते मोजता येणारी लक्ष्ये निर्धारित करून निरीक्षण केले पाहिजे.

या विद्याशाखांना अंतर्गत बांधिलकीची आवश्यकता आहे आणि त्या बाह्य सुधारणांवर अवलंबून नसाव्यात. कुलगुरू स्वतः त्यांच्या अधिका-यांसह या कार्यक्रमावर आधारित विचार करत आहेत. अशी अपेक्षा करायला हवी की यावर अखेरीस, विकसित केलेल्या सर्व यंत्रणांमध्ये ईआरपी-एसएपी यावर आधारित व्यवस्था निर्माण व्हावी.

मार्ग 1 : शैक्षणिक नवता

- टीएक्यू, पीअर रिव्यू, संशोधन आणि प्रशासकीय क्षमतांचे शैक्षणिक लेखापरिक्षण
- नवीन अभ्यासक्रम: आंतरविद्याशाखीय आणि मूल्याधारित अभ्यासक्रमांचा समावेश
- पदवीपूर्व आणि पदव्युक्त संशोधन
- नवीन अध्यापन तंत्रे: शैक्षणिक साधने आणि तंत्र (आयटी सक्षम आणि विद्यार्थी अनुकूल), अनुभवपूर्ण शिक्षणास प्रोत्साहन आणि समर्थन
- निवडप्रधान श्रेणी व्यवस्था / सत्राधारित शिक्षण पद्धतीस स्वायत्तता आणि तिचे दृढीकरण
- सदस्यत्व नियम आणि तपासणीमध्ये आढावा आणि सुधारणा

- अनुदान विनंत्यांना पाठबळ

मार्ग 2: प्रशासकीय सुधारणा

- विविध विभाग आणि माहिती प्रवाह प्रोटोकॉलचे SWOT विश्लेषण / समन्वय
- सर्व नियमीत क्रियाकलापांसाठी आवश्यक असणा-या वेळेची निश्चिती आणि प्रक्रियांची आखणी करणे.
(स्वतः ची वचनबद्धता सनद)
- श्रेष्ठता आणि नावीन्यपूर्णता शिकण्यासाठी आवश्यक त्या पायाभूत सुविधा
- व्यवहाराच्या खर्चात कपात, त्यासाठी परिनियमात बदल, अधिक कार्यक्षमता प्राप्ती आणि सर्व भागधारकांना होणा-या त्रासास कमी करण्यासाठी पुनर्रचना प्रक्रिया
- पूरक विद्याशाखा संशोधन आणि व्यावसायिक विकास

विभाग / महाविद्यालये / शिक्षक व विद्यार्थ्यांच्या सोयीसाठी आयटी सक्षम वेळेवर माहिती देयक
(परिपत्रक आणि वेळापत्रक)

- नावनोंदणी / पात्रतेसाठी आणि शुल्क भरण्याच्या पारदर्शक ऑन-लाइनची कार्यपद्धती

मार्ग 3: परिक्षा पद्धतीतील नाविन्यपूर्ण उपक्रम

1. परीक्षांचे वेळापत्रक, निकाल, परीक्षकांची नियुक्ती, नियंत्रक आणि परीक्षांसाठी तपशीलवार प्रोटोकॉल.
2. विद्यार्थी वापरासाठी माहितीचा डेटाबेस (ऑन-लाइन सेवा) तसेच प्रशासकीय हेतूसाठी
3. नेटवर्किंग आणि इतर आयटी सक्षम साधनांचा प्रभावी वापर करण्यासाठी कर्मचारी प्रशिक्षण.
4. चांगले पेपर सेटिंग, मूल्यमापन आणि नियंत्रण आणि कार्यवाही तसेच पुनर्मलक्षण
5. पद्धतशीर CAP साठी प्रोटोकॉल

मार्ग 4: आर्थिक सुधारणा

- वित्तविषयक प्रक्रियांचे आढावा व नियत करणे आणि इतर विभागांशी समन्वय साधणे
- संशोधन, शैक्षणिक आणि अभिनव उपक्रमांना बळकट करण्यासाठी आर्थिक, भौतिक आणि संस्थात्मक आस्थापनांमध्ये लक्षित बदल
- अर्थव्यवहाराच्या वेळेत कपात करण्यासाठी वित्तसंस्थेची पुनर्रचना
- सरलीकरण आणि मॅन्युअलच्या निर्मितीमुळे विद्यार्थी / शिक्षक आणि शिक्षकेतर कर्मचारी यांच्यासाठी वित्त सुविधा.

अनुदान प्रस्ताव व वित्तीय व्यवस्थापन यासाठी समर्पित प्रशासनिक आस्थापना

- इतर भागधारकांना योग्य गेटसह ऑन लाईन व्यवहार (इतर विभाग आणि महाविद्यालयांचा समावेश)
- विद्यापीठातील इतर विभागांशी योग्य नेटवर्किंग करून विविध अधिकाऱ्यांना अधिकार व जबाबदारी (स्वयंचलित मंजूरीसह) स्पष्ट असाईनमेंट.

याशिवाय, दोन सेवा केंद्र आहेत ज्यात मोठ्या प्रमाणात सहभागी होण्याची आवश्यकता आहे. आधी उल्लेख केल्याप्रमाणे, सीसीएफ आणि प्रेस हे आहेत

बृहत् आराखड्याची आवश्यकता:

विद्यापीठामध्ये समाज, विद्यार्थी, विद्याशाखा, विविध शैक्षणिक संस्था, त्याचे विभाग, शिक्षण तसेच गैर शिक्षण कर्मचारी, उद्योग, कॉर्पोरेट क्षेत्र आणि राज्य सरकार यासह अनेक भागधारक आहेत. या सर्व भागधारकांच्या वाढत्या गरजांना एकत्रित आणि संबोधायची गरज आहे.

गेल्या काही दशकांत लोकसंख्या वाढीचा दर आहे आणि शहरी आणि शहरी लोकसंख्येचा विस्तार आहे. शहरांची लोकसंख्या आणि विस्तार वाढवणे तसेच उच्च शिक्षणाच्या सुविधांचा दूरदूर क्षेत्रामध्ये विस्तार करणे हे एक दृष्टिकोन योजना असणे आवश्यक आहे ज्यामध्ये भागधारकांच्या आकांक्षा पूर्ण करण्यासाठी आणि भारताला चालना देण्यासाठी दिशा दिली जाते. योग्य दिशा

3. अप्रत्यक्ष योजना: धोरणात्मक दृष्टीकोनासाठी मार्गदर्शक तत्त्वे

जागतिक स्तरावरील नेतृत्व करण्याची इच्छा असताना स्थानिक गरजा समजून घेणे आवश्यक आहे.

"मुंबई विद्यापीठ" हे नाव जागतिक स्तरावर मान्यताप्राप्त व्हावे आणि जगातील सर्वोत्तम कामगिरी करणाऱ्या विद्यापीठांच्या यादीत आपले स्थान निर्माण करणे, हा दृष्टिकोन बृहत् आराखडा आखताना ठेवला पाहिजे. हे सत्यात यायला हवे असेल तर आपणांस मुंबई-ठाणे महानगर, कोकण क्षेत्र आणि मोठ्या अंतरावरील परिवहन, औद्योगिक समूह आणि समूहांची स्थानिक गरज ओळखल्यास ते शक्य होईल.

त्याच वेळी, आपण सजग असायला हवं. भविष्याचा सर्व उपभोग घेता यायला हवा, आजूबाजूला घडणारे सर्वकाही टिपता यायला हवे, आणि सावधही असायला हवे. आपण आपल्या उद्दिष्टांमध्ये महत्वाकांक्षी असायला हवे तरीही त्यांना स्थानिक मूल्यांची, गरजा आणि वास्तववादात परिभाषित करणे आवश्यक आहे. सर्वात वेगवान क्षितिजे असलेला दृष्टिकोन असावा. परंतु सदर बृहत् आराखडा तत्कालीन, अल्पकालीन, मध्यम मुदतीचा, दीर्घ मुदतीचा आणि दीर्घकालीन मुदतीचा व ध्येयाची सांगड घालणारा हवा. तो आपल्याला वाढीस मदत करणारा हवा. आत्तापर्यंतच्या सरावाप्रमाणे मुंबई विद्यापीठ आपल्यासाठी एक वर्षाचे किंवा पाच वर्षांचा बृहत् आराखडा तयार करते. म्हणूनच प्रत्येक वर्षासाठी एक नवीन कागदपत्र तयार करणे आवश्यक आहे.

पारदर्शी, चांगले आणि उत्तरदायी शासनाच्या योजनांमध्ये योगदान देण्यासाठी, मार्गदर्शन व पुनर्रचना करण्याकरिता, तसेच पारंपारिक आणि व्यावहारिक क्षेत्रात एकत्रित आणण्यासाठी पारदर्शी योजना तयार करण्यासाठी आम्हाला जागतिक निविष्ट्यांचे, विचारवंत नेत्यांचे, नोबेल पारितोषिक विजेत्यांचे आणि शैक्षणिक व औद्योगिक स्तरावरील तज्ञांचे आणि त्यांच्या सूचनांचे स्वागत करावे लागेल. व त्या अनुषंगाने आपला बृहत् आराखडा पुनर्निधारित करायला हवा हे महत्वाचे आहे.

2018-19 च्या शैक्षणिक वर्षासाठी तात्काळ कृती आराखडा

मुंबई विद्यापीठ 2018-19 ते 2022-23 या पाच वर्षांच्या परिप्रेक्ष्य योजनेची तयारी करीत आहे. पाच वर्षांच्या परिप्रेक्ष्य योजनेत पुढील पाच वर्षासाठी विद्यापीठाच्या प्रगती आणि विकासाचा रोड मॅप आणि दृष्टिकोन दिलेला आहे. अधिष्ठाता मंडळाच्या विचारविनिमयानंतर 2018-19 वर्षाचा दृष्टीकोनातून योजना तयार करण्यात आली आहे जी आधीच्या वर्षाचा आढावा आणि भविष्यात बदलत्या परिस्थितीचा आढावा यावर आधारित आहे.

महाराष्ट्राचे राज्यपाल आणि सन्माननीय कुलपती महामहिम श्री. चेननामी विद्यासागर राव यांच्या मार्गदर्शनाखाली कुलगुरू डॉ. संजय देशमुख यांनी आणि महाराष्ट्र शासनाच्या सहकार्याने 2018 साली प्राप्त होणा-या काही उद्दीष्टांची निश्चिती केली आहे. 2018-19 च्या बृहत् आराखड्याच्या उद्देश शैक्षणिक तसेच पायाभूत प्रणालीत श्रेष्ठता मिळवणे हा आहे. शैक्षणिक श्रेष्ठत्वाचा पाठपुरावा करण्यासाठी पुढील काही पुढाकार विद्यापीठाने घ्यावेत ही अपेक्षा आहे.

अ) डिजिटल विद्यापीठ पुढाकार

आ) कौशल्य विकास पुढाकार

इ) नवकल्पनात्मक उद्योजक केंद्राची नवीन गावांमध्ये उभारणी.

ई) नागरी धोरण आणि संशोधन केंद्रांसाठी महानगरीय प्रदेशांवर विशेष जोर दिला

उ) वर्तनात्मक आणि प्रायोगिक समाजशास्त्र केंद्राची उभारणी.

उ) सेंटर ऑफ एक्सलेंस इन स्लीप सायन्सेस (सीओओईएसएसएस)

ए) बांबूवर आधारित धोरणात्मक माध्यमातून ग्रामीण उपजीविकेच्या सुरक्षिततेसाठी

ऐ) भाषाविषयक, लोककला आणि प्राचीन संसाधनांचे दस्तऐवजीकरण आणि विश्लेषण

अं) पुढील शैक्षणिक वर्षामध्ये "समावेशक नेतृत्व" संकल्पनेची उभारणी

"विद्यापीठाचे पायाभूत विकास" या संकल्पनेची अंमलबजावणी करण्यासाठी पुढाकार खालीलप्रमाणे आहे:

1. महाराष्ट्र सरकारने 25 एकर जमीन झाराप, जि. सिंधुदुर्ग येथे दिली आहे. येथे सिंधुदुर्ग विद्यापीठ केंद्र म्हणून विकसित केले जाईल व येथे कौशल्य विकास अभ्यासक्रम सुरू केला जाईल.

2. वेंगुर्ला जिल्ह्यात वाटप केलेली जमीन सिंधुदुर्ग प्रकल्पाच्या अंतर्गत महासागरातील संशोधन केंद्राच्या विकासासाठी सिंधुदुर्गचा वापर केला जाईल.

3. ठाणे उपकेंद्रमध्ये मुला-मुलींचे वसतिगृहांचे नियोजन केले जाते.

4. कालिना कॅम्पसमध्ये क्लास -1, 2, 3 व 4 मधील कर्मचा-यांना रहिवासी इमारतींचे बांधकाम करण्यात येईल.

5. कालिना कॅम्पस येथे गेस्ट हाऊस आणि प्राध्यापकांसाठी निवासी संकुल असेल.
6. विज्ञान कॉम्प्लेक्सचे एक बांधकाम असेल जे विद्यापीठाच्या 8 विज्ञान विभागांना सामावून घेतील.
7. कालिना कॅम्पसमध्ये मानव संसाधन विकास केंद्र (पूर्वी शैक्षणिक कर्मचारी महाविद्यालय) ची नूतनीकरण केली जाईल.
8. डिझाईन शालेसारख्या नाविन्यपूर्ण अभ्यासक्रमांचा प्रारंभ करण्यासाठी शासनास सादर करण्यात येईल.
9. इतर देशांमध्येही केंद्र सुरू करण्यासाठी विद्यापीठ पुढाकार घेईल.

जगाच्या बदलत्या परिस्थितीनुसार आणि जागतिकीकरणाचा अभ्यास करण्यासाठी 2018-19 या शैक्षणिक वर्षामध्ये विद्यापीठ विभाग आणि संलग्न महाविद्यालयातून खालील अभ्यासक्रम सुरू करण्याचा निर्णय घेतला आहे:

- कोकण क्षेत्रातील नाट्यकलेची समकालीन संस्कृती आणि कला विकसित करण्यासाठी कोकणातील रंगमंच कला व लोककला अभ्यासक्रम सुरू करण्यात येतील.
- रत्नागिरी उपकेंद्रामध्ये रेल्वे इंजिनिअरिंगचा कोर्स केला जाईल. त्याचबरोबर रत्नागिरी येथे एक संशोधन केंद्र आणि अभियांत्रिकी अभ्यासक्रम पुढील शैक्षणिक वर्षापासून फिनोलेक्स अँकेडमी ऑफ टेक्नॉलॉजी अँड मॅनेजमेंटच्या मदतीने सुरू केले जातील.
- महाविद्यालयांमधून प्राप्त झालेले प्रस्ताव नवीन अभ्यासक्रम प्रस्ताव आणि बी-व्होक. अभ्यासक्रम आणि महाविद्यालये विचारात घेण्यासाठी विद्यापीठाने सरकारकडे पाठविली जातील.
- नवीन कौशल्य आधारित अभ्यासक्रम आणि नवीन ऑनलाइन अभ्यासक्रम दूरस्थ शिक्षणाच्या पद्धतीद्वारे सुरू केले जातील.
- कल्याण उप-केंद्रात रेल्वे अभियांत्रिकीचे अभ्यासक्रम पुढील शैक्षणिक वर्षापासून सुरू केले जातील तसेच फार्मास्युटिकल सायन्स डेव्हलपमेंट विकसित करण्याच्या तरतुदी केल्या जातील.
- कल्याण उप-केंद्रात आयडीओएलचे केंद्र देखील सुरू केले जाईल.
- संलग्न नोंदणी गुणोत्तर वाढविण्यासाठी संलग्नित महाविद्यालयांमधील आयडीओएलचे केंद्र सुरू करण्याची योजना आहे.

हे कार्यक्रम विद्यापीठातील सर्व भागधारकांच्या विकासासाठी संधी देऊ शकतात. 2018-19 या शैक्षणिक वर्षात विद्यापीठांना काही नवीन प्रकल्पाची सुरुवात होईल:

1. कौशल्य विकास केंद्र: - सिंधुदुर्ग जिल्ह्यात झाराप येथे विकसित करण्याचा प्रस्ताव आहे. पालघर जिल्ह्यात आदिवासी समाजासाठी विशेष कौशल्य विकास केंद्र प्रस्तावित आहे.
2. सिडकोच्या सहकार्याने नवी मुंबई येथील करिअर मार्गदर्शन आणि समुपदेशन केंद्र विकसित केले जाईल.
3. विद्यापीठाच्या बहुविध विकासाचा एक भाग म्हणून, विद्यापीठ क्रीडा पॅव्हीलियन, चर्चगेट येथील क्रीडा सुविधा तसेच पालघर येथील शारीरिक शिक्षणात उत्कृष्टता केंद्र म्हणून (जर जमीन सरकारला देण्यात आली असेल तर).
4. इंडियन रेल्वेशी समझोता करार (एमओयू) नुसार रेल्वे संशोधन केंद्र रत्नागिरी उपकेंद्र विकसित करण्यात आले आहे. रेल्वे अभियांत्रिकी अभ्यासक्रम (बी.ए.) पुढील शैक्षणिक वर्षापासून रत्नागिरी उपकेंद्र आणि कल्याण उप-केंद्रात संगणक अभियांत्रिकी अभ्यासक्रम सुरू करणार आहे.
5. मेक इन इंडिया केंद्र (पालघर येथे जमीन प्राप्त झाल्यानंतर) कृषि आणि फळबाग उत्पादनात कौशल्य आधारित कार्यक्रम आदिवासी जिल्ह्यांत सादर केला जाईल.
6. विद्यापीठ परदेशात सर्व सीमा ओलांडून विद्यापीठ कॅम्पस उघडण्यासाठी प्रयत्न करेल. नव्याने सुरू झालेल्या विकास कोडे (ऑनलाइन आणि डायनॅमिक शिक्षणासाठी केंद्र) हे काही ऑनलाइन अभ्यासक्रमांचा विचार देखील केला जाईल.
7. कालिना कॅम्पसमध्ये खार जमीन आणि वनस्पती उद्यान विकसित करण्याचा एक प्रस्ताव आहे, जो आर्द्रता, मेंग्राव आणि इतर वनस्पती आणि प्राण्यांचे संरक्षण करण्यासाठी एक आदर्श असेल.
8. "आय पी आर चे पेटंटमध्ये रूपांतर करण्यास प्रेरणा" ही योजना सुरू करण्यात आली आहे कारण शिक्षकांना सुरुवातीला पेटंट दाखल करण्यास आर्थिक मदत मिळेल.
9. नवकल्पनांना प्रोत्साहन देण्यासाठी 'अभिनव संशोधनासाठी संशोधन' योजनेत तरुण प्रतिभा शोधून काढणे.

10. स्मार्ट ग्राम योजना: भारताच्या सन्माननीय पंतप्रधानांनी दिलेल्या स्मार्ट सिटीच्या संकल्पनेच्या आधारावर, विद्यापीठ 'स्मार्ट ग्राम' ची संकल्पना सादर करेल आणि विद्यापीठाच्या अध्यादेशापासून पाच गावांचा शोध घेण्यात येईल.

11. विद्यापीठ - सामाजिक जबाबदारी: कॉर्पोरेट सोशल रिस्पॉन्सिबिलिटीच्या आधारावर, विद्यापीठ - सामाजिक जबाबदारी निश्चित करणे आवश्यक असेल. मुंबई विद्यापीठाच्या कार्यक्षेत्रात कनिष्ठ महाविद्यालयीन शिक्षकांसाठी विद्यापीठाच्या मानव संसाधन विकास केंद्राकडून विशेष उद्धोधन वर्ग घेण्यात येतील.

12. विद्यापीठ असोसिएशन: विद्यापीठ काही मान्यताप्राप्त राष्ट्रीय आणि आंतरराष्ट्रीय विद्यापीठांच्या पदवी अभ्यासक्रमाशी संलग्नता आणि सामंजस्य करार करेल, पीएच.डी. साठी विद्यार्थ्यांचा देवाणघेवाण कार्यक्रम.

- प्रख्यात व्याख्यात्यांच्या व्याख्यानांचे विद्यापीठ आणि विद्यापीठांशी संलग्न महाविद्यालयात आयोजन केले जाईल.
- विद्यापीठ ब्रँडिंग स्टेशनरी, भेट कार्ड, आणि विद्यापीठाच्या गाण्यांमध्ये एकसमान कायम राखण्यासाठी केले जाईल.
- विद्यापीठ ब्रँडिंग स्टेशनरी, भेट कार्ड, आणि बोधचिन्हांमध्ये एकसमानता कायम राखण्यासाठी केले जाईल.

1. विद्यापीठ प्रेसमध्ये सुधारणा: विद्यापीठ प्रेस नवीन यंत्रणा आणि सॉफ्टवेअरसह मदत केली जाईल ज्यामुळे प्रेसिंगची कार्यक्षमता वाढेल आणि विद्यापीठाच्या सर्व प्रकाशने विद्यापीठ प्रेसमध्ये मुद्रित होतील.

2. ब-याच महाविद्यालयांना उत्कृष्टतेसाठी संभाव्यतेचा दर्जा दिला जातो. अनेक विभाग आणि महाविद्यालये स्वायत्ततेसाठी अर्ज करीत आहेत. आजवर 3 विभाग आणि 6 महाविद्यालयांना स्वायत्तता दर्जा दिला गेला आहे. उच्च आणि तांत्रिक शिक्षणाच्या नियम व नियमात आवश्यक तरतूद केल्यास, विद्यापीठही एक स्वायत्त संस्था बनण्याचा प्रयत्न करेल.

3. कालिना कॅम्पसमध्ये नॅशनल स्कूल ऑफ लॉ अँड लॉ डिपार्टमेंटची एक वेगळी इमारत विकसित केली जाणार आहे.

4. अभियांत्रिकी अभ्यासक्रम आणि डिप्लोमानुसार खालील अभ्यासक्रम सुरू केले जातील.

- नौसेना आर्किटेक्चर आणि जहाज बांधण्याचे काम असेल
- बी.टेक आणि डिप्लोमा कोर्स
- भारतीय नौकीक प्रमाणपत्र कायद्यांचा अभ्यास

4. बृहत् आराखडा: विशिष्ट स्वरूपाची तातडीची कारवाई

मुंबई विद्यापीठाच्या दृष्टीकोनासाठीच्या मार्गदर्शक तत्वांचे आपण कसे वर्णन करू शकतो?

चालत आलेल्या प्रथेप्रमाणे एखाद्या संस्थेचा बृहत् आराखडा मसुदा तयार करण्यासाठी, एखाद्या उच्चस्तरीय समितीची किंवा एखाद्या सल्लागार गटाची किंवा तज्ञांच्या मंचाची सभा बोलावण्यात येते. बृहत् आराखडा मसुदा तयार करण्याची ही पद्धत सर्वच संस्थांसाठी अनुकूल असते अस नाही. विद्यापीठांसारख्या यंत्रणांचा बृहत् आराखडा तयार करण्यासाठी समाज, राजकारण, उद्योगजगत आणि व्यावसायिक व्यक्तींचा व संस्थांचा समावेश हवा. आम्ही समाज, राजकारण, शासन, उद्योग आणि व्यावसायिकांच्या सर्व संस्थांचे विकास करण्यास व विकासाकडे पहायला हवे. हे सुनिश्चित करेल की मुंबई + कोकणातील क्षेत्र मजबूत करणार्या विविधतेमुळे आम्हाला एक अतिशय समग्र दृष्टिकोण निर्माण करण्याची अनुमती मिळेल.

आम्हांस असे वाटते की, प्राथमिक दस्तऐवजाने मार्गदर्शक तत्वे प्रदान करावित, मूलभूत मूल्यांची व्याख्या करावी, विद्यापीठांच्या योजनांची सूची करावी आणि विद्यापीठाचा भौतिक परिसर, संलग्न महाविद्यालयांच्या इमारती, ई-नेटवर्क्स, क्लाउड-सपोर्ट सिस्टिमसाठी याचा वापर आणि जागतिक पातळीवरील शैक्षणिक संस्था, उद्योग आणि अभ्यासक्रमांचा वापर येथे करावा.

त्यानंतर, बृहत् आराखड्याची व्याख्या करणे आवश्यक आहे. ही व्याख्या विविध दृष्टीकोनातून विकसित केली जाऊ शकते. उदाहरणार्थ, चार्टर्ड अकाउंटंट्स + कॉस्ट अकाउंटंट्स + कंपनी सेक्रेटरीजचे फोरम नक्कीच सॉफ्टवेअर आणि ई-सिस्टिम डेव्हलपर्सच्या सर्वोत्तम योजना आणि योजनांची अंमलबजावणी करतील. परंतु, दोघांनाही कोणत्याही शंका न करता वेगवेगळ्या कार्यक्रमाशी जोडलेले आहे. तर मग विद्यापीठ वेगवेगळ्या दृष्टीकोनांवर लक्ष केंद्रित करू शकते का ? एक सर्वसामान्य योजना विकसित करू शकते का ? किंवा सामान्य उद्दिष्टांची ओळख करून देऊ शकते का ? प्रत्येक क्षेत्रास वेगळी योजना विकसित करण्यास परवानगी देते का ? दोन्ही पर्याय योग्य असतील, आणि यथायोग्य असतील तर ही विविधता आणि समानता ओळखली पाहिजे तर मग विद्यापीठ स्वतंत्र दृष्टिकोनांवर लक्ष केंद्रित करून एकात्मिक योजना आखू शकते का ? किंवा दोन्हीमधील समान तत्वे शोधून प्रत्येक विभागासाठी स्वतंत्र योजना आखण्याकडे लक्ष केंद्रित करू शकते का ? निश्चितपणे तसेच व्हावे. तथापि, मुंबई विद्यापीठाचा बृहत् आराखडा प्रत्येक टप्प्यावर (म्हणजे तात्कालिक, अल्प-मुदतीचा, मध्यम मुदतीचा, दीर्घकालीन आणि दीर्घ मुदतीचा), त्यांच्या शैक्षणिक कार्यक्रमांदरम्यान आणि नंतर विद्यार्थ्यांवरील आणि त्यांच्या यशावर नक्कीच लक्ष केंद्रित करणे आवश्यक आहे. म्हणून, शैक्षणिक, माजी विद्यार्थी, विद्यार्थी आणि

समवयस्कांच्या विशेष क्लस्टरना शिक्षण पद्धती, परीक्षा नमुन्यांची, पदवी आणि पदव्युत्तर पदवी आणि प्रत्येक शैक्षणिक आणि संशोधन योजनेत सुधारणा सुधारण्यावर स्वतंत्रपणे लक्ष केंद्रित करायला हवे.

सामान्य मार्गदर्शक तत्त्वे:

महाराष्ट्र सार्वजनिक विश्वविद्यालये अधिनियम, 2016 चे कलम 37 (1) (एच ऍन्ड आय), 77, 107, 109, 111, 112 व 118 मधील तरतुदीनुसार उच्च शिक्षणाच्या नियोजनासाठी आणि अंमलबजावणीसाठी बृहत् आराखडा आखण्यात आला आहे. त्यानुसार, उच्च शिक्षण धोरणाच्या अंमलबजावणीसाठी राज्य उच्च शिक्षण परिषद जी. महाराष्ट्रातील गैर-कृषी विद्यापीठे द्वारे दृष्टीकोन योजना तयार करण्यासाठी सामान्य मार्गदर्शक तत्त्वे तयार करण्यासाठी डॉ. नरेंद्र जाधव, प्रसिद्ध अर्थतज्ज्ञ व शिक्षणतज्ज्ञ यांच्या मार्गदर्शनाखाली 20 जुलै, 2015 रोजी गठित समिती स्थापन केली. त्या समितीने तयार केलेले सर्वसाधारण मार्गदर्शन 14 ऑक्टोबर, 2015 रोजी आयोजित राज्य उच्च शिक्षण परिषदेने स्वीकारले आहे. त्यानुसार, पत्र क्र. उशिपा / प्रक्र 626 / विशी -3 आणि 17 ऑक्टोबर, 2015 आणि क्रमांक - युएनआय/उशिपा/2015/एनएव्हीआय/विशी-1, दिनांक 17 ऑक्टोबर 2015 अन्वये संचालक, उच्च शिक्षण, पुणे, डीन बोर्डाने 2018-19 या शैक्षणिक वर्षासाठी, डॉ. नरेंद्र जाधव समितीने सुचविलेल्या मार्गदर्शक तत्त्वांचे पालन करून विद्यापीठाच्या दृष्टीकोन योजनाचा मसुदा तयार केला आहे.

हा बृहत् आराखडा डॉ. नरेंद्र जाधव समितीच्या मार्गदर्शक तत्वानुसार बोर्डाने तयार केला गेला आहे. व तो विद्वत्सभा व व्यवस्थापन परिषद यामध्ये संमत केला गेला आहे. व त्यातील सर्व प्राधिकरणांच्या सदस्यांच्या सूचनांना लक्षात घेउन तयार करण्यात आला आहे.

असे असूनही काही विशिष्ट परिस्थितींमध्ये म्हणजेच विशेष कमतरता, प्रादेशिक मागसलेपणा, नैसर्गिक वाढ, एका विशिष्ट विद्याशाखेची गरज व स्त्रियांचे सबलीकरण यासारख्या स्थितीमध्ये काही प्रमाणात प्रस्तावांना मान्यता देण्यास हरकत नसावी. कायद्यातील तरतुदी, वेळोवेळी निघालेले जीआर, आणि काही न्यायालयीन निर्देशांच्या परिघामध्ये विद्याशाखांमधील काही कार्यक्रम समाविष्ट करून घेताना तीन गोष्टींची काळजी घेणे आवश्यक आहे. - 1. महाविद्यालये व अभ्यासक्रम 2. विशेष भौगोलिक परिस्थिती 3. विद्याशाखा. वरील मार्गदर्शक तत्वांनुसार जर एखाद्या विद्याशाखेमध्ये असे वाटले की एखाद्या महाविद्यालयामध्ये, किंवा एखाद्या नवा अभ्यासक्रम काढावा असे वाटत असेल तर त्याचे निरसन नवीन महाविद्यालयांच्या व नवीन अभ्यासक्रमांच्या माध्यमातून सोडवावे. शैक्षणिक दृष्ट्या मागास भागांमध्ये नैसर्गिक वाढी बरोबरच नवीन विस्तारास सम्यक शिक्षणाची जोड असावी व त्याचप्रमाणे रात्र महाविद्यालये आणि त्यातही स्त्रियांची महाविद्यालये यांना प्रोत्साहन देण्यात यावे.

हे कसे साधावे? प्रत्येक शैक्षणिक आणि संशोधन योजना हे दृष्टिकोन योजनेचे लक्ष्य आहे हे सुनिश्चित करून हे पूर्ण केले जाऊ शकते. प्रत्येक शैक्षणिक आणि संशोधन योजनेसाठी एक बृहत् आराखडा कार्यगट असावा. विद्यापीठाच्या सामूहिक दस्तऐवजात प्रत्येक अहवाल आणि इनपुटचा आदर करणे, रेकॉर्ड करणे, स्वीकार करणे आणि समाविष्ट करणे यासाठी परवानगी द्यावी. कोणत्याही कार्यकारी गटाच्या योजनेचे ऑडिट, संपादित किंवा नामंजूर करण्याचा प्रथम-स्तर प्रयत्न करू नये.

योग्य काय असेल? प्रत्येक कार्यगट, त्यांच्या चर्चा आणि त्यांचे अहवाल मुंबई विद्यापीठाच्या बृहत् आराखड्यासाठी उपयुक्त असतील, जर ते (अ) वेळेची मर्यादा योजना, (ब) अर्थसंकल्प आणि एक व्यय योजना आणि (क) प्रतिनिधींना किंवा अधिकारित अधिकारी निर्दिष्ट आहेत. उदाहरणार्थ, कार्यगटाने एक नवीन अभ्यासक्रम प्रस्तावित केला आहे तर त्याला तीन परिमाणे असतील (अ) नवीन अभ्यासक्रम कधी सुरू होईल? (ब) त्यासाठी कोणत्या सुविधा आवश्यक आहेत? टीम आवश्यक आहे का? शैक्षणिक आणि इतर आवश्यक पात्रता? खर्च? बजेटसाठी उपलब्ध असलेला कोणताही मार्ग? नवीन अंदाजपत्रक प्रस्तावांना प्रस्तावित करावे का? (क) या अभ्यासक्रमास कोण मान्यता देईल? या अभ्यासक्रमाचा सध्याचा अभ्यास काय आहे ? नवीन अभ्यासमंडळाची प्रस्तावना करावी का? यातील नवीन अभ्यासक्रम सुरू करत असताना त्यासंबंधीची माहिती ही सर्वसामान्यांना मिळेल का ? की फक्त त्या विषयांतील विशेषज्ञांना, मूल्यमापकांना, माजी विद्यार्थ्यांना, सामान्य जनता व सामाजिक घटके यांना उपलब्ध करून दिली जाईल का यासंबंधीची माहिती; परीक्षा व मूल्यमापनासंबंधी गोपनीय माहिती वगळता ; उपलब्ध करून दिली जावी.

आता तत्सम मार्गदर्शक तत्त्व असे राहिल की प्रत्येक प्रस्तावामुळे प्रकल्पाला सदैव विकसित होण्यास आणि भविष्यात बदल करण्याची संधी मिळू शकेल. याचाच अर्थ असा की हे अभ्यासक्रम भविष्यामध्ये जागतिक दृष्टिकोनातून आणि व्यावसायिक दृष्टिकोनातून सदैव वेगाने बदलत राहतील.

विशिष्ट मार्गदर्शक तत्त्वे

संचालनालयाने निर्णय घेतला की, प्रस्तावांवर विचार करतांना निम्न मार्गदर्शक तत्त्वे साधारणपणे पदवीपूर्व आणि पदव्युत्तर अभ्यासक्रम शिकवणारी नवी महाविद्यालये / नवीन अभ्यासक्रम / अतिरिक्त विभागांसाठी असतील.

1 महाविद्यालये आणि महानगरपालिका क्षेत्रातील प्रत्येक महाविद्यालयाची संख्या 4 पर्यंत आणि म्युनिसिपल कॉर्पोरेशन आणि नगर परिषद क्षेत्रांव्यतिरिक्त 2 पर्यंत मर्यादित राहिल. तसेच

टेक्रॉलॉजीच्या फॅकल्टीच्या विभागात केवळ 2 शाखांपर्यंत (द्वितीय शिफ्टसह) विभाजित प्रवाशांनुसार महाविद्यालये.

2. संबंधित महाविद्यालयात सातत्याने ३ वर्षे जर 80 टक्क्यांहून अधिक मुले प्रवेश घेत असतील तरच त्यांना अतिरिक्त तुकडी द्यावी.

3. विद्यमान महाविद्यालयाने, जे विद्यापीठाने सुरू केलेले नवीन कार्यक्रम / अभ्यासक्रम स्वीकारावेत यासाठी प्रोत्साहन दिले जाईल.

4. विद्यापीठाने कडक मार्गदर्शक तत्वांचे पालन केले पाहिजे. पायाभूत सुविधांची उपलब्धता, मान्यताप्राप्त प्राचार्य / विद्याशाखा सदस्य, मूल्यांकन, मूल्यांकन आणि इतर पायाभूत सुविधांमध्ये सहभाग, संबंधित सरकारी अधिकार्यांनी घालून दिलेल्या संबद्धतेसाठी पूर्व-अट म्हणून इतर महाविद्यालयांशी निकटस्थता.

5. उच्च शैक्षणिक गुणवत्ता राखण्यासाठी, नवीन अभ्यासक्रम / अतिरिक्त विभाग / महाविद्यालये ज्याच्या एनबीए / एनएसी मान्यता / पुनर्मवीदन प्राप्त झालेल्या ऑगस्ट ऑगस्ट 2017 पर्यंत किंवा आधी मिळवल्याबद्दल विचारात घेण्यात येईल. तसेच संबंधित ट्रस्ट / उच्च शिक्षण देण्याबाबत संस्था / संस्था विचारात घेतली जाईल.

6. प्रस्तावावर विचार करतांना विद्यापीठ खालील व्यापक पैलूंवर विचार करेल:

(i) खालील जिल्हे / तालुकाप्रमाणे भौगोलिक स्थान [टेबल क्रमांक 1]

(ii) त्या जिल्ह्यात / तालुका / क्षेत्रामध्ये उपलब्ध असलेल्या क्षमता / अभ्यासक्रम;

(iii) नावीन्यपूर्ण कोर्स देणा-या महाविद्यालयांना प्रोत्साहन दिले जाईल [सारणी क्रमांक 2].

(iv) परिसरातील इतर तत्सम महाविद्यालयांची समीपता;

(v) संबंधित ट्रस्ट / संस्था / उच्च शिक्षण संस्थांचे अनुभव;

अनुक्रमांक	वर्गीकरण	दोन महाविद्यालयांमधील अंतर
1	महानगरीय शहर (15 लाखापेक्षा जास्त लोकसंख्या)	2 कि.मी.
2	महापालिकेचे (5 ते 15 लाख लोकसंख्येसह)	3 कि.मी.
3	जिल्हा पातळी	4 कि.मी.
4	इतर शहरांची (2 ते 5 लाख लोकसंख्येसह)	5 कि.मी.
5	ग्रामीण क्षेत्र	20 कि.मी.
6	कमी आणि कमी क्षेत्रासह हिली आणि मागास भाग	10 कि.मी.

7. उच्च आणि तांत्रिक शिक्षणाचे सन्माननीय मंत्री यांनी दिलेल्या आश्वासनाप्रमाणे जिल्ह्यातल्या पालघर, ठाणे, रायगड, रत्नागिरी आणि सिंधुदुर्ग जिल्ह्यातील सरकारी अभियांत्रिकी महाविद्यालये स्थापन करण्याचा प्रस्ताव आहे. संबंधित राज्य तसेच केंद्र सरकार, त्यानुसार. शैक्षणिक वर्षातील तरतूद कायम राहिल.

8. दृष्टिकोन प्लॅनमध्ये नवीन महिला महाविद्यालये तसेच नाईट / पर्वतीय (डोंगराळ) आणि आदिवासी क्षेत्राच्या स्थापनेसाठी महिला सक्षमीकरणाची तरतूद विचारात घेण्यात आली आहे.

9. ग्रामीण भागात कला, संगीत आणि नृत्य संबंधित अभ्याक्रमांना प्राधान्य.

10. उद्योगांचे प्रायोजकत्व उपलब्ध असेल तर अतिरिक्त कम्युनिटी महाविद्यालय दिले जाईल.

11. जी महाविद्यालये / संस्था ज्यात किमान दोन बॅच विद्यार्थ्यांची डिग्री पूर्ण करतात ते फक्त महाविद्यालये / संस्थांचे प्रस्ताव पोस्ट-ग्रॅज्युएट डिग्री अभ्यासक्रम सुरू करण्यासाठी स्वीकारले जातील.

12. संलग्न स्वायत्त महाविद्यालये, उत्कृष्टतेसाठी संभाव्य महाविद्यालये आणि एनएसी / एनबीए द्वारे ग्रेडसह मान्यताप्राप्त असलेले, जे ग्रामीण भागामध्ये त्यांचे नवीन अभ्यासक्रम / उपग्रह केंद्र सुरू करण्यास उत्सुक आहेत त्यांना प्रोत्साहित केले जाईल.

नवीन महाविद्यालय / अभ्यासक्रम / विभाग / विषय सुरू करण्यासाठीच्या शिफारसी:

वर नमूद केलेल्या विविध पैलूंवर आधारित आणि राज्य उच्च शिक्षण परिषदेने डॉ. नरेन्द्र जाधव (संयोजक) यांची नियुक्ती केलेली समितीने सादर केलेल्या मार्गदर्शकतत्वांवर आधारित, समिती 2018-

19 च्या शैक्षणिक वर्षासाठी परस्परांच्या योजनेत खालील तरतुदींची शिफारस करते:

मुंबई विद्यापीठाच्या अधिकारक्षेत्रांतर्गत अस्तित्वात असलेल्या निव्वळ नोंदणी प्रमाण विचारात घेऊन आणि खालील तरतुदींमध्ये खालील तरतुदी करण्यात आल्या आहेत:

1. नवीन महाविद्यालयाच्या प्रस्तावावर विचार केला जाईल जेथे महाविद्यालयाची जागा कक्ष क्र. 1 च्या वर नुसार उपलब्ध आहे.
2. विद्यार्थ्यांना बी.ओ.क्यू.च्या अभ्यासक्रमाचा प्रस्ताव देण्यासदेखील उत्तेजन दिले जाईल जे विद्यार्थ्यांच्या कामाची क्षमता विकसित करतील.
3. विद्यापीठाने 2018-19 च्या शैक्षणिक वर्षापासून विद्यापीठाने देऊ केलेले नवीन अभ्यासक्रम घेण्याचे उद्दिष्ट ठेवण्यात आले आहे.
4. महिला, नाईट आणि पर्वतीय (डोंगराळ) / आदिवासींसाठी नवीन महाविद्यालयांसाठी तरतुदी केल्या जातील.
5. मुंबई विद्यापीठाच्या अखत्यारीतील महाविद्यालयांकरिता नवीन कार्यक्रम / अतिरिक्त विभाग / विषय सुरू करण्यासाठी प्रवेश क्षमता आणि रिक्त जागा आणि नोंदणी आणि भौगोलिक स्थानाचे तरतूद लक्षात घेण्यासारखी आहे.
6. एन.एस.एस., एन.सी.सी., फिजिकल एज्युकेशन आणि एक्स्टेंशन एक्टिविटीज अशा प्रकारच्या अभ्यासक्रमांना फाउंडेशन कोर्सपेक्षा - बी.ए., बी.कॉम, बी.एससी. संलग्नता मंजूर करण्यासाठी प्रोत्साहन दिले जाईल
7. 4 वर्षांच्या एकात्मिक अभ्यासक्रमामध्ये प्रारंभ (1) बी.ए. - बीएड / बीएससी - बी एड या पदव्यांसाठी विद्यमान संलग्न बी.एड. महाविद्यालयांना एन.सी.टी.ई.च्या मार्गदर्शक तत्वांनुसार मुंबई विद्यापीठाच्या कार्यक्षेत्रात मान्यता दिली जाईल.
8. शैक्षणिक उत्कृष्टता वाढविण्यासाठी आणि उच्च दर्जाच्या शैक्षणिक सुविधा, संलग्न महाविद्यालये जे नॅक / एनबीए द्वारे मान्यताप्राप्त आहेत, तयार करण्यासाठी प्रस्तावांना शैक्षणिक लेखापरीक्षणासाठी आमंत्रित केले जाईल आणि स्वायत्ततासाठी प्रेरित केले जाईल.

9. एलएलबीसाठी अतिरिक्त विभाग. (3 वर्षे व 5 वर्षे) सध्याच्या कायद्यातील महाविद्यालयांमध्ये पदवी अभ्यासक्रमांना परवानगी दिली जाईल.

10. एलएलएम. मुंबई आणि ठाणे शहरातील वर नमूद केलेल्या निकषानुसार संबंधित कायदा महाविद्यालयांमध्ये

11. अभियांत्रिकी महाविद्यालयातील विभाग प्रत्येक शाखेत दोनदा (द्वितीय शिफ्टसह) मर्यादित.

सन्माननीय कुलगुरूंच्या अध्यक्षतेखाली एक दृष्टीकोनातून एक समिती स्थापन करण्यात आली. कार्यक्षेत्रात प्रत्येक जिल्ह्यासाठी उप-समित्यांची स्थापना करण्यात आली. उपसमितीचे सदस्य आणि जिल्हा समितीचे संयोजक यांनी विनंती केली आहे की उद्योग / शिक्षणावर चालू असलेल्या विकासासंबंधात आणि एका विशिष्ट ठिकाणी उपलब्ध असलेल्या विविध स्रोतांच्या संदर्भात प्रत्येक जिल्ह्याच्या वर्तमान परिस्थितीचा अभ्यास करावा. या निकषांच्या आधारावर उप-समित्यांनी खालील विविध प्रकारच्या सूचना दिल्या आहेत.

1. मुंबई आणि उपनगरातील क्षेत्र

मुंबई महाविद्यालये आणि उपनगरातील क्षेत्रातील कोणतीही विशेष विनंती नाही कारण महाविद्यालये आणि रात्र महाविद्यालयांना सल्ला देण्याव्यतिरिक्त दक्षिण मुंबईतल्या लॉ कॉलेजमधील तरतुदी वगळता महाविद्यालयांचा पूर्ण लाभ झाला आहे.

2. ठाणे

ठाणे शहर आणि शहरी भागामध्ये नवीन महाविद्यालयांची गरज नाही, परंतु कल्याण तालुक्यात ग्रामीण भागातील ठाणे पलीकडे जाऊन शहराच्या विस्ताराचा विस्तार आणि भिवंडी तालुकामध्ये विशेषतः लॉ, आर्किटेक्चर आणि फार्मसीमध्ये अधिक शैक्षणिक उद्योगांची गरज आहे.

3. नवी मुंबई

नवी मुंबईतील बेलापूर ते ऐरोली परिसरात शैक्षणिक उद्योग मोठ्या संख्येने अभियांत्रिकीमध्ये आहेत आणि तेथे वाशी, नेरुळ आणि खारघरमधील प्रमुख शैक्षणिक संस्था आहेत. या औद्योगिक क्षेत्रातील कार्यरत युवकांकरिता फाईन आर्टसच्या महिला महाविद्यालय व महाविद्यालय तसेच रात्रीच्या कॉलेजची सूचना आहे.

4. पालघर

पालघर तालुक्यातील प्रत्येक तालुक्यात किमान एक महाविद्यालयाची तरतूद करण्याच्या आधीच्या दोन वर्षांपूर्वी दोन वर्षांपूर्वी एक नवीन जिल्हा बनविण्यात आले होते.

आदिवासी जिल्हे म्हणून जिल्ह्याच्या ग्रामीण भागांमध्ये शिक्षण सुविधा वाढवण्याचा विचार केला जातो. त्यामुळे वसई आणि पालघर वगळता प्रत्येक तालुक्यात महाविद्यालये स्थापन करण्यासाठी या तरतुदी केल्या जातात.

तारापूर-बोईसर हे औद्योगिक क्षेत्रातील वेगाने वाढणारी औद्योगिक बेल्ट आहे आणि मोठ्या प्रमाणावर युवक या औद्योगिक परिसरात काम करत आहेत. त्यांना शिक्षण घेण्यास सक्षम करण्यासाठी महामंडळ तारापूर-बोईसर बेल्ट येथे सुचवले आहे.

संस्कृती समृद्ध असलेल्या आदिवासी जिल्हे असल्याने व वारली चित्रकलांसारख्या कलांना फाईन आर्टमध्ये एक महाविद्यालय तयार केले जाते.

5. रायगड

विकासाच्या गतिमान पट्ट्यावर असणा-या मुंबई सारख्या शहराजवळ रायगड जिल्हा आहे. येथील पनवेल क्षेत्रातील आगामी नवीन विमानतळ अशा महत्त्वाच्या प्रकल्पांपैकी एक आहे. जिल्ह्याच्या दक्षिण भागातील कायद्यात अतिरिक्त शैक्षणिक सुविधा असणे आवश्यक आहे. पनवेलसारख्या तालुक्यांच्या विकासात नाईट कॉलेजची गरज आहे तसेच कॉलेज ऑफ फाइन आर्ट्स आणि फार्मसीचीही गरज आहे.

मुंबई आणि मुंबई विद्यापीठाच्या जवळ रायगड जिल्हा असला तरी, येथे मुंबई विद्यापीठाचे उपकेंद्र नाही. विविध सुविधा आणि संशोधन केंद्रांनी युक्त असे उपकेंद्र येथे सुरू व्हावे अशी सूचना करण्यात आली आहे.

6. सिंधुदुर्ग

शेती आणि बागायती जिल्हा म्हणून विविध व्यावसायिक अभ्यासक्रम हॉस्पिटॅलिटी मॅनेजमेंट, फिश प्रोडक्ट मॅनेजमेंट यांच्याकडे सुचविले आहे.

कोणत्याही महाविद्यालयाने विद्यापीठ अनुदान आयोगाकडे बी.व्होक. साठी अर्ज केला असेल आणि जर त्यांना मंजुरी मिळाली असेल तर विद्यापीठ, अभ्यासक्रमास सुरुवात करण्यासाठी सरकारकडे शिफारस करेल. त्याच वेळी सिंधुदुर्ग जिल्ह्याची स्वतःची जी संस्कृती आहे तिला डोळ्यांसमोर ठेउन ललित कलांचे महाविद्यालय सूचित केले गेले आहे.

7. रत्नागिरी

समितीने कोणत्याही जिल्ह्यात नियमित (कला, वाणिज्य व विज्ञान) महाविद्यालय न देण्याचे सुचवले आहे. किनारपट्टीचा जिल्हा असल्याने नेव्हल आर्किटेक्चर आणि मरीन इंजिनिअरिंग (जहाज बांधणी) मध्ये महाविद्यालयांमध्ये अभ्यासक्रम सुरू करण्याची संधी आहे. कोणतीही आर्किटेक्चर महाविद्यालये नसल्याने तरतूद देखील परिप्रेक्ष्य योजनेत केली आहे.

5. बृहत् आराखड्याची काही परिमाणे

हा स्वप्रवत बृहत् आराखडा त्याच्या ध्येयाला गाठण्यात कदाचित असफल ठरू शकेल म्हणून आवश्यक आहे की त्यादृष्टिने सदर बृहत् आराखड्याविषयी, कार्यगटांमधील प्रारंभिक चर्चेमध्ये, वर्तमान परिस्थिती संदर्भात विचार व्हावा. यामध्ये आर्थिक, सामाजिक स्थिती, स्थानिकांच्या गरजा, विद्यार्थ्यांच्या लोकसंख्येची वैशिष्ट्ये आणि यापूर्वीच्या अशा विद्याशाखांची सद्यस्थिती याचा विचार व्हावा.

एक वास्तववादी दृष्टीकोन योजना काय असेल? प्रत्येक वाढीचा परिसर 5% ते 10% विकासावर आधारित आहे. म्हणून 7% ते 8% वाढीच्या हेतूने, कोणत्याही नियोजक किंवा समान विचारधारक लोकांच्या गटासाठी हे नैसर्गिक असेल. आणि कदाचित 10% लोक सावधगिरीचा विचार करतील. नियोजक आणि दूरदृष्टी यांच्यातील फरक हाच असेल. मुंबई विद्यापीठासारख्या बरीच वैविध्यपूर्ण संस्था, ज्याची बौद्धिक आणि नेतृत्विक मूल्यांवर मागणी आहे, त्याच्या दृष्टिकोणातून दूरदृष्टी असावी.

कार्यरत गट, 15% आणि त्यापेक्षा जास्त वाढीच्या दृष्टिकोणासाठी काय करू शकतो? हे खूप धोकादायक असेल का? बृहत् आराखड्यात 25% किंवा त्यापेक्षा जास्त वाढीचा प्रस्ताव मांडता येईल का? 100% वाढीचा प्रस्ताव का नाही? खरं म्हणजे 25% ते 200% वाढीचा अर्थ हा केवळ अंदाज आहे. वाढीचे अंदाज बांधले जातात. कोणताही वाढीचा दर तेव्हाच गाठला जाऊ शकतो जेव्हा बृहत् आराखड्यामध्ये संभाव्यता, उपाय आणि प्रस्तावांची अंमलबजावणी करण्याची क्षमता मांडली असेल तसेच हा आराखडा राबविण्यासाठी आर्थिक आधार वाढवण्याची क्षमता समाविष्ट केली गेली असेल; अशा वाढीचे दर कायम ठेवण्यासाठी, जर योजनेमध्ये दैनंदिन-साप्ताहिक-मासिक-वार्षिक अर्थपुरवठ्याची क्षमता व्यक्त केली असेल आणि आलेल्या उत्पन्नाचा व्यय देखरेखी, देखभाल, वेतन, प्रोत्साहन, पुरस्कार, प्रायोजकता, शिष्यवृत्ती आणि समर्थनासाठी खर्च करण्याची तरतुद केली असेल.

उच्च वाढीच्या दरांना कायम राखण्यासाठी बृहत् आराखडा हा स्वतंत्र आणि आर्थिक दृष्टिकोनाचा आराखडा कशा पद्धतीने आखू शकतो? सुरुवातीच्या दृष्टिकोनामध्ये कार्यगट तज्ज्ञांकडून सहभाग घेतात, जे या संदर्भात सल्ला देऊ शकतात. याचाच अर्थ असा की एका कार्यगटाच्या वाढीचा उच्च दर असेल, तर काही कार्यरत गट केवळ 5% साठीच लक्ष्य करतील. हे सर्व-सर्वसमावेशक दृष्टिकोन प्लॅनसाठी योग्य असेल का? त्यामुळे या आर्थिक साधनांचे समजून घेण्यासाठी प्रत्येक कामकाजाच्या समूहासाठी काही सर्वसामान्य मानके स्थापन करण्यात आली पाहिजेत.

सर्वोत्कृष्ट साधारण परिस्थितीमध्ये समाज, उद्योग, व्यापार यातील इनपुट आणि बृहत् आराखडापूर्व आणि मान्यतोत्तर परिस्थितीमध्ये शिक्षण आत्मसात करणे योग्य ठरते. उदाहरणार्थ, एखाद्या शैक्षणिक कार्यक्रमात एक 'मॅनेजमेंट डेव्हलपमेंट सेंटर' असेल तर, जोड-कार्यक्रम म्हणून, विद्यार्थी आणि विद्याशाखा यांना कॉर्पोरेट, सार्वजनिक आणि खाजगी क्षेत्रातील त्यांच्या सुविधांचा वापर केल्याने फायदा होईल. सर्व संलग्नतेमध्ये व्यवस्थापन विकास केंद्रे महाविद्यालये आणि संस्थांनी कल्पना-निर्मिती आणि एकात्मिक आणि अनुप्रयुक्त कार्यक्रमांकरिता बाह्य संस्थात्मक आधार प्रदान करण्यास किंवा नवीन शिकण्याच्या कौशल्यांना बळकट करण्यासाठी मदत करण्यासाठी इतर संस्थांशी सहयोग स्थापित केला पाहिजे.

विविध क्षेत्रांद्वारे आयोजित केलेल्या कार्यशाळा, परिषद आणि सेमिनार विद्यार्थ्यांना आणि विद्याशाखांना त्यांच्या विषयगत भागातील आजची, आधुनिक आणि भविष्यकालीन परिस्थितीचे सतत निरीक्षण करण्याची परवानगी देईल. त्याच वेळी, सामान्य किंवा समर्पित सुविधा वापरणे रोख प्रवाह आणि विद्यमान आर्थिक सहाय्य प्रणालींमध्ये जोडण्यासाठी उत्पन्न प्रदान करेल. योजनेच्या प्रस्तावांमध्ये योग्य वित्तीय यंत्रणा समाविष्ट नसल्यास, बहुतेक दृष्टीकोन योजना कागदावरच राहतील. त्याचप्रमाणे, एमडीसींनी शैक्षणिक अनुदान विकास प्रक्रियेसाठी उन्नत प्रोजेक्ट-आधारित शिक्षण, अनुप्रयुक्त संशोधन आणि मेहनती विकसित करण्यासाठी फॅकल्टी आणि विद्यार्थी, समुदाय आणि व्यावसायिक सहयोगींना सक्षम केले पाहिजे.

संशोधन आणि परिवर्तनाचा एक महत्त्वपूर्ण दृष्टीकोन आहे. पदवी आणि पदव्युत्तर पदवी अभ्यासक्रमांमध्ये शैक्षणिक नावनोंदणी जर परवानगी असेल तर झपाट्याने वाढ होण्याचा विचार? नक्कीच, ते करतील पण ते नोकरी आणि आर्थिक प्रगतीकडे वळतील? ते कदाचित सर्व क्षेत्रांतील नसतील. जर संशोधन आणि परिवर्तनाचा नियोजित आणि कॉर्पोरेट, सार्वजनिक आणि खाजगी संस्थांच्या सहकार्याने गरज-आधारित दृष्टिकोन प्रस्तावित केला तर विद्यार्थ्यांना त्यांच्या वैयक्तिक वाढ आणि विकासाची शक्यता समजण्यासाठी प्रवेश पातळीच्या संधी मिळतील. अशा कार्यक्रमांना विद्यापीठ किंवा महाविद्यालय-लिंकड संशोधनांच्या सुविधा किंवा निधीला पाठिंबा देण्यासाठी खाजगी आणि कॉर्पोरेट क्षेत्रास नाखूष करून मर्यादित केले जाऊ शकते. म्हणूनच, दृष्टिकोन योजना दृष्टिकोन शैक्षणिक कार्यक्रमात महत्त्वाचा इंटर्नशिप आणि प्रशिक्षणे तंत्र परीक्षण करणे आवश्यक आहे. उपयुक्त आणि योग्य असल्याचे सिद्ध न केल्यास अशा पुढाकारांना पुरेशी आर्थिक मदत मिळू शकणार नाही आणि विद्यापीठातून उपलब्ध असलेल्या स्रोतांसह सार्वजनिक क्षेत्रातील निधीची आवश्यकता असेल. अशा परिस्थितीमध्ये, समान दृष्टिकोनाचे प्लॅन वर्किंग ग्रुपच्या इतर प्रस्तावांशी तुलना करता, सुरुवातीच्या वर्षांमध्ये 10% वाढीचा दर असू शकतो.

efbi fo | ki HB

'k'kf.kd o'kz 2018&19 ; k l kyk dfjrk cgr vkkj[kM; kuq kj ufou egkfo |ky; vnfoidz o i n0; Brj'uf' pr dssy LFku

v- dz	fo k' M[kk@ egkfo ky; lpk i dlj	eəbz 'kgj	eəbz mi uxj	Bk.k	uoh eəbz	i ky?lj	jk; xM	jRufxjh	fl dlpw	, clwk
1	dyl okf.kT; o foKku vH; kl dəps egkfo ky; ¼ noli ½	&&		01 ¼Bk.ks ' kgj oxGw½	01	05 ¼ R; d rkyD; kr 01½ ¼ ol b] i ky?kj] okMk rkydk oxGw½	02 ¼ dtŕ & Mxjk GHkkx 01 eq M rs jlgk e/; s 01½	01¼ xteh.k Hkkx½	&&	10
2	fo/kh egkfo ky; ¼ noli ½	02 ¼efgyk 01+ nf{k.k eəbz 01½	01	02 ¼dY; k.k 01 fhkoMh 01½	&&	01	01 ¼egkM rs ek.lxko½	&&	01	08
3	ch-, M-¼ li \$ ky , T; nds ku&yfuk Mhl v¼hytVh½ egkfo ky; ¼ noli ½	01	&&	01	&&	&&	01	&&	&&	03
4	jk= egkfo ky; ¼dyk] okf.kT;] foKku½ ¼ noli ½ vH; kl də	01	01	&&	01	01 ¼rkji j@ cbl j½	02 ¼ uoy rkydk& 01 oM[kG rs isk & 01½	01 ¼jRufxjh 'kgj½	&&	07
5	efgyk egkfo ky; s¼dyk] okf.kT;] foKku½ ¼ noli ½	01	01	&&	01	&&	&&	&&	&&	03
6	yylrdyk ¼Okb¼ vkVl ½ ¼UR;] l xhr]i Vhax½ ¼ noli ½ egkfo ky;	01 ¼Lakhr dyk½	01	&&	01	01	01	01	01	07
7	vfhk; ki=dh ¼ noli ½ egkfo ky;	&&	&&	&&	&&	&&	&&	&&	&&	&&
8	Lfkki R; ' kkL= ¼vkfdDpj½ ¼ noli ½ egkfo ky;	&&	01	01 ¼dY; k.k 'kgj oxGw½	&&	&&	&&	01	01	04
9	vks/k fuekz k' kkL= ¼Okel h½ ¼ noli ½ egkfo ky;	&&	&&	01 ¼dY; k.k½	&&	&&	01 ¼ uoy@dtŕ oxGw½	&&	&&	02
10	0; oLFkki u ¼ n0; ŕrj½ egkfo ky;	&&	&&	01 xteh.k	&&	&&	&&	01	01	03
	, clqk	06	05	07	04	08	08	05	04	47

ekufu; mPp f'k{k.kea=h} e-jk- ;kwh fo/kku ifj'knr rkjkd r izu dz164] 165] 169 o 173 uq kj fnyy; k vk'okl ukud kj ftYgkLrfj; r=fudru egkfo|ky; mi'yC/k vl rhy r'fks 'kkl dh; vfhk; k=dh egkfo|ky; } 'kkl u o , -vk; -l h-Vh-bz P; k ekd; rP; k vf/ku jkgu l q dj. ; kps iLrkfor qbj. ; kr ; s vkgs
ecbz fo|ki hB ifj{k=krhy ufou egkfo|ky; kP; k LFkkukl kBh cgr vkjk[kM; kr uem vl yy; k nku egkfo|ky; khy varjkkcrpk fud" k ykxq jkfgy- r l p varjpk fud" k , dkp fo|k'kk[kP; k
vH; kl dzkP; k nku egkfo|ky; k kBh ykxq jkghy-

<p> i = d- c v l e k 2017 @ i - d - 463 @ f o f ' k & 3] f n u k d 18 l l v e j] 2017 p s l g i = i f j f ' k B ^ v * e q b z f o k i h B ' k f . k d o ' k 2018 & 19 ; k l k y k d f j r k c g r v k j k [k M ; k u d k j u f o u e g k f o k y ; i n f o i d z o i n 0 ; l r j 1 / 2 u f ' p r d y s s L F k k u </p>										
v- dž	fo k' k [k @ egkfo ky; kpk i d l j	e q b z ' k j	e q b z m i u x j	B k . k	u o h e q b z	i k y ? k j	j k ; x M	j R u k f x j h	f l d k p k i	, d w k
1	dyk] okf. kT; o foKku vH; kl d e k p s egkfo ky; 1/4 nohi d l z	&&	01 1/4 n f g l j & i d l z	01 1/4 e h j k H k k b i n j 1/2	&&	&&	&&	04 1- j R u k f x j h ' k g j 2- f e j > k G j r k - j R u k f x j h 3- i M o j r k - j k t k i j 4- d k a . k o k M h] f p i G w k ' k g j	01 1/4 ' k j x k d] r k - n o x M 1/2	07
2	fo/kh egkfo ky; 1/4 nohi d l z	&&	&&	&&	&&	&&	01 1/4 r k - d t r 1/2	&&	&&	01
3	efgyk egkfo ky; s 1/4 dyk] okf. kT;] foKku 1/2 1/4 nohi d l z	&&	&&	01 1/4 H k o M h 1/2	&&	&&	&&	&&	&&	01
4	fo/kh egkfo ky;	&&	&&	01 1/4 e h j k H k k b i n j 1/2	&&	&&	&&	&&	&&	01
, d q k		&&	01	03	&&	&&	01	04	01	10

ANNEXURE

मुंबई विद्यापीठ

शैक्षणिक वर्ष 2018-19 या साला करिता अस्तित्वात असलेल्या महाविद्यालयात नविन अभ्यासक्रम/ अतिरिक्त तुकड्या सुरू करण्याबाबत निश्चित केलेले विद्याशाखे निहाय पदवीपूर्व व पदव्युत्तर अभ्यासक्रम (फक्त खालील दिलेल्या अभ्यासक्रमाचे/ अतिरिक्त तुकडीचे प्रस्ताव स्विकारण्यात येतील.)

अनु. क्र.	अभ्यासक्रम / विषयाचा तपशिल
Humanities Faculty	
1	B.A. (Human Science)
2	B.A.(Film, T.V. & New Media Production)
3	B.A. (Culinary Arts)
4	B.A.(All Subject) (Except B.A. in Interior Design)
5	B.M.M.
6	M.A. (All Subject)
7	M. Lib.I.Science
8	M.Phil
9	M.A. (Business Economics)
10	M.A. (T.V. & New Media Production)
11	M.A. (Entertainment Media & Advertising)
12	M.A. (Public Policy)
13	LL.M./ LL. B. (3 Years/ 5 Years)
14	B. A. (Yoga)
Science & Technology Faculty	
15	B.Sc.(Plain)
16	B.Sc. (Human Sciences)
17	B.Sc. (Psychology)
18	B.Sc.(Acturial Science)
19	B.Sc. (Data Science)
20	N.C.C./N.S.S./Physical Education and Extension Activities (Optional subject for foundation course in B.A. & B.Sc.)
21	M.Sc. (All Subject)
22	M.Sc. (Renewable Energy)
23	M.Sc. (Biodiversity and Wildlife Conservation and Management)
24	M.Sc. (Hotel and Hospitality Administration)

25	M.Sc. (Finance)
26	Post Graduate Diploma in Hospital & Healthcare Management
27	Post Graduate Diploma in Food Science & Technology
28	Post Graduate Diploma Course in Child Rights and Child Protection
29	B.E. (Mechatronics Engineering)/B.E.(Chemical Engineering)
30	B.E. (Civil/Mechanical/Electrical/ Computer/IT/Automobile Engineering)
31	M.E. (All Subject)
32	M.E.(Mechanical Engineering-Product Design and Development)
33	M.E.(Mechanical Engineering-Energy System and Management)
34	M.E.(Electrical Engineering-Power Plan Engineering and Energy Management)
35	M.E.(Civil Engineering-Construction Engineering and Management)
36	M.E.(Signal Processing)
37	M.E.(Advance Communication and Information System)
38	M.E. (Computer Network and Information Security)
39	M.E.(Packaging Technology)
40	M.Arch. in (Urban Design, Project Management, Landscape Architecture, Conservation, Environmental Architecture)
41	M.Pharm. (All Subject)
Interdisciplinary	
42	M.F.A. (Dance, Music, Painting)
43	M.F. A. (Movement Science)

सन २०१८-१९ या शैक्षणिक वर्षापासून नवीन
महाविद्यालयांना (पारंपारिक व व्यावसायिक)
मंजूरी देण्यासाठी कार्यपद्धती व निकष विहित
करण्याबाबत...

महाराष्ट्र शासन
उच्च व तंत्र शिक्षण विभाग
शासन निर्णय क्र. एनजीसी २०१७/(२९/१७)/मशि-४
मंत्रालय विस्तार भवन, मुंबई ४०० ०३२
दिनांक : १५ सप्टेंबर, २०१७.

वाचा :- १) महाराष्ट्र सार्वजनिक विद्यापीठ अधिनियम, २०१६.

- २) शासन निर्णय क्र. एनजीसी-२००९/(३०१/०९)/मशि-४, दि.२५.९.२००९
३) शासन निर्णय क्र. एनजीसी-२०१०/(१९३/१०)/मशि-४, दि.३०.१०.२०१०
४) शासन निर्णय क्र. एनजीसी-२०१२/(२४७/१२)/मशि-४, दि.२.९.२०१३.

प्रस्तावना:-

राज्यातील उच्च शिक्षणाचा दर्जा व गुणवत्ता वाढविण्यासाठी व इतर अनुषंगिक बाबींसाठी महाराष्ट्र शासनाने “महाराष्ट्र सार्वजनिक विद्यापीठ अधिनियम, २०१६” अंमलात आणलेला आहे. सदर अधिनियमातील कलम १०९ (१) (२) (३) नुसार नवीन महाविद्यालय मंजूरीसाठी कालबद्ध तरतूद करण्यात आलेली आहे. तसेच, या तरतुदीस अनुसरून अंमलबजावणी करण्यासाठी शासनाने कार्यपद्धती निश्चित करावी, अशी तरतूद कलम १०९ (९) अन्वये करण्यात आली आहे. सदरहू तरतुदींच्या अनुषंगाने सन २०१८-१९ या शैक्षणिक वर्षापासून नवीन महाविद्यालय (पारंपारीक व व्यावसायिक) मंजूरीसाठी कार्यपद्धती व निकष सुनिश्चित करण्याची बाब शासनाच्या विचाराधीन होती. त्यानुसार उपरोक्त संदर्भ क्र.२,३ व ४ येथील शासन निर्णय अधिक्रमित करून शासनाने खालीलप्रमाणे निर्णय घेतला आहे :-

शासन निर्णय:-

१. सन २०१८-१९ या शैक्षणिक वर्षापासून नवीन महाविद्यालय सुरु करण्यासाठी इरादापत्र देण्याकरिता पुढील प्रमाणे कार्यपद्धती राहील.

कार्यपद्धती :- (इरादापत्राकरिता)

- १.१ विद्यापीठांनी त्यांच्या कार्यक्षेत्रात उच्च शिक्षणाच्या सुविधांचे सर्वत्र समान वाटप होण्यासाठी “महाराष्ट्र सार्वजनिक विद्यापीठ अधिनियम २०१६” च्या कलम १०७ मधील तरतुदीनुसार एक सम्यक योजना (Perspective Plan) तयार करावी.
- १.२ सर्व विद्यापीठांनी पाच वर्षांचा बृहत आराखडा करावा, त्यामध्ये ज्या जिल्ह्यामध्ये महाविद्यालयीन शिक्षणात ढोबळ पटसंख्या प्रमाण (जीईआर) राष्ट्रीय सरासरीपेक्षा कमी आहे असे जिल्हे, नक्षलग्रस्त, आदिवासी, डोंगराळ/दुर्गम भागासाठी सर्वोच्च प्राथम्य द्यावे व त्या प्राथम्यक्रमानुसार व तद्नंतर सर्वसाधारण याप्रमाणे त्या-त्या शैक्षणिक वर्षासाठी विशिष्ट एवढ्याच नवीन महाविद्यालयांच्या (व्यावसायिक (AICTE व NCTE मंजूरी देत असलेले व्यावसायिक अभ्यासक्रम सोडून) व पारंपारिक) प्रस्तावांची शिफारस करावी.

- १.३ सदर सम्यक योजना महाराष्ट्र राज्य उच्च शिक्षण व विकास आयोगाकडून मान्य करून घ्यावी.
- १.४ सम्यक योजनेस अनुसरून विद्यापीठांनी नवीन महाविद्यालय सुरु करण्यासाठी वार्षिक योजना तयार करावी.
- १.५ वार्षिक योजनेत समावेश असलेल्या ठिकाणांसाठीचे बिंदु निश्चित केल्यानंतर सर्व अकृषी विद्यापीठांनी बृहत आराखड्यातील ठिकाणासह वृत्तपत्रात जाहिरात देऊन अर्ज मागवावेत. बृहत आराखड्याबाहेरच्या ठिकाणासाठी अर्ज स्वीकारले जाणार नाहीत, असा स्पष्ट उल्लेख जाहिरातीत करण्यात यावा व तसे अर्ज स्वीकारु नयेत.
- १.६ नवीन महाविद्यालय सुरु करण्यासाठी इरादापत्र मागणा-या इच्छुक संस्थांनी “महाराष्ट्र सार्वजनिक विद्यापीठ अधिनियम २०१६” च्या कलम १०९ (३) (क) मधील तरतुदीनुसार सोबतच्या परिशिष्ट “अ” मधील अर्जाच्या नमुन्यात संबंधित विद्यापीठाकडे, ज्यावर्षी इरादापत्र मागविले असेल त्यावर्षाच्या अगोदरच्या वर्षाच्या सप्टेंबर महिन्याच्या शेवटच्या दिवसापूर्वी अर्ज दाखल करावेत. त्यासोबत परिशिष्ट “ब” मध्ये नमूद केलेली कागदपत्रे जोडण्यात यावीत.
- १.७ विद्यापीठांनी ऑनलाईन (Online) पद्धतीने विहित नमुन्यात अर्ज स्वीकारावेत. अर्जात भरण्यात आलेली माहिती व त्यासोबत जोडणे आवश्यक असलेल्या कागदपत्रांची तपासणी करण्यासाठी एक तपशीलसूची तयार करून आवश्यक बाबींची पूर्तता करणारेच अर्ज स्वीकारावेत. ज्या विद्यापीठाकडे ऑनलाईन पद्धतीने संगणकप्रणाली विकसित करण्यात आलेली नाही, अशा विद्यापीठांनी पुढील एका वर्षात अर्ज स्वीकारण्याची संगणकप्रणाली विकसित करणे अनिवार्य राहिल.
- १.८ विद्यापीठांकडे प्राप्त झालेल्या अर्जांची छाननी करण्याकरीता आवश्यक तेवढ्या छाननी समित्या विद्यापीठांचे कुलगुरु नियुक्त करतील.
- १.९ प्राप्त अर्जांची व कागदपत्रांची पडताळणी सोबत जोडण्यात आलेल्या परिशिष्ट “ब” मध्ये नमूद करण्यात आलेल्या आवश्यक कागदपत्रांच्या सूचीनुसार करून, छाननी समिती त्यांचा अहवाल कुलगुरुंना सादर करेल.
- १.१० ज्या संस्थेच्या प्रस्तावात किंवा कागदपत्रांमध्ये त्रुटी आढळून आल्यास त्या संस्थेस / अर्जदारास त्रुटी कळविण्यात येतील.
- १.११ त्रुटी कळविण्यात आलेल्या संस्थांनी विद्यापीठाकडे त्रुटीची पूर्तता करणे आवश्यक राहिल.
- १.१२ त्रुटीच्या पूर्ततेच्या अर्जांची छाननी समितीकडून छाननी करून त्यासहीत छाननीत पात्र झालेल्या अर्जासह अहवाल अध्यक्ष, अधिष्ठाता मंडळ यांना सादर करण्यात येईल.
- १.१३ आवश्यकता असल्यास कुलगुरु विद्यापीठस्तरावर आवश्यक तेवढ्या तज्ज्ञ समिती गठित करतील. सदर तज्ज्ञ समितीमध्ये छाननी समितीच्या सदस्यांच्या अंतर्भाव असणार नाही. अशी तज्ज्ञ समिती गठित केल्यास ही समिती त्यांचा अहवाल अध्यक्ष, अधिष्ठाता मंडळामार्फत कुलगुरुंना सादर करेल.
- १.१४ कुलगुरुंकडून संबंधित पात्र संस्थांना पात्रता व अपात्रता कळविण्यात येईल.
- १.१५ अपात्रता कळविलेल्या संस्था त्याविरुद्ध विद्यापीठाकडे अपिल दाखल करू शकतील. सदर अपिलावर कुलगुरु निर्णय देतील.
- १.१६ सर्व पात्र अर्जदार संस्थांचे अर्ज मंजुरीच्या शिफारशीसह परिशिष्ट “अ” व “ब” तसेच प्रपत्र “अ” व त्यासोबतच्या सर्व कागदपत्रांसह विद्यापीठाकडून शासनाकडे दिनांक ३० नोव्हेंबर रोजी किंवा त्यापूर्वी सादर करण्यात येतील.

- १.१७ विद्यापीठाकडून प्राप्त झालेल्या व शासनस्तरावर छाननीअंती अंतिम पात्र ठरलेल्या प्रस्तावासंदर्भात शासनाकडून लगतनंतरच्या वर्षाच्या ३१ जानेवारी रोजी किंवा त्यापूर्वी इरादापत्र देण्यात येईल.
- १.१८ वरील परि. १.७ मध्ये विहित केलेली छाननी समिती व परि. १.१२ मध्ये विहित केलेली तज्ज्ञ समिती यांची संख्या ती-ती विद्यापीठे त्या-त्या वर्षी सुरु करावयाच्या नवीन महाविद्यालय (पारंपारिक व व्यावसायिक) यांची व्याप्ती विचारात घेऊन ठरवतील व विहित केलेल्या वेळापत्रकात काम होईल याची खातरजमा करतील.
- १.१९ विद्यापीठांनी शासनाकडे प्रस्ताव पाठविताना त्यात नवीन पारंपारिक / व्यावसायिक महाविद्यालये असे वर्गीकरण केलेले असेल.

२. सन २०१८-१९ या शैक्षणिक वर्षापासून नवीन महाविद्यालय सुरु करण्यासाठी इरादापत्र देण्याकरिता पुढील प्रमाणे निकष राहतील.

निकष :- (इरादापत्र)

- २.१ महाराष्ट्र सार्वजनिक विद्यापीठ अधिनियम २०१६ मधील कलम १०९(२) नुसार, कलम १०७ अन्वये तयार केलेल्या सम्यक योजनेशी सुसंगत नसेल, असे उच्च शिक्षणाचे नवीन महाविद्यालय सुरु करण्यासाठीचा कोणताही अर्ज विद्यापीठाकडून विचारात घेतला जाणार नाही.
- २.२ महाराष्ट्र सार्वजनिक विद्यापीठ अधिनियम २०१६ मधील कलम १०९(३)(ख) अनुसार आवश्यक बाबींची पूर्तता करतील आणि विहित कालावधीत प्राप्त होतील, केवळ असेच अर्ज विद्यापीठाकडून स्वीकारण्यात येतील आणि विचारात घेण्यात येतील.
- २.३ ज्या संस्थांची यापूर्वीची महाविद्यालये अस्तित्वात आहेत, त्यांचेबाबतीत पुढील पूर्तता नसलेल्या संस्थांचे अर्ज शासनाकडे शिफारशीत करू नयेत.

अ) ज्या संस्थांच्या महाविद्यालयातील प्राचार्यांसहित सर्व अध्यापकांची पदे अर्हताधारक व पात्र उमेदवारांमधून भरलेली नसतील तर तसेच, शासनाने विहित केलेल्या निकषांनुसार भौतिक सुविधा उपलब्ध नसतील तर,

ब) राज्य शासनाने निर्धारित केलेल्या अटी व शर्तीचे तसेच, यासोबत जोडलेल्या परिशिष्ट-“अ” व “ब” ची पूर्तता करत नसतील तर,

क) मूल्यांकन / पुनर्मूल्यांकनाकरिता पात्र महाविद्यालयांच्या बाबतीत एकतर राष्ट्रीय मूल्यांकन व अधिस्विकृती परिषदेकडून किंवा राष्ट्रीय अधिस्विकृती मंडळाकडून अधिस्विकृती किंवा पुनर्अधिस्विकृती करण्यात आली नसेल तर,

परंतु, ज्या महाविद्यालयाचे नॅक मूल्यांकन / पुनर्मूल्यांकन होऊ शकलेले नाही, अशा महाविद्यालयांची या संदर्भातील लेखी कारणे नमूद करून त्यांचे स्वतंत्र प्रस्ताव सादर करावेत.

- २.४ शासनाच्या प्रचलित धोरणानुसार नवीन महाविद्यालय सुरु करण्यासाठी देण्यात येणारे इरादापत्र हे कायम विनाअनुदानित तत्वावर महाविद्यालय सुरु करण्यासाठी राहिल.
- २.५ सदर इरादापत्र हे संस्थेने नवीन महाविद्यालयास अंतिम मान्यता प्राप्त करण्यापूर्वी विहित अटी व शर्तीची पूर्तता करण्याच्या दृष्टिने दिलेले असल्याने, या इरादापत्रामुळे संस्थेस कोणतेही हक्क प्राप्त होणार नाहीत. त्यामुळे असे इरादापत्र देण्यात आले तरी संस्थेस नवीन महाविद्यालय सुरु करण्यास शासनाची अंतिम मान्यता प्राप्त झाल्याशिवाय महाविद्यालय सुरु करता येणार नाही.

- २.६ शासनाकडून नवीन महाविद्यालय सुरु करण्याकरीता देण्यात आलेले इरादापत्र निकटतम पुढील वर्षाच्या ३१ जानेवारीपर्यंत वैध असेल. या कालावधीमध्ये ज्या अटी व शर्तीच्या आधारे इरादापत्र देण्यात आलेले आहे, त्या अटी व शर्तीची पूर्तता करून त्याबाबतचा अनुपालन अहवाल अंतिम मान्यता मिळण्याकरिता आवश्यक असलेल्या कागदपत्रांसह ३१ जानेवारीपर्यंत विद्यापीठास सादर करणे अनिवार्य राहिल.
- २.७ महाराष्ट्र सार्वजनिक विद्यापीठ अधिनियम २०१६ मधील कलम १०९(३)(च) अंतर्गत परंतुकामध्ये नमूद केल्याप्रमाणे खंड (ड.) मध्ये विनिर्दिष्ट केलेल्या कालमर्यादेत, जर व्यवस्थापन इरादापत्रातील शर्तीचे अनुपालन करण्यात कसूर करेल तर, इरादापत्र व्यपगत झाल्याचे समजण्यात येईल. परंतु तसेच, अपवादात्मक प्रकरणात आणि कारणे लेखी नमूद करून राज्य शासन, विद्यापीठाने योग्यरित्या प्रक्रिया केलेल्या व्यवस्थापनाच्या अर्जावर वेळोवेळी, इरादापत्राची वैधता एकूण १२ महिन्यापेक्षा जास्त नसेल, अशा आणखी कालावधीसाठी वाढवू शकेल. मात्र याकरिता विनिर्दिष्ट कालमर्यादा संपण्यापूर्वी संस्थेने पूर्ण समर्थनासह विद्यापीठामार्फत शासनाकडे अर्ज करणे आवश्यक राहिल.
३. सन २०१८-१९ या शैक्षणिक वर्षापासून ज्या संस्थेस नवीन महाविद्यालय सुरु करण्यासाठी इरादापत्र देण्यात आलेले आहे व त्यांनी इरादापत्राच्या अटी व शर्ती पूर्ण केलेल्या आहेत, त्याप्रकरणी नवीन महाविद्यालय सुरु करण्यासाठी अंतिम मान्यता देण्याकरिता पुढील प्रमाणे कार्यपद्धती राहिल.

कार्यपद्धती :- (अंतिम मान्यता)

- ३.१ शासनाकडून नवीन महाविद्यालय सुरु करण्याकरिता देण्यात आलेले इरादापत्र निकटतम पुढील वर्षाच्या ३१ जानेवारीपर्यंत वैध असेल. या कालावधीमध्ये ज्या अटी व शर्तीच्या आधारे इरादापत्र देण्यात आलेले आहे, त्या अटी व शर्तीची पूर्तता करून त्याबाबतच्या अनुपालन अहवालासह नवीन महाविद्यालयास अंतिम मान्यता मागणारा अर्ज संस्थेने आवश्यक असलेल्या कागदपत्रांसह ३१ जानेवारीपर्यंत विद्यापीठास सादर करणे अनिवार्य राहिल.
- ३.२ नवीन महाविद्यालय सुरु करण्यासाठी अंतिम मान्यता मागणाऱ्या इच्छूक संस्थांनी इरादापत्रातील अटी व शर्तीची पूर्तता केली असल्याचा अनुपालन अहवाल संबंधित विद्यापीठाकडे दाखल करावा. त्यासोबत परिशिष्ट “क” मध्ये नमूद केलेली कागदपत्रे जोडण्यात यावीत.
- ३.३ विद्यापीठांनी ऑनलाईन (Online) पद्धतीने अनुपालन अहवाल तसेच त्यासंदर्भातील सर्व कागदपत्रे स्वीकारावित. ज्या विद्यापीठाकडे ऑनलाईन पद्धतीने संगणकप्रणाली विकसित करण्यात आलेली नाही, अशा विद्यापीठांनी पुढील एका वर्षात अर्ज स्वीकारण्याची संगणकप्रणाली विकसित करणे अनिवार्य राहिल.
- ३.४ विद्यापीठांकडे प्राप्त झालेल्या अर्जांची छाननी करण्याकरिता आवश्यक तेवढ्या छाननी समित्या विद्यापीठांचे कुलगुरु नियुक्त करतील.
- ३.५ प्राप्त अर्जांची व कागदपत्रांची पडताळणी सोबत जोडण्यात आलेल्या परिशिष्ट “क” मध्ये नमूद करण्यात आलेल्या आवश्यक कागदपत्रांच्या सूचीनुसार तसेच, या शासन निर्णयान्वये विहित करण्यात आलेल्या निकषांनुसार करून छाननी समिती त्यांचा अहवाल कुलगुरुंना सादर करतील.
- ३.६ ज्या संस्थेच्या प्रस्तावात किंवा कागदपत्रांमध्ये त्रुटी आढळून आल्यास त्या संस्थेस / अर्जदारास त्रुटी कळविण्यात येतील.
- ३.७ त्रुटी कळविण्यात आलेल्या संस्थांनी विद्यापीठाकडे त्रुटीची पूर्तता करणे आवश्यक राहिल.

- ३.८ त्रुटीच्या पूर्ततेच्या अर्जाची छाननी समितीकडून छाननी करुन त्यासहीत छाननीत पात्र झालेल्या अर्जासह अहवाल अध्यक्ष, अधिष्ठता मंडळ यांना सादर करण्यात येईल.
- ३.९ संबंधित विद्यापीठाचे कुलगुरु विद्यापीठस्तरावर आवश्यक तेवढ्या तज्ज्ञ समिती गठित करतील. सदर तज्ज्ञ समितीमध्ये छाननी समितीच्या सदस्यांच्या अंतर्भाव असणार नाही. सदर तज्ज्ञ समितीने प्रत्यक्ष भेटी देऊन सोबत जोडण्यात आलेल्या परिशिष्ट-“क” मध्ये विहित करण्यात आलेल्या सुचीनुसार तसेच, इरादापत्रामधील अटी व शर्तीनुसार संबंधित संस्थेची तयारी आहे किंवा कसे, याबाबत काटेकोर परिक्षण करुन त्याचा अहवाल व्हिडिओ छायाचित्रणासह अधिष्ठता मंडळामार्फत कुलगुरुंना सादर करेल. विहित केलेले निकष पूर्ण न करणाऱ्या संस्थांची शिफारस विद्यापीठ करणार नाही.
- ३.१० वरील परि. ३.४ मध्ये विहित केलेली छाननी समिती व परि. ३.९ मध्ये विहित केलेली तज्ज्ञ समिती यांची संख्या ती-ती विद्यापीठे त्या-त्या वर्षी सुरु करावयाच्या नवीन महाविद्यालय (पारंपारिक व व्यावसायिक) यांची व्याप्ती विचारात घेऊन ठरवतील व विहित केलेल्या वेळापत्रकात काम होईल याची खातरजमा करतील.
- ३.११ कुलगुरुंकडून संबंधित पात्र संस्थांना पात्रता व अपात्रता कळविण्यात येईल.
- ३.१२ अपात्रता कळविलेल्या संस्था त्याविरुद्ध विद्यापीठाकडे अपिल दाखल करु शकतील. सदर अपिलावर (गरजेनुसार तज्ज्ञ समिती पाठवून अहवाल घेऊन) कुलगुरु निर्णय देतील.
- ३.१३ सर्व पात्र अर्जदार संस्थांचे अर्ज व त्यासोबतचा अनुपालन अहवाल मंजुरीच्या शिफारशीसह परिशिष्ट “क” व प्रपत्र “ब” व त्यासोबतच्या सर्व कागदपत्रांसह विद्यापीठाकडून शासनाकडे मे च्या पहिल्या दिवशी किंवा त्याआधी सादर करण्यात येतील.
- ३.१४ विद्यापीठाकडून प्राप्त झालेल्या प्रस्तावावर नवीन महाविद्यालय सुरु करण्याकरीता शासनाकडून १५ जूनपर्यंत परवानगी कळविण्यात येईल.
- ४ सन २०१८-१९ या शैक्षणिक वर्षापासून ज्या संस्थेस नवीन महाविद्यालय सुरु करण्यासाठी इरादापत्र देण्यात आलेले आहे व त्यांनी इरादापत्राच्या अटी व शर्ती पूर्ण केलेल्या आहेत, त्याप्रकरणी नवीन महाविद्यालय सुरु करण्यासाठी अंतिम मान्यता देण्याकरिता पुढील प्रमाणे निकष राहतील.

निकष :- (अंतिम मान्यता)

- ४.१ नवीन महाविद्यालय सुरु करण्याकरीता इरादापत्र दिलेल्या ज्या महाविद्यालयांनी इरादापत्रामधील अटी व शर्तीची तसेच, शासनाने विहित केलेल्या निकषांची पूर्तता करुन अनुपालन अहवाल विद्यापीठाकडे सादर केलेला आहे, अशा प्रस्तावांची शिफारस विद्यापीठाने शासनाकडे करावी.
- ४.२ विद्यापीठांनी अनुपालन अहवाल स्वीकारताना व शिफारस करताना या शासन निर्णयामधील तरतुदीनुसार कार्यवाही करावी व सोबत जोडलेल्या परिशिष्ट “क” मधील निकषांची पूर्तता होत असल्याची खातरजमा करुन त्यापुष्ट्यर्थ कागदपत्रे अनुपालन अहवालासोबत क्रमवार पद्धतीने जोडण्यात यावीत.
५. परिशिष्ट “क” मधील अनुक्रमांक ७ (अ) व ७ (ब) साठी परिशिष्ट “ड” मध्ये दर्शविण्यात आलेले कक्षनिहाय आवश्यक क्षेत्रफळ विचारात घेण्यात यावे. यानुसार सर्व शैक्षणिक व भौतिक सुविधा उपलब्ध असणे तसेच, मागणी करण्यात आलेल्या विद्याशाखानिहाय यासाठी विहित केलेल्या निकषांनुसार बांधकाम पूर्ण असणे आवश्यक राहिल.
६. शासनाने विहित केलेल्या निकषांची पूर्तता न करणारे प्रस्ताव विद्यापीठांनी शिफारशीत करु नयेत. विद्यापीठांनी सकारात्मक शिफारस करुनही अंतिम मान्यता प्राप्त न झाल्याच्या कारणास्तव अनेक

न्यायालयीन प्रकरणे उद्भवतात. त्यामुळे निकषांची व सर्व कागदपत्रांची पूर्तता करणारेच प्रस्ताव शिफारशीत होतील, याची दक्षता विद्यापीठाने घ्यावी. अशी पूर्तता न करणारे प्रस्ताव प्राप्त झाल्यास त्याची जबाबदारी विद्यापीठाची पर्यायाने प्र.कुलगुरु तथा अध्यक्ष, अधिष्ठता मंडळ यांची राहिल.

७. नवीन महाविद्यालय सुरु करण्यास देण्यात येणारी मान्यता ही शासनाच्या प्रचलित धोरणानुसार कायम विनाअनुदान तत्वावर राहिल.

८. ज्या शैक्षणिक वर्षासाठी महाविद्यालय सुरु करण्यास परवानगी देण्यात आलेली आहे, त्या शैक्षणिक वर्षात महाविद्यालय सुरु करणे आवश्यक आहे. संलग्निकरण किंवा इतर शिखर संस्था / केंद्रीय नियामक मंडळे यांची परवानगी मिळण्यास विलंब झाल्यामुळे जर महाविद्यालये त्या शैक्षणिक वर्षात सुरु होऊ शकले नाही तर, त्या शैक्षणिक वर्षाच्या पुढील शैक्षणिक वर्षात महाविद्यालय सुरु करणे अनिवार्य राहिल. अन्यथा दिलेली परवानगी आपोआप रद्द समजण्यात येईल.

९. सदर शासन निर्णय महाराष्ट्र शासनाच्या www.maharashtra.gov.in या संकेतस्थळावर उपलब्ध करण्यात आला असून त्याचा संकेतांक २०१७०९१५१३३५३६५२०८ असा आहे. हा आदेश डिजिटल स्वाक्षरीने साक्षांकित करुन काढण्यात येत आहे.

महाराष्ट्राचे राज्यपाल यांच्या आदेशानुसार व नावाने,

(रोहिणी भालेकर)
उप सचिव, महाराष्ट्र शासन

प्रत,

- १) मा.राज्यपाल यांचे सचिव, राजभवन, मलबार हिल, मुंबई.
- २) मा.मुख्यमंत्री यांचे अपर मुख्य सचिव
- ३) सर्व मा.मंत्री/राज्यमंत्री यांचे खाजगी सचिव
- ४) मा.विरोधी पक्षनेता, विधान परिषद/विधानसभा, विधानभवन, मुंबई.
- ५) सर्व मा.संसद सदस्य/मा.विधानमंडळ सदस्य, महाराष्ट्र राज्य.
- ६) कुलसचिव, सर्व अकृषी विद्यापीठे, महाराष्ट्र राज्य.
- ७) संचालक, उच्च शिक्षण, महाराष्ट्र राज्य, पुणे.
- ८) महासंचालक, माहिती व जन संपर्क महासंचालनालय, महाराष्ट्र राज्य, मंत्रालय, मुंबई (प्रसिद्धीसाठी)
- ९) मा. मंत्री (उ. व तं. शि.) यांचे विशेष कार्य अधिकारी.
- १०) मा. राज्यमंत्री (उ. व तं. शि.) यांचे खाजगी सचिव.
- ११) सह सचिव (विशि) उच्च व तंत्र शिक्षण विभाग, मंत्रालय, मुंबई.
- १२) अपर मुख्य सचिव (उ. व तं. शि.) यांचे स्वीय सहायक.
- १३) सर्व विभागीय सहसंचालक, उच्च शिक्षण, महाराष्ट्र राज्य.
- १४) विशि-३, विशि-४ कार्यासन, उच्च व तंत्र शिक्षण विभाग, मंत्रालय.
- १५) निवड नस्ती (मशि-४).

* परिशिष्ट-अ *

नवीन महाविद्यालयांकरिता इरादापत्र मागणाऱ्या संस्थेने करावयाचा अर्ज

१.	संस्थेचे नाव व पूर्ण पत्ता : (दुरध्वनी क्रमांकासह)				
२.	महाविद्यालयाचे नाव आणि पूर्ण पत्ता :				
३.	ज्या ठिकाणी नवीन महाविद्यालय सुरु करावयाचे आहे, त्या ठिकाणाची लोकसंख्या :				
४.	नवीन महाविद्यालयासाठी इरादापत्र मागण्यात येत असलेले सत्र :				
५.	अस्तित्वात असलेल्या महाविद्यालयात अभ्यास पाठ्यक्रम, विषय, विद्याशाखा, अतिरीक्त तुकडी अस्तित्वात असल्यास त्याचा तपशील (मूळ तुकडी अनुदानावर असेल तर तसा स्पष्ट उल्लेख करावा) : तुकड्यांचा प्रकार नमूद करण्यात यावा. (अनुदानित/विना अनुदानित/कायम विनाअनुदानित/स्वयंअर्थसहाय्यित)		✓	विषय	विद्यार्थी संख्या
		विद्याशाखा			
		अभ्यासक्रम			
		विषय			
		तुकडी			
६.	आवेदन शुल्क रुपये-----/-, धनाकर्ष क्र.----- दिनांक ----- बँकेचे नाव----- (धनाकर्ष कुलसचिव,-----विद्यापीठ यांचे नावे असावा.)				
७.	महाविद्यालय सुरु करावयाच्या अभ्यासक्रमाचा तपशील:				
	अ.क्र.	शाखा	अभ्यासक्रम	अध्यापनाचे माध्यम	अध्यापनाचे विषय
	१.				
	२.				
८.	संस्थेचा पंजीयनाचा क्रमांक ----- व दिनांक -----				
९.	संस्थेच्या संविधानात शैक्षणिक बाबींसंबंधी तरतूद असल्यास, त्या तरतुदींच्या कलम क्र. व तदनुसार नवीन महाविद्यालय सुरु करण्यासंबंधीचा संस्थेचा ठराव क्र.----- व दिनांक -----				
१०.	प्रस्तावित महाविद्यालय सुरु करणार असलेले विद्याशाखा, अभ्यासक्रम व विषय हे प्रस्तावित महाविद्यालयाच्या १५ कि.मी. परिसरातील इतर महाविद्यालयात शिकविले जात असल्यास, त्या महाविद्यालयांच्या नावासह तपशील : (जागा कमी पडल्यास स्वतंत्र वेगळ्या कागदावर तपशील देण्यात यावा.)				
११.	निरनिराळ्या अभ्यासक्रमांच्या प्रथम वर्षात प्रवेशेच्छूक विद्यार्थ्यांची अंदाजित संख्या :				
	कला	वाणिज्य	विज्ञान	विधि	इतर
१२.	१५ कि.मी. परिसरातील अस्तित्वात असलेल्या उच्च माध्यमिक शाळा व कनिष्ठ महाविद्यालयांची मागील ०३ वर्षांची पुढील संदर्भात माहिती द्यावी :				
	अ. क्र.	शाळेचे/कनिष्ठ महाविद्यालयाचे नाव व पत्ता	वर्ष	उच्च माध्यमिक परीक्षेला बसलेल्या विद्यार्थ्यांची संख्या	उत्तीर्ण झालेल्या विद्यार्थ्यांची संख्या
	१.				
१३.	कला, वाणिज्य, विज्ञान विद्याशाखेच्या नवीन अभ्यास पाठ्यक्रम, विषय, विद्याशाखा, अतिरीक्त तुकडी ज्या महाविद्यालयात सुरु करावयाची आहे, ते ठिकाण १२ वी च्या परीक्षेचे केंद्र आहे काय ? -----				

१४.	केंद्र असल्यास तेथून १२ वी च्या मार्च व ऑक्टोबरच्या परीक्षेत उत्तीर्ण झालेल्या विद्यार्थ्यांची कला, वाणिज्य, विज्ञान शाखानिहाय संख्या -----
१५.	अ) संस्थेद्वारा चालविल्या जाणाऱ्या शाळा व महाविद्यालये यांचा तपशील----- ब) सदर शाळा व महाविद्यालयांची मान्य प्रवेश क्षमता, प्रत्यक्ष प्रवेशित व परीक्षेस बसलेले विद्यार्थी -----
१६.	अ) महाविद्यालयासाठी वापरल्या जावयाच्या इमारतीच्या खोल्यांची संख्या व आकार ----- ब) सदर इमारत खोल्यांमध्ये सध्या प्राथमिक, माध्यमिक, उच्च माध्यमिक किंवा इतर अभ्यासक्रमाचे वर्ग भरतात काय? --- ----- असल्यास, त्याचा तपशील -----
१७.	अर्ज केलेल्या वर्षातील ३१ मार्चला असलेली संस्थेची आर्थिक स्थिती :- (अ) स्थावर मालमत्ता (ब) जंगम मालमत्ता (क) बँकेतील रोख (ड) बँकेचे वा इतर कर्ज
१८.	वरील उल्लेखित बाबींशिवाय महाविद्यालयाच्या आकस्मिक व अनाकस्मिक खर्चासाठी करण्यात येणाऱ्या आर्थिक तरतुदीचा तपशील : -----

मूळ सही (शिक्क्याची नाही)
अध्यक्ष
(संस्थेचे नाव व पूर्ण पत्ता)

मूळ सही (शिक्क्याची नाही)
सचिव
(संस्थेचे नाव व पूर्ण पत्ता)

* परिशिष्ट-ब *

संस्थेचे नाव :-

विद्यापीठाचे नाव :

ठिकाण :-

विद्याशाखा :-

अ.क्र.	नवीन महाविद्यालय सुरु करण्यासाठी इरादापत्र देताना विचारात घ्यावयाची तपासणी सूची	पुर्ततेचा तपशील (होय/नाही)	पृष्ठ क्रमांक
१.	नवीन महाविद्यालय सुरु करण्यासाठी इरादापत्र मागणारा संस्थेचा विहित नमुन्यात अर्ज.		
२.	संस्था नोंदणी प्रमाणपत्राची साक्षांकित प्रत.		
३.	संस्थेच्या घटनेची साक्षांकित प्रत.		
४.	चालू वर्षाच्या तपशीलवार अंदाजपत्रकाची प्रत.		
५.	संस्थेच्या मागील पाच वर्षांच्या अंकेक्षित आर्थिक लेखे-जोखे व लेखापरीक्षण अहवालाच्या प्रती. या आधारे नवीन प्रस्तावित महाविद्यालयाच्या विकास योजनेसाठी उपलब्ध होऊ शकणाऱ्या आर्थिक स्रोतांबाबत स्वयंस्पष्ट माहिती.		
६.	संबंधित संस्थेचे आर्थिक व्यवहार राष्ट्रीयकृत / शेड्युल बँकेमार्फत केले जात असल्याचे कागदपत्र.		
७.	पुढीलप्रमाणे किमान ५ वर्षे, किमान मुदत ठेवची (Fix Deposit) प्रमाणित प्रत. अ) विधी महाविद्यालय : रु. १५.०० लाख ब) पारंपारीक महाविद्यालय : रु. ७.०० लाख (उदा. कला, विज्ञान, वाणिज्य इ.)		
८.	संबंधित राष्ट्रीयकृत शेड्युल बँकेत ठेवलेला मुदत ठेव निधी विद्यापीठाच्या पूर्वपरवानगीशिवाय न काढण्याबाबतचे संबंधित राष्ट्रीयकृत बँकेचे व संस्थेचे संयुक्त आश्वासन पत्र.		
९.	शासनाचे कायम विना अनुदानित धोरण लक्षात घेता, मंजूर करण्यात येणाऱ्या नवीन महाविद्यालयासाठी देण्यात येणारे इरादापत्र हे कायम विनाअनुदान तत्वावरील महाविद्यालयासाठी मान्य असल्याबाबतचे रु.१००/- च्या स्टॅप पेपरवर नोंदणीकृत हमीपत्र.		
१०.	संस्थेचे सद्यस्थितीत कनिष्ठ महाविद्यालय अस्तित्वात असेल तर अस्तित्वात असलेल्या इमारतीच्या बांधकामाचा वापर वरीष्ठ महाविद्यालयासाठी केला जाणार नाही, असे हमीपत्र तसेच, कनिष्ठ महाविद्यालयाच्या बांधकामाचा प्रमाणित नकाशा सादर करावा.		
११.	नवीन महाविद्यालय सुरु करण्यासाठी इरादापत्र मागणाऱ्या संस्थेच्या सद्यःस्थितीत अस्तित्वात असणाऱ्या महाविद्यालयांमध्ये विद्यापीठ अनुदान आयोग तसेच, शासनाने विहित केलेल्या निकषांनुसार अ) मूलभूत व भौतिक सुविधा उपलब्ध आहेत ब) अर्हताधारक शिक्षक व शिक्षकेतर कर्मचारी उपलब्ध आहेत याबाबत संस्थेचे संबंधित अकृषि विद्यापीठाने प्रमाणित केलेले प्रमाणपत्र		

१२.	नवीन महाविद्यालय सुरु करण्यासाठी इरादापत्र मागणाऱ्या संस्थेच्या सद्यस्थितीत अस्तित्वात असणारी महाविद्यालये मूल्यांकन/पूनर्मूल्यांकनाकरिता पात्र असल्यास नॅक/ एनबीए मानांकन व मूल्यांकन, पूनर्मूल्यांकन करून घेतले असल्याचे प्रमाणपत्र.		
१३.	<p>नवीन महाविद्यालय सुरु करण्यासाठी इरादापत्र मागणाऱ्या संस्थेने बृहत आराखड्यामध्ये निश्चित केलेले बिंदुच्या ठिकाणी जागा उपलब्ध असल्यासंदर्भातील कागदपत्रे.</p> <p>१) स्वतःची जागा -</p> <p>अ) “अ”, “ब” आणि “क” वर्ग महानगरपालिका क्षेत्रामध्ये १/२ एकर जागा संस्थेच्या नावावर असलेल्या सरकारी कागदपत्रांची प्रमाणित प्रत.</p> <p>ब) “अ”, “ब” आणि “क” वर्ग महानगरपालिका क्षेत्रापासून ५ कि.मी. परिसरात किमान १ एकर जागा संस्थेच्या नावावर असलेल्या कागदपत्रांची प्रमाणित प्रत.</p> <p>क) “ड” वर्ग महापालिका व नगरपालिका क्षेत्रात किमान १ एकर जागा संस्थेच्या नावावर असलेल्या सरकारी कागदपत्रांची प्रमाणित प्रत.</p> <p>ड) उर्वरित सर्व क्षेत्रांसाठी किमान ३ एकर जागा संस्थेच्या नावावर असलेल्या सरकारी कागदपत्रांची प्रमाणित प्रत.</p> <p>२) भाड्याची जागा - (किमान ०५ वर्षासाठी भाडेकरारनामा)</p> <p>अ) “अ”, “ब” आणि “क” वर्ग महानगरपालिका क्षेत्रामध्ये १/२ एकर जागा संस्थेच्या नावे भाडेतत्वावर घेतलेल्या नोंदणीकृत कराराची प्रत.</p> <p>ब) “अ”, “ब” आणि “क” वर्ग महानगरपालिका क्षेत्रापासून ५ कि.मी. परिसरात किमान १ एकर जागा संस्थेच्या नावे भाडेतत्वावर घेतलेल्या नोंदणीकृत कराराची प्रत.</p> <p>क) “ड” वर्ग महापालिका व नगरपालिका क्षेत्रात किमान १ एकर जागा संस्थेच्या नावे भाडेतत्वावर घेतलेल्या नोंदणीकृत कराराची प्रत.</p> <p>ड) उर्वरित सर्व क्षेत्रांसाठी किमान ३ एकर जागा संस्थेच्या नावे भाडेतत्वावर घेतलेल्या नोंदणीकृत कराराची प्रत.</p>		
१४.	प्रस्तावित महाविद्यालयांसाठी इमारतीचा वास्तुशास्त्रज्ञाकडून तयार करून घेतलेला नकाशा.		
१५.	प्रस्तावित महाविद्यालयाकरिता भौतिक साधने निर्माण करण्यासाठी भांडवली खर्चाचा टप्पानिहाय विनियोग आणि त्याचे वित्तीय स्रोत. तसेच, शिक्षक-शिक्षकेतर कर्मचारी नेमणुकीसंदर्भातील तसेच त्याकरिताच्या वित्तीय तरतुदीचे नियोजन		
१६.	संस्थेचा शिक्षण क्षेत्रातील पूर्वानुभव, संस्थेचे शैक्षणिक व सामाजिक क्षेत्रातील योगदान, विविध शैक्षणिक प्रकल्पांबाबतची माहिती आणि काही ठळक विशेष संपादनूक असल्यास, त्याबाबतची सविस्तर माहिती.		
१७.	प्रस्तावित महाविद्यालयाबाबतचा किमान पाच वर्षे कालावधीचा सविस्तर प्रकल्प अहवाल.		
१८.	इरादापत्र ज्या अटी व शर्तीच्या अधिन राहून देण्यात येणार आहे त्या अटी व शर्तीची पूर्तता निकटतम पुढील वर्षाच्या ३१ जानेवारीपर्यंत करण्यात येईल, असे संस्थेचे हमीपत्र.		

* परिशिष्ट-क *

संस्थेचे नाव :-

विद्यापीठाचे नाव :

ठिकाण :-

विद्याशाखा :-

अ.क्र.	नवीन महाविद्यालय सुरु करण्यासाठी अंतिम मान्यता देताना विचारात घ्यावयाची तपासणी सूची	पुर्ततेचा तपशील (होय/नाही)	पृष्ठ क्रमांक
१.	नवीन महाविद्यालय सुरु करण्यासाठी शासनाने दिलेले इरादापत्र.		
२.	नवीन महाविद्यालयाच्या अंतिम मान्यता मिळण्यासाठी संबंधित संस्थेने सादर केलेला अनुपालन अहवाल.		
३.	इरादापत्रामध्ये विहित केलेल्या सर्व अटी व शर्तीची पूर्तता झाली असल्याचे संस्थेने दिलेले व विद्यापीठाने प्रमाणित केलेले प्रमाणपत्र.		
४.	चालू वर्षाच्या तपशीलवार अंदाजपत्रकाची प्रत.		
५.	संस्थेच्या मागील वर्षाच्या लेखापरीक्षण अहवालाची प्रत.		
६.	इरादापत्र देण्याकरिता जे जमिनीचे (स्वतःची किंवा भाडेतत्वावर) निकष विहित केलेले आहेत, ती जमिन अकृषक (संस्थेच्या नावावर किंवा संस्थेच्या नावे भाडेतत्वावर असलेल्या) असल्यासंदर्भातील कागदपत्रे.		
७.	अ) इमारत (स्वतःची) संबंधित स्थानिक स्वराज्य संस्था किंवा इतर प्राधिकरणाचे प्रमाणित उतारे ब) इमारत (भाड्याची) (नोंदणीकृत भाडेकरार) (सोबतच्या परिशिष्ट-“ड” मध्ये सर्वसाधारण वर्ग खोली व इतर क्षेत्रफळाचा तपशील सोबत जोडला आहे.) १) शैक्षणिक व प्रशासकीय इमारत १.१) प्राचार्य कक्ष १.२) कार्यालय १.३) इलेक्ट्रॉनिक्स / संगणक प्रयोगशाळा १.४) रसायनशास्त्र प्रयोगशाळा १.५) पदार्थ विज्ञान प्रयोगशाळा १.६) जीवशास्त्र प्रयोगशाळा १.७) ग्रंथालय १.८) लेडीज रुम १.९) रेकॉर्ड रुम १.१०) नॅक रुम १.११) स्टाफ रुम १.१२) सभागृह १.१३) मोठे व्याख्यान कक्ष १.१४) टॉयलेट ब्लॉक १.१५) व्हरांडा १.१६) एन.सी.सी. रुम १.१७) एन.एस.एस. रुम		

	२) २.१) पाणी सुविधा (पाणी पट्टी पावती) २.२) वीज सुविधा (वीज देयकाची प्रत) २.३) ड्रेनेज सुविधा (स्थानिक प्राधिकरणाचे नकाशासह प्रमाणपत्र) ३) हॉस्टेल सुविधा (परिसरात २०% विद्यार्थ्यांची रहाण्याची सोय असल्याचे प्रमाणपत्र)		
८.	प्रस्तावित महाविद्यालयाच्या इमारतीत सेमिनार रुम, लेक्चरर रुम, फॅक्टरी रुम, स्टाफ रुम, प्राचार्यांची रुम, कॉमन रुम, हॉस्टेल रुम इत्यादी ठिकाणी आवश्यक फर्निचर.		
९	७ (अ) व (ब) मधील १ व २ साठी फर्निचर (खरेदी केल्याची अधिकृत पावती) उपलब्धतेबाबत विद्यापीठाचे प्रमाणपत्र.		
१०	ग्रंथालयात पुस्तकांची सुविधा (मागणी केलेल्या विद्याशाखेशी संबंधित किमान ५०० पुस्तके खरेदी केल्याची अधिकृत पावती) उपलब्धतेबाबत विद्यापीठाचे प्रमाणपत्र.		
११	महाविद्यालयाच्या प्रयोगशाळेत निर्धारित आवश्यक सामग्री (किमान रु.१.०० लाख प्रत्येक विषयासाठी राखीव)		
१२	प्रस्तावित महाविद्यालयात विद्यार्थ्यांना खेळण्याची सोय, कॅन्टीन, हेल्थ केअर सुविधा.		
१३	संबंधित संस्था प्रस्तावित महाविद्यालयाकरिता क्रीडांगण भाड्याने वापरणार असल्यास रु.१००/- च्या स्टॅप पेपरवर नोंदणीकृत भाडेकराराची साक्षांकित प्रत.		
१४	प्रथमतः महाविद्यालय भाडेत्वावरील इमारतीत सुरु केले जाणार असेल तर प्रथम संलग्निकरण मिळाल्यापासून ५ वर्षांमध्ये महाविद्यालय ज्या ठिकाणासाठी मंजूर झाले आहे, त्या ठिकाणी स्वतःच्या इमारतीमध्ये स्थलांतरीत करणार असल्याबाबतचे हमीपत्र.		
१५	शासनाचे कायम विना अनुदानित धोरण लक्षात घेता, अर्जासोबत मंजूर करण्यात येणाऱ्या नवीन महाविद्यालयासाठी नियमानुसार वेतन व वेतनेतर खर्च संस्था करणार असल्याबाबतचे रु.१००/- च्या स्टॅप पेपरवर नोंदणीकृत हमीपत्र.		
१६	नवीन महाविद्यालय सुरु करण्यासाठी इरादापत्र मागणाऱ्या संस्थेच्या सद्यस्थितीत अस्तित्वात असणाऱ्या महाविद्यालयांमध्ये विद्यापीठ अनुदान आयोग तसेच, शासनाने विहित केलेल्या निकषांनुसार अ) मूलभूत व भौतिक सुविधा उपलब्ध आहेत ब) अर्हताधारक शिक्षक व शिक्षकेतर कर्मचारी उपलब्ध आहेत याबाबत संस्थेचे संबंधित अकृषि विद्यापीठाने प्रमाणित केलेले प्रमाणपत्र		
१७	प्रस्तावित महाविद्यालयामध्ये अर्हताधारी शिक्षक व शिक्षकेतर कर्मचारी नियुक्तीसंदर्भात संस्थेने केलेल्या कार्यवाहीची माहिती		
१८	नवीन महाविद्यालय सुरु करण्यासाठी इरादापत्र मागणाऱ्या संस्थेच्या सद्यःस्थितीत अस्तित्वात असणारी महाविद्यालये इरादापत्राच्या कालावधीत मूल्यांकन/पूनर्मूल्यांकनाकरिता पात्र ठरली असल्यास नॅक / एनबीए मानांकन व मूल्यांकन, पूनर्मूल्यांकन करून घेण्यासंदर्भात कार्यवाही सुरु केली असल्याचे प्रमाणपत्र.		

शासन निर्णय क्र. एनजीसी २०१७/(२९/१७)/मशि-४, दि.१५ सप्टेंबर, २०१७

परिशिष्ट - “ड”

परिशिष्ट “क” मधील अ.क्र. ७ (अ) व (ब) साठी कक्षनिहाय किमान आवश्यक क्षेत्रफळ

[illegible]

शासन निर्णय क्र. एनजीसी २०१७/(२९/१७)/मशि-४, दि.१५ सप्टेंबर, २०१७

* प्रपत्र-अ * (इरादापत्राकरिता)										
क्र.	संस्थेचे नाव व पूर्ण पत्ता	प्रस्तावित नवीन महाविद्यालयांचा तपशील	विद्यापीठा ने केलेली शिफारस	संस्थेची आर्थिक स्थिती कशी आहे.	तालुक्यामध्ये अस्तित्वात असलेल्या महाविद्यालयांची नावे व महाविद्यालयांमधील अंतर	गटनिहाय विद्यार्थी संख्या (व्यावसायिक अभ्यासक्रमाची स्वतंत्र माहिती द्यावी	तालुक्यामध्ये महाविद्यालय शाळांमधून १२ वी उत्तीर्ण झालेल्या विद्याशाखा निहाय विद्यार्थ्यांची संख्या	मागील वर्षी किती विद्यार्थी प्रवेशा पासून वंचित राहिले	इरादापत्र देण्याकरिता शासनाने विहित केलेल्या निकषांची पूर्तता सदर संस्था करित असल्याबाबतचे विद्यापीठाचे प्रमाणपत्र	नवीन महाविद्यालय सुरु करण्यास इरादापत्र द्यावे किंवा कसे याबाबतचे विद्यापीठाचे स्वयंस्पष्ट अभिप्राय
१	२	३	४	५	६	७	८	९	१०	११

मूळ सही (शिक्क्याची नाही)
अध्यक्ष, अधिष्ठाता मंडळ (संबंधित अकृषि विद्यापीठ)

शासन निर्णय क्र. एनजीसी २०१७/(२९/१७)/मशि-४, दि.१५ सप्टेंबर, २०१७

* प्रपत्र-ब * (अंतिम मान्यतेकरिता)						
क्र.	संस्थेचे नाव व पूर्ण पत्ता	प्रस्तावित नवीन महाविद्यालयांकरीता देण्यात आलेल्या इरादापत्राचा तपशील	इरादापत्रामध्ये विहित केलेल्या सर्व अटी व शर्तीची पूर्तता संस्थेने केली आहे काय ?	या शासन निर्णयान्वये विहित केलेल्या इतर अटी व शर्तीची पूर्तता संस्थेने केली आहे काय ?	नवीन महाविद्यालय सुरु करण्यास अंतिम मान्यता द्यावी किंवा कसे, याबाबतचे विद्यापीठाचे स्वयंस्पष्ट अभिप्राय	विद्यापीठांनी केलेली शिफारस
१	२	३	४	५	६	७

मूळ सही (शिक्क्याची नाही)
अध्यक्ष, अधिष्ठता मंडळ (संबंधित अकृषि विद्यापीठ)

सन २०१८-१९ या शैक्षणिक वर्षापासून नवीन अभ्यास पाठ्यक्रम, विषय, विद्याशाखा, अतिरिक्त तुकड्यांना मंजूरी देण्यासाठी कार्यपद्धती व निकष विहित करण्याबाबत...

महाराष्ट्र शासन
उच्च व तंत्र शिक्षण विभाग
शासन निर्णय क्र. एनजीसी २०१७/(२०८/१७)/मशि-४
मंत्रालय विस्तार भवन, मुंबई ४०० ०३२
दिनांक : १३ सप्टेंबर, २०१७

वाचा :- १) महाराष्ट्र सार्वजनिक विद्यापीठ अधिनियम, २०१६.

- २) शासन निर्णय क्र.एनजीसी-२००९/(३०१/०९)/मशि-४, दि.२५.९.२००९.
३) शासन निर्णय क्र.एनजीसी-२०१०/(१९३/१०)/मशि-४, दि.३०.१०.२०१०.
४) शासन निर्णय क्र.एनजीसी-२०१२/(२४७/१२)/मशि-४, दि.२.९.२०१३.

प्रस्तावना :-

राज्यातील उच्च शिक्षणाचा दर्जा व गुणवत्ता वाढविण्यासाठी व इतर अनुषंगिक बाबींसाठी महाराष्ट्र शासनाने “महाराष्ट्र सार्वजनिक विद्यापीठ अधिनियम, २०१६” अंमलात आणलेला आहे. सदर अधिनियमातील कलम १०९(४) नुसार नवीन अभ्यास पाठ्यक्रम, विषय, विद्याशाखा, अतिरिक्त तुकडी मंजूरीसाठी कालबद्ध तरतूद करण्यात आलेली आहे. तसेच, या तरतुदीस अनुसरून अंमलबजावणी करण्यासाठी शासनाने कार्यपद्धती निश्चित करावी, अशी तरतूद कलम १०९ (९) अन्वये करण्यात आली आहे. सदर तरतुदीच्या अनुषंगाने सन २०१८-१९ या शैक्षणिक वर्षापासून नवीन अभ्यास पाठ्यक्रम, विषय, विद्याशाखा, अतिरिक्त तुकडी मंजूरीसाठी कार्यपद्धती व निकष सुनिश्चित करण्याची बाब शासनाच्या विचाराधीन होती. त्यानुसार उपरोक्त संदर्भ क्र. २, ३, ४ येथील शासन निर्णय अधिक्रमित करून शासनाने खालीलप्रमाणे निर्णय घेतला आहे :-

शासन निर्णय:-

१. सन २०१८-१९ या शैक्षणिक वर्षापासून नवीन अभ्यास पाठ्यक्रम, विषय, विद्याशाखा, अतिरिक्त तुकडीसाठी मंजूरी देण्यासाठी पुढे विहित केलेल्या कार्यपद्धतीनुसार कार्यवाही करण्यात यावी.

कार्यपद्धती :-

- १.१ विद्यापीठांनी त्यांच्या कार्यक्षेत्रात उच्च शिक्षणाच्या सुविधांचे सर्वत्र समान वाटप होण्यासाठी “महाराष्ट्र सार्वजनिक विद्यापीठ अधिनियम २०१६” च्या कलम १०७ मधील तरतुदीनुसार एक सम्यक योजना (Perspective Plan) तयार करावी.
- १.२ सर्व विद्यापीठांनी पाच वर्षांचा बृहत आरखडा करावा, त्यामध्ये ज्या जिल्ह्यामध्ये महाविद्यालयीन शिक्षणात ढोबळ पटसंख्या प्रमाण (जीईआर) राष्ट्रीय सरासरीपेक्षा कमी आहे असे जिल्हे, नक्षलग्रस्त, आदिवासी, डोंगराळ /दुर्गम भागासाठी सर्वोच्च प्राथम्य द्यावे व त्या प्राथम्यक्रमानुसार व तदनंतर सर्वसाधारण याप्रमाणे त्या-त्या शैक्षणिक वर्षासाठी विशिष्ट एवढ्याच नवीन अभ्यास पाठ्यक्रम, विषय, विद्याशाखा, अतिरिक्त तुकडीच्या (व्यावसायिक (AICTE व NCTE मंजूरी देत असलेले) अभ्यासक्रम सोडून) मंजूरीच्या प्रस्तावांची शिफारस करावी.
- १.३ सदर सम्यक योजना महाराष्ट्र राज्य उच्च शिक्षण व विकास आयोगाकडून मान्य करून घ्यावी.
- १.४ सम्यक योजनेस अनुसरून विद्यापीठांनी नवीन अभ्यास पाठ्यक्रम, विषय, विद्याशाखा, अतिरिक्त तुकडी सुरू करण्यासाठी वार्षिक योजना तयार करावी.

- १.५ वार्षिक योजनेत समावेश असलेल्या ठिकाणांसाठीचे बिंदु निश्चित केल्यानंतर सर्व अकृषी विद्यापीठांनी बृहत आराखड्यातील ठिकाणासह वृत्तपत्रात जाहिरात देऊन अर्ज मागवावेत. बृहत आराखड्याबाहेरच्या ठिकाणासाठी अर्ज स्विकारले जाणार नाहीत, असा स्पष्ट उल्लेख जाहिरातीत करण्यात यावा व तसे स्वीकारू नयेत.
- १.६ नवीन अभ्यास पाठ्यक्रम, विषय, विद्याशाखा, अतिरिक्त तुकड्या सुरु करण्यास इच्छुक संस्थांनी “महाराष्ट्र सार्वजनिक विद्यापीठ अधिनियम २०१६” च्या कलम १०९ (४) (क) मधील तरतुदीनुसार सोबतच्या परिशिष्ट “अ” मधील अर्जाच्या नमुन्यात संबंधित विद्यापीठाकडे अर्ज दाखल करावेत. त्यासोबत परिशिष्ट “ब” मध्ये नमूद केलेली कागदपत्रे जोडण्यात यावीत.
- १.७ विद्यापीठांनी ऑनलाईन (Online) पद्धतीने विहित नमुन्यात अर्ज स्वीकारावेत. अर्जात भरण्यात आलेली माहिती व त्यासोबत जोडणे आवश्यक असलेल्या कागदपत्रांची तपासणी करण्यासाठी एक तपशीलसूची तयार करून आवश्यक बाबींची पूर्तता करणारेच अर्ज स्वीकारावे. ज्या विद्यापीठाकडे ऑनलाईन पद्धतीने संगणकप्रणाली विकसित करण्यात आलेली नाही, अशा विद्यापीठांनी पुढील एका वर्षात अर्ज स्वीकारण्याची संगणकप्रणाली विकसित करणे अनिवार्य राहिल.
- १.८ विद्यापीठांकडे प्राप्त झालेल्या अर्जांची छाननी करण्याकरिता आवश्यक तेवढ्या छाननी समित्या विद्यापीठांचे कुलगुरु नियुक्त करतील.
- १.९ प्राप्त अर्जांची व कागदपत्रांची पडताळणी सोबत जोडण्यात आलेल्या परिशिष्ट “ब” मध्ये नमूद करण्यात आलेल्या आवश्यक कागदपत्रांच्या सूचीनुसार करून छाननी समिती त्यांचा अहवाल १५ ऑक्टोबर पर्यंत कुलगुरुंना सादर करतील.
- १.१० ज्या संस्थेच्या प्रस्तावात किंवा कागदपत्रांमध्ये त्रुटी आढळून आल्यास त्या संस्थेस / अर्जदारास २० ऑक्टोबर पर्यंत त्रुटी कळविण्यात येतील.
- १.११ त्रुटी कळविण्यात आलेल्या संस्थांनी ३१ ऑक्टोबरपर्यंत विद्यापीठाकडे त्रुटीची पूर्तता करणे आवश्यक राहिल.
- १.१२ त्रुटीच्या पूर्ततेच्या अर्जांची छाननी समितीकडून छाननी करून त्यासहीत छाननीत पात्र झालेल्या अर्जासह अहवाल १५ नोव्हेंबरपर्यंत अध्यक्ष, अधिष्ठता मंडळ यांना सादर करण्यात येईल.
- १.१३ संबंधित विद्यापीठाचे कुलगुरु विद्यापीठस्तरावर आवश्यक तेवढ्या तज्ज्ञ समिती गठित करतील. सदर तज्ज्ञ समितीमध्ये छाननी समितीच्या सदस्यांच्या अंतर्भाव असणार नाही. सदर तज्ज्ञ समितीने १५ डिसेंबरपर्यंत प्रत्यक्ष भेटी देऊन नवीन अभ्यास पाठ्यक्रम, विषय, विद्याशाखा, अतिरिक्त तुकडीसाठी संबंधित संस्थांची सोबत जोडण्यात आलेल्या परिशिष्ट “ब” मध्ये विहित करण्यात आलेल्या सूचीनुसार तयारी आहे किंवा कसे, याबाबत काटेकोर परिक्षण करून त्यांचा अहवाल व्हिडीओ छायाचित्रणासह १५ जानेवारीपर्यंत अध्यक्ष, अधिष्ठता मंडळामार्फत कुलगुरुंना सादर करण्यात येईल. सदर पायाभूत सोयीसुविधा पूर्ण न करणाऱ्या संस्थांची शिफारस विद्यापीठ करणार नाही.
- १.१४ कुलगुरुंकडून संबंधित पात्र संस्थांना २५ जानेवारी पर्यंत पात्रता व अपात्रता कळविण्यात येईल.
- १.१५ अपात्रता कळविलेल्या संस्था १५ फेब्रुवारीपर्यंत त्याविरुद्ध विद्यापीठाकडे अपिल दाखल करू शकतील. सदर अपिलावर (गरजेनुसार तज्ज्ञ समिती पाठवून अहवाल घेऊन) १५ मार्चपर्यंत कुलगुरु निर्णय देतील.
- १.१६ सर्व पात्र अर्जदार संस्थांचे अर्ज मंजूरीच्या शिफारशीसह विद्यापीठाकडून प्रपत्र-“ब” सह शासनाकडे दिनांक १ एप्रिलपर्यंत सादर करण्यात येतील.
- १.१७ विद्यापीठाकडून प्राप्त झालेल्या व शासनस्तरावरील छाननीअंती पात्र ठरलेल्या प्रस्तावावर शासनाकडून १५ जूनपर्यंत परवानगी कळविण्यात येईल.

१.१८ वरील तारखांच्या संदर्भात स्पष्ट करण्यात येते की, उपरोक्त तारखांना सार्वजनिक / स्थानिक सुट्टी असल्यास त्याच्या पुढील कार्यालयीन दिवशीची तारीख ही अंतिम तारीख असेल.

१.१९ वरील परि. १.८ मध्ये विहित केलेली छाननी समिती व परि. १.१३ मध्ये विहित केलेली तज्ज्ञ समिती यांची संख्या ती-ती विद्यापीठे त्या-त्या वर्षी सुरु करावयाचा नवीन अभ्यास पाठ्यक्रम, विषय, विद्याशाखा व अतिरिक्त तुकडी वाढ यांची व्याप्ती विचारात घेऊन ठरवतील व विहित केलेल्या वेळापत्रकात काम होईल, याची खातरजमा करतील.

२. सन २०१८-१९ या शैक्षणिक वर्षापासून नवीन अभ्यास पाठ्यक्रम, विषय, विद्याशाखा, अतिरिक्त तुकडी मंजुरी देण्यासाठी पुढे विहित केलेल्या निकषांनुसार कार्यवाही करण्यात यावी.

निकष :-

२.१ महाराष्ट्र सार्वजनिक विद्यापीठ अधिनियमातील कलम १०९(६) मध्ये स्पष्ट केल्याप्रमाणे विद्यापीठ नवीन अभ्यास पाठ्यक्रम, विषय, विद्याशाखा, अतिरिक्त तुकडी सुरु करण्यासाठीचा उच्च शिक्षणाच्या विद्यमान महाविद्यालयाचा किंवा परिसंस्थेचा अर्ज, जर -

(क) ते, अधिस्विकृती अधिकरणांच्या (NAAC) मानांकनानुसार अधिस्विकृती किंवा पुनर्रअधिस्विकृती मिळण्यासाठी पात्र आणि अपेक्षित असले तरीसुद्धा, एकतर राष्ट्रीय मूल्यांकन व अधिस्विकृती परिषदेकडून किंवा राष्ट्रीय अधिस्विकृती मंडळाकडून (NBA) अधिस्विकृती किंवा पुनर्रअधिस्विकृती करण्यात आली नसतील ; आणि

(ख) राज्य शासनाने निर्धारित केलेल्या शर्तीचे ते अनुपालन करीत नसतील तर, राज्य शासनाकडे पाठविणार नाही.

त्याचप्रमाणे, ज्यांची यापूर्वीची महाविद्यालये अस्तित्वात आहेत, त्यांचेबाबतीत पुढील पूर्तता नसलेल्या संस्थांचे अर्ज शासनाकडे शिफारशीत करू नयेत.

अ) ज्या संस्थांच्या महाविद्यालयातील प्राचार्यांसहित सर्व अध्यापकांची पदे अर्हताधारक व पात्र उमेदवारामधून भरलेली नसतील तर.

ब) यासोबत जोडलेल्या परिशिष्ट-ब, क, ड ची पूर्तता करत नसतील तर,

२.२ शासनाच्या प्रचलित धोरणानुसार नवीन अभ्यास पाठ्यक्रम, विषय, विद्याशाखा, अतिरिक्त तुकड्यांची मान्यता ही कायम विनाअनुदानित तत्वावर राहील.

२.३ नवीन पाठ्यक्रमाची शिफारस करताना अशा अभ्यासक्रमास शिखर संस्था / केंद्रीय नियामक मंडळ यांची मान्यता आवश्यक असल्यास त्यांच्या मान्यतेशिवाय असा पाठ्यक्रम शिफारशीत करण्यात येऊ नये.

२.४ ज्या महाविद्यालयाकरिता नवीन अभ्यास पाठ्यक्रम, विषय, विद्याशाखा, अतिरिक्त तुकडी प्रस्तावित करण्यात आलेली आहे, त्या महाविद्यालयामध्ये अस्तित्वात असलेल्या अभ्यास पाठ्यक्रम, विषय, विद्याशाखा, तुकड्यांना शासन मान्यता आहे, शासनाने विहित केलेल्या निकषांनुसार मूलभूत व भौतिक सुविधा उपलब्ध आहेत, याची खातरजमा केल्यानंतरच प्रस्ताव शिफारशीत केले जावेत.

२.५ ज्या महाविद्यालयाकरिता नवीन अभ्यास पाठ्यक्रम, विषय, विद्याशाखा, अतिरिक्त तुकडी प्रस्तावित करण्यात आलेली आहे, त्या वाढीव अभ्यास पाठ्यक्रम, विषय, विद्याशाखा, अतिरिक्त तुकडीकरीता शासनाने विहित केलेल्या निकषांनुसार वाढीव भौतिक व मूलभूत सुविधा उपलब्ध असल्याची प्रमाणित कागदपत्रे महाविद्यालयांनी अर्जासोबत जोडणे आवश्यक असून, विद्यापीठाने ही बाब प्रमाणित करावी.

२.६ ज्या महाविद्यालयाकरीता नवीन अभ्यास पाठ्यक्रम, विषय, विद्याशाखा, अतिरिक्त तुकडी मंजूर करण्यात आलेली आहे, त्याकरिता विहित निकषांप्रमाणे शिक्षक-शिक्षकेतर कर्मचारी नियुक्त केले असल्याचे प्रमाणपत्र विभागीय सहसंचालक, उच्च शिक्षण यांनी पुढील ०६ महिन्यांमध्ये शासनास सादर करावे.

३. विद्यापीठांनी शासनाकडे प्रस्ताव पाठविताना त्यात नवीन अभ्यास पाठ्यक्रम, विषय, विद्याशाखा, अतिरिक्त तुकडी असे वर्गीकरण केलेले असेल.

४. विद्यापीठांनी शासनाकडे प्रस्ताव पाठविताना प्रस्ताव विहित केलेल्या निकषांची पूर्तता करीत असल्याची खात्री करावी. विहित निकषांची पूर्तता होत नसतानासुद्धा प्रस्ताव शासनस्तरावर विद्यापीठाकडून शिफारशित केले गेल्यास, अशा शिफारस केलेल्या प्रकरणी शासनास नाहक न्यायालयीन प्रकरणास सामोरे जावे लागत आहे. त्यामुळे विहित निकषांची पूर्तता करीत नसताना प्रस्ताव शासनास सादर झाल्यास त्याची सर्वस्वी जबाबदारी विद्यापीठाची पर्यायाने प्र.कुलगुरु तथा अध्यक्ष, अधिष्ठता मंडळ यांची राहिल.

सदर शासन आदेश महाराष्ट्र शासनाच्या www.maharashtra.gov.in या संकेतस्थळावर उपलब्ध करण्यात आला असून त्याचा संकेतांक २०१७०९१२१३०११३४८०८ असा आहे. हा आदेश डिजिटल स्वाक्षरीने साक्षांकित करून काढण्यात येत आहे.

महाराष्ट्राचे राज्यपाल यांचे आदेशानुसार व नावाने,

(रोहिणी भालेकर)
उपसचिव, महाराष्ट्र शासन

प्रत,

- १) कुलसचिव, सर्व अकृषी विद्यापीठे, महाराष्ट्र राज्य.
- २) संचालक, उच्च शिक्षण, महाराष्ट्र राज्य, पुणे.
- ३) मा. मंत्री (उ. व तं. शि.) यांचे विशेष कार्य अधिकारी.
- ४) मा. राज्यमंत्री (उ. व तं. शि.) यांचे खाजगी सचिव.
- ५) अपर मुख्य सचिव (उ. व तं. शि.) यांचे स्वीय सहायक.
- ६) सर्व विभागीय सहसंचालक, उच्च शिक्षण, महाराष्ट्र राज्य.
- ७) विशि-३, विशि-४ कार्यासन, उच्च व तंत्र शिक्षण विभाग, मंत्रालय.
- ८) निवड नस्ती (मशि-४)

* परिशिष्ट-अ *

नवीन अभ्यास पाठ्यक्रम, विषय, विद्याशाखा, अतिरिक्त तुकडी

१.	संस्थेचे नाव व पूर्ण पत्ता : (दुरध्वनी क्रमांकासह)				
२.	महाविद्यालयाचे नाव आणि पूर्ण पत्ता :				
३.	ज्या महाविद्यालयात नवीन अभ्यास पाठ्यक्रम, विषय, विद्याशाखा, अतिरिक्त तुकडी सुरु करावयाची आहे, त्या ठिकाणाची लोकसंख्या :				
४.	महाविद्यालयात नवीन अभ्यास पाठ्यक्रम, विषय, विद्याशाखा, अतिरिक्त तुकडी सुरु करावयाचे सत्र :				
५.	अस्तित्वात असलेल्या महाविद्यालयात अभ्यास पाठ्यक्रम, विषय, विद्याशाखा, अतिरिक्त तुकडी अस्तित्वात असल्यास त्याचा तपशील (मुळ तुकडी अनुदानावर असेल तर तसा स्पष्ट उल्लेख करावा) : तुकड्यांचा प्रकार नमूद करण्यात यावा. (अनुदानित/विना अनुदानित/कायम विनाअनुदानित/स्वयंअर्थसहाय्यित)		✓	विषय	विद्यार्थी संख्या
		विद्याशाखा			
		अभ्यासक्रम			
		विषय			
		तुकडी			
६.	आवेदन शुल्क रुपये-----/-, धनाकर्ष क्र.----- दिनांक ----- बँकेचे नाव----- (धनाकर्ष कुलसचिव,-----विद्यापीठ, यांचे नावे असावा.)				
७.	महाविद्यालयात नवीन अभ्यास पाठ्यक्रम, विषय, विद्याशाखा, अतिरिक्त तुकडी सुरु करावयाच्या विद्याशाखेचा तपशील :				
	अ.क्र.	शाखा	अभ्यासक्रम	अध्यापनाचे माध्यम	अध्यापनाचे विषय
	१.				
	२.				
८.	संस्थेचा पंजीयनाचा क्रमांक ----- व दिनांक -----				
९.	संस्थेच्या संविधानात शैक्षणिक बाबींसंबंधी तरतुद असल्यास त्या तरतुदीच्या कलम क्र. व तदनुसार नविन अभ्यास पाठ्यक्रम, विषय, विद्याशाखा, अतिरिक्त तुकडी सुरु करण्यासंबंधीचा संस्थेचा ठराव क्र.----- व दिनांक -----				
१०.	महाविद्यालयात सुरु करणार असलेल्या प्रस्तावित नवीन अभ्यास पाठ्यक्रम, विषय, विद्याशाखा, अतिरिक्त तुकडी महाविद्यालयाच्या १५ कि.मी. परिसरातील इतर महाविद्यालयात शिकविले जात असल्यास मागील ०३ वर्षांचा नवीन अभ्यास पाठ्यक्रम, विषय, विद्याशाखा, अतिरिक्त तुकडीच्या वस्तुस्थितीचा महाविद्यालयांच्या नावासह तपशील : (जागा कमी पडल्यास स्वतंत्र वेगळ्या कागदावर पुरविण्यात यावी.)				

११.	आपण सुरु करणार असलेल्या नवीन अभ्यास पाठ्यक्रम, विषय, विद्याशाखा, अतिरिक्त तुकडीमुळे व उल्लेखित परिसरातील इतर महाविद्यालयाशी अवास्तव स्पर्धा निर्माण होईल काय ? -----				
१२.	निरनिराळ्या अभ्यासक्रमांच्या प्रथम वर्षात प्रवेशेच्छुक विद्यार्थ्यांची अंदाजित संख्या :				
	कला	वाणिज्य	विज्ञान	विधि	इतर
१३.	१५ कि.मी. परिसरातील अस्तित्वात असलेल्या उच्च माध्यमिक शाळा व कनिष्ठ महाविद्यालयांची मागील ०३ वर्षांची पुढील संदर्भात माहिती द्यावी :				
	अ. क्र.	शाळेचे/कनिष्ठ महाविद्यालयाचे नाव व पत्ता	वर्ष	उच्च माध्यमिक परीक्षेला बसलेल्या विद्यार्थ्यांची संख्या	उत्तीर्ण झालेल्या विद्यार्थ्यांची संख्या उत्तीर्ण विद्यार्थ्यांची टक्केवारी
	१.				
१४.	कला, वाणिज्य, विज्ञान विद्याशाखेच्या नविन अभ्यास पाठ्यक्रम, विषय, विद्याशाखा, अतिरिक्त तुकडी ज्या महाविद्यालयात सुरु करावयाची आहे, ते ठिकाण १२ वी च्या परिक्षेचे केंद्र आहे काय ? -----				
१५.	केंद्र असल्यास तेथून १२ वी च्या मार्च व ऑक्टोबरच्या परिक्षेत उत्तीर्ण झालेल्या विद्यार्थ्यांची कला, वाणिज्य, विज्ञान शाखानिहाय संख्या -----				
१६.	अ) संस्थेद्वारा चालविल्या जाणाऱ्या शाळा व महाविद्यालये यांचा तपशील----- ब) सदर शाळा व महाविद्यालयांची मान्य प्रवेश क्षमता, प्रत्यक्ष प्रवेशित व परिक्षेस बसलेले विद्यार्थी -----				
१७.	अ) महाविद्यालयासाठी वापरल्या जावयाच्या इमारतीच्या खोल्यांची संख्या व आकार ----- ब) सदर इमारत खोल्यांमध्ये सध्या प्राथमिक, माध्यमिक, उच्च माध्यमिक किंवा इतर अभ्यासक्रमाचे वर्ग भरतात काय? ----- असल्यास त्याचा तपशील -----				
१८.	अर्ज केलेल्या वर्षातील ३१ मार्चला असलेली संस्थेची आर्थिक स्थिती :- (अ) स्थावर मालमत्ता (ब) जंगम मालमत्ता (क) बँकेतील रोख (ड) बँकेचे वा इतर कर्ज				
१९.	वरील उल्लेखित बाबींशिवाय महाविद्यालयाच्या आकस्मिक व अनाकस्मिक खर्चासाठी करण्यात येणाऱ्या आर्थिक तरतुदींचा तपशील : -----				

मूळ सही (शिक्क्याची नाही)
अध्यक्ष
(संस्थेचे नाव व पूर्ण पत्ता)

मूळ सही (शिक्क्याची नाही)
सचिव
(संस्थेचे नाव व पूर्ण पत्ता)

* परिशिष्ट-ब *

संस्थेचे नाव :-

ठिकाण :-

विद्यापीठाचे नाव :

विद्याशाखा :-

अ.क्र.	तपासणी सूची	पुर्ततेचा “तपशिल” (होय/नाही)	जोडलेल्या कागदपत्रांचा पृष्ठ क्रमांक
१.	संस्थेचा विहित नमुन्यात अर्ज.		
२.	संस्था नोंदणी प्रमाणपत्राची साक्षांकित प्रत.		
३.	चालू वर्षाच्या तपशिलवार अंदाजपत्रकाची प्रत.		
४.	घटनेची साक्षांकित प्रत.		
५.	संस्थेच्या मागील वर्षाच्या लेखापरिक्षण अहवालाची प्रत.		
६.	संस्थेच्या फिक्स डिपॉजिटची प्रमाणित प्रत. नविन अभ्यास पाठ्यक्रम - रु.५.००लाख विषय - रु.२.००लाख विद्याशाखा - रु.५.००लाख अतिरिक्त तुकडी - रु.३.००लाख		
७.	संबंधित संस्थेचे आर्थिक व्यवहार राष्ट्रीयकृत / शेड्युल बँकेमार्फत केले जात असल्याचे कागदपत्र.		
८.	संबंधित राष्ट्रीयकृत शेड्युल बँकेत ठेवलेला ठेव निधी विद्यापीठाच्या पूर्व परवानगीशिवाय न काढणेबाबतचे संबंधित राष्ट्रीयकृत बँकेचे व संस्थेचे संयुक्त आश्वासन पत्र.		
९.	शासनाचे कायम विनाअनुदानित धोरण लक्षात घेता, अर्जासोबत महाविद्यालयाचा नियमानुसार वेतन व वेतनेतर खर्च संस्था करणार असल्याबाबतचे रु.१००/- स्टॅम्पेपरवर नोंदणीकृत हमीपत्र.		
१०.	१) स्वतःची जागा - अ) “अ” “ब” आणि “क” वर्ग महानगरपालिका क्षेत्रामध्ये १/२ एकर अकृषक जागा संस्थेच्या नावावर असलेल्या कागदपत्रांची प्रमाणित प्रत. ब) “अ” “ब” आणि “क” वर्ग महानगरपालिका क्षेत्रापासून ५ कि.मी. परिसरात किमान १ एकर अकृषक जागा. क) “ड” वर्ग महानगरपालिका व नगरपालिका क्षेत्रात किमान १ एकर अकृषक जागा संस्थेच्या नावावर असलेल्या सरकारी कागदपत्रांची प्रमाणित प्रत. ड) “ड” वर्ग महानगरपालिका व नगरपालिका क्षेत्रापासून ५ कि.मी. परिसरात किमान २ एकर अकृषक जागा.		

	<p>इ) उर्वरित सर्व क्षेत्रांसाठी किमान ३ एकर अकृषक जागा संस्थेच्या नावावर असलेल्या सरकारी कागदपत्राची प्रमाणित प्रत.</p> <p>२) भाड्याची जागा - अ) “अ” “ब” आणि “क” वर्ग महानगरपालिका क्षेत्रामध्ये १/२ एकर अकृषक जागा संस्थेच्या नावे भाडेतत्वावर घेतलेल्या “नोंदणीकृत कराराची” प्रत.</p> <p>ब) “ड” वर्ग महानगरपालिका व नगरपालिका क्षेत्रात किमान १ एकर जागा संस्थेच्या नावे भाडे तत्वावर घेतलेल्या “नोंदणीकृत कराराची ” प्रत.</p> <p>क) उर्वरित सर्व क्षेत्रांसाठी किमान ३ एकर अकृषक जागा संस्थेच्या नावे भाडे तत्वावर घेतलेल्या “नोंदणीकृत कराराची” प्रत.</p>		
११.	<p>अ) इमारत (स्वतःची) - संबंधित स्थानिक स्वराज्य संस्था किंवा इतर प्राधिकरणाचे प्रमाणित उतारे. (सोबतच्या प्रपत्र-अ मध्ये सर्वसाधारण वर्गखोली व इतर क्षेत्रफळाचा तपशील जोडला आहे, तो खालील रकान्यात त्यांच्या नावासमोर नमूद करावा. तसेच, वर्ग खोल्यांची संख्याही नमूद करावी.)</p>		
	<p>१) शैक्षणिक व प्रशासकीय इमारत :</p>	चौ.फु.	
	<p>१.१ प्राचार्य कक्ष</p> <p>१.२ कार्यालय</p> <p>१.३ इलेक्ट्रॉनिक्स/संगणक प्रयोगशाळा</p> <p>१.४ रसायनशास्त्र प्रयोगशाळा</p> <p>१.५ पदार्थविज्ञान प्रयोगशाळा</p> <p>१.६ जिवशास्त्र प्रयोगशाळा</p> <p>१.७ ग्रंथालय</p> <p>१.८ लेडीज रुम</p> <p>१.९ रेकॉर्ड रुम</p> <p>१.१० नॅक रुम</p> <p>१.११ स्टाफ रुम</p> <p>१.१२ सभागृह</p> <p>१.१३ मोठे व्याख्यान कक्ष</p> <p>१.१४ स्वच्छतागृह (२० विद्यार्थ्यांमागे ०१ स्वच्छतागृह) महिलांसाठी स्वतंत्र स्वच्छतागृह व प्रसाधने</p> <p>१.१५ व्हरांडा</p> <p>१.१६ एन.सी.सी.रुम</p> <p>१.१७ एन.एस.एस.रुम</p> <p>१.१८ वाहनतळ (दुचाकी वाहनांसाठी)</p>		

	२) २.१ पाणी सुविधा (पाणी पट्टी पावती)			
	२.२ वीज सुविधा (वीज देयकाची प्रत)			
	२.३ ड्रेनेज सुविधा (स्थानिक प्राधिकरणाचे नकाशासह प्रमाणपत्र)			
	३) होस्टेल सुविधा / परिसरात २० टक्के विद्यार्थ्यांची राहण्याची सोय असल्याचे प्रमाणपत्र			
	“ब”) इमारत भाड्याची : (नोंदणीकृत भाडेकरार) संबंधित स्थानिक स्वराज्य संस्था किंवा इतर प्राधिकरणाचे प्रमाणित उतारे. (सोबतच्या प्रपत्र-अ मध्ये सर्वसाधारण वर्गखोली व इतर क्षेत्रफळाचा तपशील जोडला आहे, तो खालील रकान्यात त्यांच्या नावासमोर नमूद करावा. तसेच, वर्ग खोल्यांची संख्याही नमूद करावी.)			
	१) शैक्षणिक व प्रशासकीय इमारत	चौ.फु.		
	१.१ प्राचार्य कक्ष			
	१.२ कार्यालय			
	१.३ इलेक्ट्रॉनिक्स/संगणक प्रयोगशाळा			
	१.४ रसायनशास्त्र प्रयोगशाळा			
	१.५ पदार्थविज्ञान प्रयोगशाळा			
	१.६ जिवशास्त्र प्रयोगशाळा			
	१.७ ग्रंथालय			
	१.८ लेडीज रुम			
	१.९ रेकॉर्ड रुम			
	१.१० नॅक रुम			
	१.११ स्टाफ रुम			
	१.१२ सभागृह			
	१.१३ मोठे व्याख्यान कक्ष			
	१.१४ स्वच्छतागृह (२० विद्यार्थ्यांमागे ०१ स्वच्छतागृह) महिलांसाठी स्वतंत्र स्वच्छतागृह व प्रसाधने			
	१.१५ व्हरांडा			
	१.१६ एन.सी.सी.रुम			
	१.१७ एन.एस.एस.रुम			
	१.१८ वाहनतळ (दुचाकी वाहनांसाठी)			
	२) २.१ पाणी सुविधा (पाणीपट्टी पावती)			
	२.२ वीज सुविधा (वीज देयकाची प्रत)			
	२.३ ड्रेनेज सुविधा (स्थानिक प्राधिकरणाचे नकाशासह प्रमाणपत्र)			
	३) होस्टेल सुविधा / परिसरात २० टक्के विद्यार्थ्यांची राहण्याची सोय असल्याचे प्रमाणपत्र			
१२.	१२(अ) व (ब) मधील (१) व (२) साठी फर्निचर किंवा त्यासाठी किमान रु.५.०० लक्ष शिल्लक असल्याबाबतचा पुरावा.			

१३.	जो पाठ्यक्रम, विषय, विद्याशाखा, तुकडी सुरु करावयाचा आहे ग्रंथालयात पुस्तकाची सुविधा (किमान १०० पुस्तके प्रत्यक्षात हवीत)		
१४.	प्रथमतः महाविद्यालय भाड्याच्या इमारतीत सुरु केले असेल तर प्रथम संलग्निकरण मिळाल्यापासून ५ वर्षांमध्ये महाविद्यालय ज्या ठिकाणासाठी मंजूर झाले आहे, त्या ठिकाणी स्वतःचे इमारतीमध्ये स्थलांतरीत करत असल्याबाबतचे हमीपत्र.		
१५.	महाराष्ट्र सार्वजनिक विद्यापीठ अधिनियमातील कलम १०९(६) मध्ये स्पष्ट केल्याप्रमाणे ज्या संस्थेची यापुर्वीचे महाविद्यालय अस्तित्वात आहे अशा संस्थेने नविन महाविद्यालयाची मागणी केल्यास पुर्वीच्या महाविद्यालयाचे नॅक/एनबीए मूल्यांकन अथवा पुनर्मूल्यांकन असणे आवश्यक आहे.		

परिशिष्ट “क”

पदवी स्तरावर बायोटेक्नॉलॉजी विषय सुरु करण्यासाठी आवश्यक निकष

अ.क्र.	तपासणी सूची
१	हा विषय सुरु करताना त्या महाविद्यालयात विज्ञान शाखा असणे आवश्यक आहे
२	सदर महाविद्यालयात विज्ञान शाखा ४ वर्षांपूर्वी सुरु झालेली पाहिजे म्हणजेच विज्ञान शाखेची एक बॅच पास असणे आवश्यक आहे.
३	महाविद्यालयाचे नॅक मुल्यांकन “अ” श्रेणीचे असणे आवश्यक आहे.
४	सदर महाविद्यालयातून बायोलॉजीची एक बॅच बाहेर पडली पाहिजे.
५	या महाविद्यालयात बायोलॉजी, मायक्रोबायोलॉजी, केमेस्ट्री हे विषय पदवी स्तरावर असणे आवश्यक आहे. त्या विषयातील पदवीधारकांची किमान एक बॅच पूर्ण झाली पाहिजे.
६	भौतिक व मूलभूत सुविधा असणे आवश्यक आहे.
७	पूर्णवेळ पात्रताधारक शिक्षक असले पाहिजेत.
८	विद्यापीठ शैक्षणिक अर्हतेप्रमाणे दोन अधिव्याख्याते एम.एस्सी. बायोटेक्नॉलॉजी विषयातील व एक एम.एस्सी. मायक्रोबायोलॉजी विषयाचा अधिव्याख्यता फूलटाईम पाहिजे. चौथा शिक्षक एम.एस्सी. केमेस्ट्री, सांख्यिकी पाहिजे. प्रस्तुत अधिव्याख्याता पूर्णवेळ नसला तरी चालेल.
९	सदर महाविद्यालयात दोन प्रयोगशाळा पाहिजेत.
१०	विषय सुरु ठेवण्यासाठी महाविद्यालयाची आर्थिक परिस्थिती चांगली असली पाहिजे.

परिशिष्ट “ड”

पदव्युत्तर स्तरावर बायोटेक्नॉलॉजी विषय सुरु करण्यासाठी आवश्यक निकष

अ.क.	तपासणी सूची
१	मागणी केलेल्या महाविद्यालयात बी.एस्सी. बायोटेक्नॉलॉजी हा विषय असला पाहिजे.
२	सदर महाविद्यालयाचे नॅक मूल्यांकन किमान “अ” श्रेणी असले पाहिजे.
३	विज्ञान शाखेचे सर्व विषय असणे आवश्यक आहे.
४	बी.एस्सी. बायोटेक्नॉलॉजीचा विभाग तीन वर्षापेक्षा जास्त कालावधीचा असला पाहिजे.
५	तीन पूर्णवेळ व एक अर्धवेळ शिक्षक असणे आवश्यक आहे.
६	दोन प्रयोगशाळा सहाय्यक असणे आवश्यक आहे.
७	किमान ६०० वर्ग फूट जागेच्या दोन प्रयोगशाळा असाव्यात.
८	भौतिक व मूलभूत सुविधा असणे आवश्यक आहे.

प्रपत्र-“अ”

परिशिष्ट ब मधील अ.क्र. १२ (अ) व (ब) साठी कक्षनिहाय किमान आवश्यक क्षेत्रफळ

अ. क्र.	कक्षाचे नाव	नग	क्षेत्र प्रति नग	एकुण क्षेत्र	कला/विधी/ शिक्षण शाखा	वाणिज्य	विज्ञान	कला + वाणिज्य	कला + विज्ञान	वाणिज्य + विज्ञान	कला, वाणिज्य, विज्ञान
१)	प्राचार्य कक्ष	१	२०*२५	५००	५००	५००	५००	५००	५००	५००	५००
२)	कार्यालय	१	३०*२०	६००	६००	६००	६००	६००	६००	६००	६००
३)	इलेक्ट्रॉनिक/संगणक प्रयोगशाळा	१	२०*३०	६००	--	--	६००(०)	--	६००(०)	६००(०)	६००(०)
४)	रसायनशास्त्र प्रयोगशाळा	१	३०*४०	१२००	--	--	१२००	--	१२००	१२००	१२००
५)	पदार्थ विज्ञान प्रयोगशाळा	१	३०*४०	१२००	--	--	१२००	--	१२००	१२००	१२००
६)	जिवशास्त्र प्रयोगशाळा	१	३०*४०	१२००	--	--	१२००	--	१२००	१२००	१२००
७)	ग्रंथालय	१	२०*३०	६००	६००	६००	६००	६००	६००	६००	६००
८)	एनसीसी रुम	१	२०*१५	३००	३००(०)	३००(०)	३००(०)	३००(०)	३००(०)	३००(०)	३००(०)
९)	एन.एस.एस.रुम	१	२०*१५	३००	३००(०)	३००(०)	३००(०)	३००(०)	३००(०)	३००(०)	३००(०)
१०)	लेडीज रुम	१	१०*१५	१५०	१५०	१५०	१५०	१५०	१५०	१५०	१५०
११)	रेकॉर्ड रुम	१	१०*१५	१५०	१५०	१५०	१५०	१५०	१५०	१५०	१५०
१२)	नॅक रुम	१	१०*१५	१५०	१५०(०)	१५०(०)	१५०(०)	१५०(०)	१५०(०)	१५०(०)	१५०(०)
१३)	स्टाफ रुम	१	२०*३०	६००	६००	६००	६००	६००	६००	६००	६००
१४)	सभागृह	१	४०*३०	१२००	१२००	१२००	१२००	१२००	१२००	१२००	१२००
१५)	मोठे व्याख्यान कक्ष	३/६/९		९००	२७००	२७००	२७००	५४००	५४००	५४००	८१००
१६)	टॉयलेट ब्लॉक	४	१०*१५	६००	६००	६००	६००	६००	६००	६००	६००
१७)	व्हरांडा	१	किमान ५ फुट रुंद		२१००	२४००	३३००	३०००	३८००	४१००	४६५०
	एकुण (किमान आवश्यक क्षेत्रफळ)			१०२५०	९२००	९५००	१४०००	१२८००	१७२००	१७५००	२०७५०

* व्यावसायिक महाविद्यालयासाठी स्वतंत्र शिखर संस्था / केंद्रीय नियामक मंडळे असल्यास अशा शिखर संस्था / केंद्रीय नियामक मंडळाच्या नियमानुसार त्यांनी विहित केलेल्या आवश्यक भौतिक सुविधा व शैक्षणिक सुविधांचे निकष त्यांना लागू राहतील.

* प्रपत्र-ब *

क्र.	संस्थेचे नाव व पूर्ण पत्ता	प्रस्तावित नवीन अभ्यास पाठ्यक्रम, विषय, विद्याशाखा, अतिरिक्त तुकडी विद्याशाखेचा तपशिल	विद्यार्थी ठानी केलेली शिफारस	संस्थेने महाविद्यालयांसाठी आवश्यक विद्यापीठ अनुदान आयोगाने विहित केलेल्या मूलभूत सुविधा उपलब्ध केल्या आहेत काय? असल्यास, त्याचा तपशिल	संस्थेची आर्थिक स्थिती कशी आहे.	ज्या तालुक्यामधील महाविद्यालयात नवीन अभ्यास पाठ्यक्रम, विषय, विद्याशाखा, अतिरिक्त तुकडी मागितली आहे त्या तालुक्यातील महाविद्यालयात अस्तित्वात असणाऱ्या नवीन अभ्यास पाठ्यक्रम, विषय, विद्याशाखा, अतिरिक्त तुकडीवर विपरित परिणाम होईल किंवा कसे,	तालुक्यामध्ये अस्तित्वात असलेल्या महाविद्यालयांची नावे व महाविद्यालयांमधील अंतर	तालुक्यामध्ये अस्तित्वात असलेल्या महाविद्यालयांतील विद्याशाखेतर्गत शिकविल्या जाणाऱ्या विषयाचे गट (व्यावसायिक अभ्यासक्रमांची स्वतंत्र माहिती द्यावी)	गटनिहाय विद्यार्थी संख्या (व्यावसायिक अभ्यासक्रमाची स्वतंत्र माहिती द्यावी)	तालुक्यामध्ये महाविद्यालयांमधून १२ वी उत्तीर्ण झालेल्या विद्याशाखा निहाय विद्यार्थ्यांची संख्या	मागील वर्षी किती विद्यार्थी नवीन अभ्यास पाठ्यक्रम, विषय, विद्याशाखा, अतिरिक्त तुकडी प्रवेशापासून वंचित राहिले	नवीन अभ्यास पाठ्यक्रम, विषय, विद्याशाखा, अतिरिक्त तुकडी सुरु करण्यास परवानगी द्यावी किंवा कसे याबाबतचे विद्यापीठाचे स्वयंस्पष्ट अभिप्राय
१	२	३	४	५	६	७	८	९	१०	११	१२	१३
				१. २. ३. ४. ५. ६. ७. ८. ९. १०. ११. १२.							+	

सुचना : संस्थेने रकाना क्र.४, ५ व १३ सोडून इतर माहिती अचूक भरावी. त्यातील चुकांची जबाबदारी संस्थेची राहिल.

मूळ सही (शिकव्याची नाही)

अध्यक्ष

(संस्थेचे नाव व पूर्ण पत्ता)

मूळ सही (शिकव्याची नाही)

अध्यक्ष, अधिष्ठाता मंडळ, संबंधित अकृषि विद्यापीठ

महाराष्ट्र शासन

क्र. बृआमा २०१६/प्र.क्र. ४६३/विशि-३
उच्च व तंत्र शिक्षण विभाग,
मादाम कामा रोड, हुतात्मा राजगुरु चौक,
मंत्रालय, मुंबई-४०० ०३२
दिनांक - १८/०९/२०१७.

प्रति,

कुलगुरु/कुलसचिव,
मुंबई विद्यापीठ,
मुंबई.

विषय - मुंबई विद्यापीठाचा सन २०१८-१९ ते सन २०२२-२३ चा
बृहत आराखडा मंजूर करण्याबाबत.

महोदय,

उपरोक्त विषयास अनुसरून मला आपणांस असे कळविण्याचे निदेश आहेत की, मुंबई विद्यापीठाच्या बृहत आराखड्यास महाराष्ट्र राज्य उच्च शिक्षण व विकास आयोगाच्या कार्योत्तर मंजूरीच्या अधीन राहून सोबत जोडलेल्या परिशिष्ट 'अ' सह मान्यता देण्यात येत आहे.

दि. ३१/०८/२०१७ रोजी झालेल्या महाराष्ट्र राज्य उच्च शिक्षण व विकास आयोगाच्या बैठकीत मुंबई विद्यापीठ वगळून अन्य अकृषी विद्यापीठांच्या बृहत आराखड्यास मान्यता देण्यात आलेली आहे. त्यानुसार निर्गमित करण्यात आलेल्या दि. ०८/०९/२०१७ व दि. ११/०९/२०१७ च्या पत्रांच्या प्रती सोबत जोडल्या आहेत. उक्त पत्रान्वये देण्यात आलेल्या सूचना मुंबई विद्यापीठासही लागू असून त्या सूचनांनुसार कृपया आवश्यक कार्यवाही करण्यात यावी, ही विनंती.

आपला,

(सिद्धार्थ खरात)

सह सचिव, महाराष्ट्र शासन

प्रत माहितीसाठी अग्रेषित -

- १) मा. मुख्यमंत्री तथा अध्यक्ष, महाराष्ट्र राज्य उच्च शिक्षण व विकास आयोग यांचे प्रधान सचिव
- २) मा. मंत्री, उच्च व तंत्र शिक्षण तथा उपाध्यक्ष, महाराष्ट्र राज्य उच्च शिक्षण व विकास आयोग यांचे खाजगी सचिव
- ३) मा. मंत्री, वित्त विभाग तथा सदस्य, महाराष्ट्र राज्य उच्च शिक्षण व विकास आयोग यांचे खाजगी सचिव
- ४) मा. मंत्री, वैद्यकीय शिक्षण व औषधी द्रव्ये तथा सदस्य, महाराष्ट्र राज्य उच्च शिक्षण व विकास आयोग यांचे खाजगी सचिव
- ५) मा. मंत्री, उद्योग तथा सदस्य, महाराष्ट्र राज्य उच्च शिक्षण व विकास आयोग यांचे खाजगी सचिव
- ६) मा. मंत्री, कौशल्य विकास व उद्योजकता तथा सदस्य, महाराष्ट्र राज्य उच्च शिक्षण व विकास आयोग यांचे खाजगी सचिव

- ७) मा. राज्यमंत्री, उच्च व तंत्र शिक्षण तथा सदस्य, महाराष्ट्र राज्य उच्च शिक्षण व विकास आयोग यांचे खाजगी सचिव
- ८) मा. विरोधी पक्ष नेता, विधानसभा तथा सदस्य, महाराष्ट्र राज्य उच्च शिक्षण व विकास आयोग
- ९) मा. विरोधी पक्ष नेता, विधानपरिषद तथा सदस्य, महाराष्ट्र राज्य उच्च शिक्षण व विकास आयोग
- १०) अपर मुख्य सचिव, उच्च व तंत्र शिक्षण विभाग तथा सदस्य, महाराष्ट्र राज्य उच्च शिक्षण व विकास आयोग
- ११) अपर मुख्य सचिव, वित्त विभाग तथा सदस्य, महाराष्ट्र राज्य उच्च शिक्षण व विकास आयोग
- १२) अपर मुख्य सचिव, उद्योग विभाग तथा सदस्य, महाराष्ट्र राज्य उच्च शिक्षण व विकास आयोग
- १३) प्रधान सचिव, शालेय शिक्षण विभाग तथा सदस्य, महाराष्ट्र राज्य उच्च शिक्षण व विकास आयोग
- १४) प्रधान सचिव, कौशल्य विकास व उद्योजकता विभाग तथा सदस्य, महाराष्ट्र राज्य उच्च शिक्षण व विकास आयोग
- १५) प्रधान सचिव, नियोजन विभाग तथा सदस्य, महाराष्ट्र राज्य उच्च शिक्षण व विकास आयोग
- १६) सचिव, वैद्यकीय शिक्षण व औषधी द्रव्ये विभाग तथा सदस्य, महाराष्ट्र राज्य उच्च शिक्षण व विकास आयोग
- १७) संचालक, उच्च शिक्षण संचालनालय तथा सदस्य, महाराष्ट्र राज्य उच्च शिक्षण व विकास आयोग
- १८) संचालक, तंत्र शिक्षण संचालनालय तथा सदस्य, महाराष्ट्र राज्य उच्च शिक्षण व विकास आयोग
- १९) संचालक, वैद्यकीय शिक्षण व संशोधन तथा सदस्य, महाराष्ट्र राज्य उच्च शिक्षण व विकास आयोग
- २०) सह सचिव, विद्यापीठ अनुदान आयोगाचे पश्चिम क्षेत्रीय कार्यालय तथा सदस्य, महाराष्ट्र राज्य उच्च शिक्षण व विकास आयोग
- २१) अपर मुख्य सचिव यांचे स्वीय सहायक, उच्च व तंत्र शिक्षण विभाग, मंत्रालय, मुंबई
- २२) सह सचिव (विशि) यांचे स्वीय सहायक, उच्च व तंत्र शिक्षण विभाग, मंत्रालय, मुंबई.

पत्र क्र. बृआमा-२०१७/प्र.क्र. ४६३/विशि-३, दिनांक १८ सप्टेंबर, २०१७ चे सहपत्र परिशिष्ट 'अ'
मुंबई विद्यापीठ

शैक्षणिक वर्ष २०१८-१९ या साला करिता बृहत आराखड्यानुसार निविन महाविद्यालये(पदविपूर्व व पदव्युत्तर)निश्चित केलेले स्थान										
अ. क्र.	विद्याशाखा/ महाविद्यालयाचा प्रकार	मुंबई शहर	मुंबई उपनगर	ठाणे	नवी मुंबई	पालघर	रायगड	रत्नागिरी	सिंधुदूर्ग	एकूण
१	कला, वाणिज्य व विज्ञान अभ्यासक्रमांचे महाविद्यालय (पदवीपूर्व)	—	०१ (दहिसर-पूर्व)	०१ (मीरा भाईंदर)	—	—	—	०४ १. रत्नागिरी शहर २. मिरझोळे, ता. रत्नागिरी ३. पडवे, ता. राजापूर ४. कांगणेवाडी, चिपळूण शहर	०१ (शिरगांव, ता. देवगड)	०७
२	विधी महाविद्यालय (पदवीपूर्व)	—	—	—	—	—	०१ (ता. कर्जत)	—	—	०१
३	महिला महाविद्यालये (कला, वाणिज्य, विज्ञान) (पदवीपूर्व)	—	—	०१ (भिवंडी)	—	—	—	—	—	०१
४	विधी महाविद्यालय	—	—	०१ (मीरा भाईंदर)	—	—	—	—	—	०१
एकूण		—	०१	०३	—	—	०१	०४	०१	१०

महाराष्ट्र शासन

क्र. बृआमा २०१७/प्र.क्र. ३७६/विशि-३
उच्च व तंत्र शिक्षण विभाग,
मादाम कामा रोड, हुतात्मा राजगुरू चौक,
मंत्रालय, मुंबई-४०० ०३२
दिनांक - ०८/०९/२०१७.

प्रति,

कुलगुरु/कुलसचिव,
सर्व अकृषी विद्यापीठे.

विषय - अकृषी विद्यापीठांचे बृहत आराखडे मंजूर करण्याबाबत.
महाराष्ट्र राज्य उच्च शिक्षण व विकास आयोग (MAHED) बैठकीचे इतिवृत्त.

महाराष्ट्र राज्य उच्च शिक्षण व विकास आयोग (MAHED) ची बैठक मा. मुख्यमंत्री महोदयांच्या अध्यक्षतेखाली दि. ३१.८.२०१७ रोजी दुपारी ०२.४५ वा. सह्याद्री अतिथीगृह, मलबार हिल येथे पार पडली. सदरहू बैठकीचे इतिवृत्त सोबत जोडले आहे. तरी त्यानुसार आवश्यक ती कार्यवाही तात्काळ करण्यात यावी.

(सिध्दार्थ खरात)

सह सचिव, महाराष्ट्र शासन

प्रति,

- १) मा. मुख्यमंत्री तथा अध्यक्ष, महाराष्ट्र राज्य उच्च शिक्षण व विकास आयोग यांचे प्रधान सचिव.
- २) मा. मंत्री, उच्च व तंत्र शिक्षण तथा उपाध्यक्ष, महाराष्ट्र राज्य उच्च शिक्षण व विकास आयोग यांचे खाजगी सचिव
- ३) मा. मंत्री, वित्त विभाग तथा सदस्य, महाराष्ट्र राज्य उच्च शिक्षण व विकास आयोग यांचे खाजगी सचिव
- ४) मा. मंत्री, वैद्यकीय शिक्षण व औषधी द्रव्ये तथा सदस्य, महाराष्ट्र राज्य उच्च शिक्षण व विकास आयोग यांचे खाजगी सचिव
- ५) मा. मंत्री, उद्योग तथा सदस्य, महाराष्ट्र राज्य उच्च शिक्षण व विकास आयोग यांचे खाजगी सचिव
- ६) मा. मंत्री, कौशल्य विकास व उद्योजकता तथा सदस्य, महाराष्ट्र राज्य उच्च शिक्षण व विकास आयोग यांचे खाजगी सचिव
- ७) मा. राज्यमंत्री, उच्च व तंत्र शिक्षण तथा सदस्य, महाराष्ट्र राज्य उच्च शिक्षण व विकास आयोग यांचे खाजगी सचिव
- ८) मा. विरोधी पक्ष नेता, विधानसभा तथा सदस्य, महाराष्ट्र राज्य उच्च शिक्षण व विकास आयोग
- ९) मा. विरोधी पक्ष नेता, विधानपरिषद तथा सदस्य, महाराष्ट्र राज्य उच्च शिक्षण व विकास आयोग
- १०) अपर मुख्य सचिव, उच्च व तंत्र शिक्षण विभाग तथा सदस्य, महाराष्ट्र राज्य उच्च शिक्षण व विकास आयोग
- ११) अपर मुख्य सचिव, वित्त विभाग तथा सदस्य, महाराष्ट्र राज्य उच्च शिक्षण व विकास आयोग
- १२) अपर मुख्य सचिव, उद्योग विभाग तथा सदस्य, महाराष्ट्र राज्य उच्च शिक्षण व विकास आयोग
- १३) प्रधान सचिव, शालेय शिक्षण विभाग तथा सदस्य, महाराष्ट्र राज्य उच्च शिक्षण व विकास आयोग

- १४) प्रधान सचिव, कौशल्य विकास व उद्योजकता विभाग तथा सदस्य, महाराष्ट्र राज्य उच्च शिक्षण व विकास आयोग.
- १५) प्रधान सचिव, नियोजन विभाग तथा सदस्य, महाराष्ट्र राज्य उच्च शिक्षण व विकास आयोग
- १६) सचिव, वैद्यकीय शिक्षण व औषधी द्रव्ये विभाग तथा सदस्य, महाराष्ट्र राज्य उच्च शिक्षण व विकास आयोग,
- १७) संचालक, उच्च शिक्षण संचालनालय तथा सदस्य, महाराष्ट्र राज्य उच्च शिक्षण व विकास आयोग
- १८) संचालक, तंत्र शिक्षण संचालनालय तथा सदस्य, महाराष्ट्र राज्य उच्च शिक्षण व विकास आयोग
- १९) संचालक, वैद्यकीय शिक्षण व संशोधन तथा सदस्य, महाराष्ट्र राज्य उच्च शिक्षण व विकास आयोग
- २०) सह सचिव, विद्यापीठ अनुदान आयोगाचे पश्चिम क्षेत्रिय कार्यालय तथा सदस्य, महाराष्ट्र राज्य उच्च शिक्षण व विकास आयोग
- २१) अपर मुख्य सचिव यांचे स्वीय सहायक, उच्च व तंत्र शिक्षण विभाग, मंत्रालय, मुंबई
- २२) सह सचिव (विशि) यांचे स्वीय सहायक, उच्च व तंत्र शिक्षण विभाग, मंत्रालय, मुंबई.

महाराष्ट्र राज्य उच्च शिक्षण व विकास आयोग (MAHED)
बैठकीचे इतिवृत्त

दि.३१.८.२०१७ रोजी दुपारी ०२.४५ वा.सह्याद्री अतिथीगृह, मलबार हिल येथे मा.मुख्यमंत्री महोदयांच्या अध्यक्षतेखाली आयोजित केलेल्या "अकृषी विद्यापीठांचे वार्षिक बृहत आराखडे मंजूर करण्याबाबत" निर्णय घेण्यासंदर्भात बैठक पार पडली.

सदर बैठकीसाठी खालील मान्यवर उपस्थित होते.

- १.मा.श्री. देवेंद्र फडणवीस, मुख्यमंत्री तथा अध्यक्ष, महाराष्ट्र राज्य उच्च शिक्षण व विकास आयोग.
- २.मा.श्री. विनोद तावडे, मंत्री तथा उपाध्यक्ष, महाराष्ट्र राज्य उच्च शिक्षण व विकास आयोग.
- ३.मा.श्री.रविंद्र वायकर, राज्यमंत्री तथा सदस्य, महाराष्ट्र राज्य उच्च शिक्षण व विकास आयोग.
- ४.मा.सीताराम कुंटे, अपर मुख्य सचिव तथा सदस्य, महाराष्ट्र राज्य उच्च शिक्षण व विकास आयोग.
- ५.मा.श्री.आर.ए.राजीव, प्र.स. (वित्त) तथा सदस्य, महाराष्ट्र राज्य उच्च शिक्षण व विकास आयोग.
- ६.मा.श्री.असीम गुप्ता, प्र.स. (कौशल्य) तथा सदस्य, महाराष्ट्र राज्य उच्च शिक्षण व विकास आयोग.
- ७.डॉ.धनराज माने, संचालक तथा सदस्य, महाराष्ट्र राज्य उच्च शिक्षण व विकास आयोग.
- ८.डॉ.सुवर्णा सि.खरात, सह सचिव तथा(मा.प्र.स.शा.शि. यांचे प्रतिनिधी) सदस्य, महाराष्ट्र राज्य उच्च शिक्षण व विकास आयोग.

मा.अपर मुख्य सचिव, उच्च व तंत्र शिक्षण यांनी उपस्थित मान्यवरांचे स्वागत करून बैठकीचे प्रयोजन विषद केले. महाराष्ट्र सार्वजनिक विद्यापीठ अधिनियम, २०१६ च्या कलम १०७ नुसार अकृषी विद्यापीठांनी सर्वसमावेशक पंचवार्षिक बृहत आराखडे (सम्यक योजना) तयार करून त्यास महाराष्ट्र राज्य उच्च शिक्षण व विकास आयोगाची मान्यता घेण्याबाबतची तरतूद आहे. त्यानुसार मुंबई विद्यापीठ वगळता राज्यातील १० अकृषी विद्यापीठांनी सादर केलेल्या बृहत आराखड्यासंदर्भात महाराष्ट्र राज्य उच्च शिक्षण व विकास आयोगाच्या (MAHED) बैठकीत खालीलप्रमाणे निर्णय घेण्यात आले.

१. अकृषी विद्यापीठांनी (मुंबई विद्यापीठ वगळून) सादर केलेले बृहत आराखडे (सम्यक योजना) यांना मान्यता देण्यात आली.

मात्र विद्यापीठांनी तयार केलेल्या बृहत आराखड्यातील बिंदू इत्यादींची सखोल छाननी करण्यासाठी महाराष्ट्र राज्य उच्च शिक्षण व विकास आयोगाकडून (MAHED) तज्ञांची समिती नियुक्त करण्यात यावी. तज्ञ समितीच्या अहवालासह बृहत आराखड्यांचा महाराष्ट्र राज्य उच्च शिक्षण व विकास आयोगाच्या (MAHED) पुढील बैठकीत विचारविनियम करून बृहत आराखड्यामध्ये आवश्यक ती सुधारणा करण्यात यावी.

२. दरम्यानच्या काळात विद्यापीठाने तयार केलेल्या बृहत आराखड्यानुसार सन २०१८-१९ या शैक्षणिक वर्षाकरिता स्थानिक गरजा, निकड इत्यादी लक्षात घेऊन विद्यापीठांनी जाहिरात देऊन ३० सप्टेंबर, २०१७ पर्यंत अर्ज मागवावेत. तथापि जाहिरातीमध्ये तज्ञ समितीच्या शिफारशी तसेच माहेडच्या अंतिम मंजूरीस अधीन राहून पात्र अर्जांचा विचार केला जाईल अशी अट नमूद करावी.

३. कवि कुलगुरु कालिदास संस्कृत विश्वविद्यालय (विद्यापीठ) कायदा, १९९७ नुसार बृहत आराखड्यानुसार निश्चित केलेल्या बिंदूकरिता अर्ज मागविण्याचा अंतिम दिनांक ऑक्टोबर असा आहे. त्यानुसार विद्यापीठाने जाहिरात देऊन अर्ज मागवावेत.

४. महाराष्ट्र राज्य सार्वजनिक विद्यापीठ अधिनियम २०१६, कलम १०७ अन्वये बृहत आराखड्यांना अधिसभेची मान्यता आवश्यक आहे. तथापि, काही विद्यापीठांनी अधिसभेची मान्यता घेतली नसल्याचे दिसून येते. त्यांनी जाहिरात काढण्यापूर्वी अधिसभेची मान्यता घ्यावी.

५. मुंबई विद्यापीठाने अद्यापपर्यंत बृहत आराखडा सादर केला नसल्याची नोंद (MAHED) महाराष्ट्र राज्य उच्च शिक्षण व विकास आयोगाने घेतली.

६. सॅटेलाईट सेंटरबाबतचे धोरण अंतिम न झाल्यामुळे सॅटेलाईट सेंटरला सन २०१८-१९ या वर्षामध्ये मान्यता देण्यात येऊ नये, धोरण अंतिम झाल्यानंतर त्याबाबत पुढील कार्यवाही करण्यात यावी.

मा.अप्पर मुख्य सचिव (उ.व तं.शि.) यांनी उपस्थितांचे आभार व्यक्त करून बैठक समाप्त झाली.

-----XXXXXX-----

महाराष्ट्र शासन

ई-मेलद्वारे

क्र. बृआमा २०१७/प्र.क्र. ३७६/विशि-३
उच्च व तंत्र शिक्षण विभाग,
मादाम कामा रोड, हुतात्मा राजगुरु चौक,
मंत्रालय, मुंबई-४०० ०३२
दिनांक - ११/०९/२०१७.

प्रति,

कुलगुरु/कुलसचिव, सर्व अकृषी विद्यापीठे.

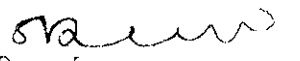
विषय - अकृषी विद्यापीठांचे बृहत आराखडे मंजूर करण्याबाबत.

संदर्भ - शासनाचे समक्रमांकाचे दि. ०८/०९/२०१७ चे पत्र.

उपरोक्त विषयावरील संदर्भाधीन पत्रान्वये महाराष्ट्र राज्य उच्च शिक्षण व विकास आयोगाच्या (MAHED), मा. मुख्यमंत्री महोदयांच्या अध्यक्षतेखाली दि. ३१/०८/२०१७ रोजी झालेल्या बैठकीच्या इतिवृत्तात नमूद केल्यानुसार आवश्यक ती कार्यवाही तात्काळ करण्याबाबत आपणास कळविण्यात आलेले आहे.

सदर बैठकीत झालेल्या निर्णयानुसार अकृषी विद्यापीठांनी तयार केलेल्या बृहत आराखड्यातील बिंदू इत्यादींची सखोल छाननी करण्यासाठी महाराष्ट्र राज्य उच्च शिक्षण व विकास आयोगाकडून (MAHED) तज्ञांची समिती नियुक्त करण्यात येणार आहे. तज्ञ समितीच्या अहवालासह बृहत आराखड्यांचा महाराष्ट्र राज्य उच्च शिक्षण व विकास आयोगाच्या (MAHED) पुढील बैठकीत विचारविनियम करून बृहत आराखड्यामध्ये आवश्यक ती सुधारणा करण्यात यावी, असा निर्णय महाराष्ट्र राज्य उच्च शिक्षण व विकास आयोगाच्या बैठकीत घेण्यात आला आहे. त्यानुसार खालील मुद्द्यांच्या अनुषंगाने आपण त्वरीत कार्यवाही करावी.

१. विद्यापीठाने तयार केलेल्या व महाराष्ट्र राज्य उच्च शिक्षण व विकास आयोगाने मंजूरी दिलेल्या बृहत आराखड्यानुसार सन २०१८-१९ या शैक्षणिक वर्षाकरिता स्थानिक गरजा, निकड इत्यादी लक्षात घेऊन विद्यापीठांनी जाहिरात देऊन ३० सप्टेंबर, २०१७ पर्यंत अर्ज मागवावेत. तथापि जाहिरातीमध्ये तज्ञ समितीच्या शिफारशी तसेच माहेडच्या अंतिम मंजूरीस अधीन राहून पात्र अर्जांचा विचार केला जाईल अशी अट नमूद करावी.
२. कवि कुलगुरु कालिदास संस्कृत विश्वविद्यालय (विद्यापीठ) कायदा, १९९७ नुसार बृहत आराखड्यानुसार निश्चित केलेल्या बिंदूकरिता अर्ज मागविण्याचा अंतिम दिनांक ऑक्टोबर असा आहे. त्यानुसार विद्यापीठांनी जाहिरात देऊन अर्ज मागवावेत.
३. महाराष्ट्र राज्य सार्वजनिक विद्यापीठ अधिनियम २०१६, कलम १०७ अन्वये बृहत आराखड्यांना अधिसभेची मान्यता आवश्यक आहे. तथापि, काही विद्यापीठांनी अधिसभेची मान्यता घेतली नसल्याचे दिसून येते. त्यांनी जाहिरात काढण्यापूर्वी अधिसभेची मान्यता घ्यावी.
४. सॉटेलाईट सेंटरबाबतचे धोरण अंतिम न झाल्यामुळे सॉटेलाईट सेंटरला सन २०१८-१९ या वर्षामध्ये मान्यता देण्यात येऊ नये असा निर्णय बैठकीत झाला असल्यामुळे त्याबाबतचे धोरण अंतिम झाल्यानंतर पुढील कार्यवाही करण्यात यावी.

(सिध्दार्थ खरात)

सह सचिव, महाराष्ट्र शासन

प्रति

- १) कुलगुरु/कुलसचिव, कवि कुलगुरु कालिदास संस्कृत विद्यापीठ, रामटेक, नागपूर
- २) संचालक, उच्च शिक्षण, पुणे.
- ३) संचालक, तंत्र शिक्षण, मुंबई.
- ४) मा. मंत्री, उच्च व तंत्र शिक्षण यांचे विशेष कार्य अधिकारी.

Page 4

UNIVERSITY OF MUMBAI
No.Aff./Recog./ICC/ 2012-13/ 17

CIRCULAR

Attention of the Principals of all affiliated aided, partially aided and unaided (Minority and Non-Minority) colleges is invited to this Office Circular No.Aff./Recog./173, dated 13th June, 1991, No.Aff./ Recog./254, dated 5th July, 1993 and No.Aff./Recog./188 of 2008 dated 17th May, 2008, regarding 1) fees prescribed for application to be made for affiliation of new colleges and for continuation and/or extension of affiliation and/or permanent affiliation of the existing colleges and 2) receipt of late application and fees prescribed therefore and they are hereby informed that, the Management Council at its meeting held on 16th August 2007 vide item **No.5**, 15th September, 2011 vide item **No.41** and 28th June, 2012 vide item **No.13** has amended ordinance 158 which reads as under :-

O.158: All applications for opening of new colleges shall be sent (ten copies) or extension of affiliation shall be sent (in five copies) to the Registrar in the form prescribed by the Management Council so as to reach him before the last day of October of the year preceding the year from which affiliation is intended to take effect. All applications for continuation of affiliation or permanent affiliation of colleges shall be sent (in five copies) to the Registrar in the form prescribed by the Management Council so as to reach him on or before 31st August of the year preceding the year from which affiliation is intended to take effect.

Provided that in the case of colleges in respect of which the period of continuation of affiliation or extension of affiliation (Natural Growth) or permanent affiliation, recommended by the Senate expires before the date on which a copy of the University letter forwarding to the Government of proceedings of the Senate meeting was received by the college, the application for continuation of affiliation or extension of affiliation (Natural Growth) or permanent affiliation shall be sent (in five copies) to the Registrar in the form prescribe by the Management Council within two months from the date of the receipt of the said letter and in the case of colleges allowed to be started by the University on the basis of initial approval received from the Government in August or thereafter, shall be sent (ten copies) to the Registrar in the form prescribed by the Management Council within two months from the date of the receipt of the letter from the University permitting the Society /Trust to admit students.

Application for affiliations for opening of new colleges, continuation of affiliation and / or extension of affiliation and / or extension of affiliation (Natural Growth) or permanent affiliation of colleges shall be accompanied by fees as mentioned below:-

(a) Application for affiliation of new College :				₹	
	(i)	(a)	Colleges for professional Courses* for a course/ branch only (excluding Education and Law)	Urban Rural 2,50,000/- 1,50,000/-	
		(b)	For additional each course or branch (excluding Education and law)	1,00,000/-	
	(ii)	(a)	Colleges for Education and Law	1,50,000/-	
		(b)	for additional each course	50,000/-	
	(iii)	Colleges for each course [i.e. Bachelor of Arts, Science & Commerce and Self-finance courses**] other than Professional Education and Law courses			30,000/-
	(b) Application for continuation of affiliation :				₹
	(i)	Colleges for professional Courses* For each courses /branch (excluding Education and Law)		75,000/-	
	(ii)	Colleges for Education and Law		25,000/-	
	(iii)	Colleges for <u>each</u> course [i.e. Bachelor of Arts, Science & Commerce and Self-finance courses**] other than professional, Education and Law.		10,000/-	

(c)	Application for extension of affiliation by Natural growth :-		₹
	(i)	Colleges for professional courses* For each course/branch (excluding Education and law)	75,000/-
	(ii)	Colleges for each courses [i.e. Bachelor of Arts, Science & Commerce and Self-finance courses**] other than professional courses	10,000/-
	(iii)	Colleges for law and Education	25,000/-
(d)	Application for extension of affiliation for teaching a new degree course or a new subject in the same faculty :-		₹
	(i)	Colleges for professional each Course /Branch (excluding Education and Law)	75,000/-
	(ii)	College for each course [i.e. Bachelor of Arts, Science & Commerce and Self-finance courses**] other than professional Courses (excluding Education and Law)	25,000/-
	(iii)	Colleges for Education and Law	25,000/-
(e)	Application for extension of affiliation for teaching of new degree course in another faculty :-		₹
	(i)	Colleges for professional* each Course (excluding Education and Law)	2,50,000/-
	(ii)	Colleges for course [i.e. Bachelor of Arts, Science & Commerce and Self-finance courses**] other than professional courses (excluding Education and Law)	25,000/-
	(iii)	College for Education and Law	25,000/-
(f)	Application for permanent affiliation :-		₹
	(i)	Colleges for professional* Course (excluding Education and law)	5,00,000/-
	(ii)	Colleges for courses [i.e. Bachelor of Arts, Science & Commerce and Self-finance courses**] other than professional courses (excluding Education and Law)	50,000/-
	(iii)	Colleges for Education and Law	1,00,000/-
(g)	Application for additional each division/variation in intake in each course:-		₹
	(i)	Colleges for professional* each Course/Branch (excluding Education and Law)	1,00,000/-
	(ii)	Colleges for each course [i.e. Bachelor of Arts, Science & Commerce and Self-finance courses**] other than professional courses* (excluding Education and Law)	25,000/-
	(iii)	Colleges for Education and Law	25,000/-

In case 31st August and/or before the last day of October of the year preceding the year happen/s to be a Sunday or Public Holiday, the last date for accepting applications for continuation of affiliation or extension of affiliation (Natural Growth) or permanent affiliation and opening of new colleges and applications for extension of affiliations shall be the immediate previous working day.

A copy of the application for opening of new college shall also be sent by registered post to the State Government directly.

Provided that the application for extension of affiliation (Natural Growth) or continuation of affiliation or permanent affiliation of college received after 31st August shall be accompanied by in addition to the fees mentioned above, a late fee of ₹5,000/- for colleges for professional courses and ₹1,000/- for colleges for each courses [i.e. Bachelor of Arts, Science & Commerce and Self-finance courses**] other than professional courses (including colleges of Education and Law) for each month subsequent to the month of August, as the case may be, including the month in which the application is received.

Provided that in the case of colleges in respect of which the applications for extension of affiliation (Natural Growth) or continuation or permanent affiliation of colleges received after two months after a copy of the University letter forwarding to the Government the proceedings of the Senate meeting was received by the college and application for continuation of affiliation of colleges received after the receipt of the letter from the University permitting the Society/Trust to admit students on the basis of the initial approval received from the Government, shall be accompanied by the addition to the fees mentioned above a late fee of ₹5,000/- for colleges for professional courses and ₹1000/- for college for each courses [i.e. Bachelor of Arts, Science & Commerce and Self-finance courses**] other than professional courses (including colleges of Education and Law) for each month subsequent to the second month, as the case may be, including the month in which the application is received.

The Management Council reserves to itself the right to reduce/waive late fee as prescribed hereinabove, in receipt of application for extension of affiliation (Natural Growth) or continuation of affiliation or permanent affiliation of colleges and opening of new Colleges or extension of affiliation in exceptional circumstances. The Management Council reserves to itself the right to refuse to consider any application received after 31st August and/or before the last day of October of the year preceding the year, as the case may be.

One-third of the amount of affiliation application fee receive with a application for opening of new college shall be refunded to the Society/Trust whose application for opening of a new college is not recommended by the University and is not approved by the State Government or whose application is recommended by the University to the State Government but is not approved by the State Government.

Where a college having applied for permanent affiliation is granted continuation of affiliation one-half of the amounts of permanent affiliation application fee received with the application shall be refunded.

Affiliation application fees including late fee, if any, shall be paid by means of a demand draft payable to the Finance and Accounts Officer, University of Mumbai and drawn on any scheduled bank in Mumbai. However, the colleges in Greater Bombay may pay affiliation application fee including late fee if any, by means of a crossed account payee Cheque on a Scheduled Bank/State Co-operative Bank in Mumbai.

*Professional courses mean courses in Medicine, Dentistry, Pharmacy, Architecture, Ayurved, Homoeopathy, Unani Medicine, Management Studies, Engineering, Education Medical Laboratory, Technology, Prosthetics & Orthopedics, Audio logy & Speech Therapy, Occupational Therapy, Physical Therapy, Law, Labour studies, Labour laws & Labour Welfare, Taxation Law, Dance, Music, Applied Art, Painting and include such other courses as may be decided to the professional courses by the Management Council from time to time.

**[Self-finance Courses :- 1) B.Sc. (Hospitality Studies), (2) B.Sc. (Microbiology), (3) B.Sc. (Bio-Chemistry), (4) B.Sc. (Bio-Tech.), (5) M.C.A., (6) B.Ed., (7) BSW, (8) Event Management, (9) B.Sc.(Information Technology) (10) B.Sc.(Computer Science) (11) BMM (12) BMS (13) Banking & Insurance (14) Accounting & Finance (15) Library science (16) B.Sc. (Maritime) (17) B.Sc. (Nautical Science) (18) B.Sc. Library & Information Science (19) B.Sc. (Home Science) (20) B.Sc. (Aviation) (21) B.com (Financial Markets)] and include such other courses as may be decided to the self-finance courses by the Management Council from time to time.

The above-amended ordinance has been brought into force with effect from the academic year 2012-13.

Mumbai-400 032
24th August, 2012.

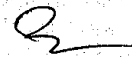

(Kumar Khaire)
Registrar

To,

The Principals of all the affiliated aided, partially aided and unaided (Minority and Non Minority) colleges.

Copy forwarded with compliments for information to :-

- 1)The Director, Directorate of Education (Higher Education), Maharashtra State, Pune-411 001.
- 2) The Director, Director of Technical Education, Maharashtra State, Mahapalika Marg, Mumbai – 400 001.
- 3)The Jt. Director of Education (Higher Education), Elphinstone Technical High School, 3, Mahapalika Marg, Mumbai-400 001.
- 4) The Join Director Higher Education, Konkan Resion, Government Education College Campus, Panvel, Dist – Raigad – 410 208.
- 5) The Administrative Officer (Higher Education Grants), Mumbai, Pune and Kolhapur.
- 6) The Presiding Officer, College Tribunal for Mumbai & S.N.D.T. Women's Universities, Mumbai.
- 7)The General Secretary, Mumbai University and College Teachers' Union, University Club House, 'B' Road, Churchgate, Mumbai-400 020.
- 8)The Deans of all the faculties.
- 9)The Director, College Development Council.

(Kumar Khaire)
Registrar

Copy to the Controller of Examinations/Finance & Accounts officer/Deputy Registrars, Director of Students Welfare/Assistant Registrars/Executive Secretary to the Vice-Chancellor, Personal Assistant to the Pro-Vice-Chancellor, Registrar and Director, B.C.U.D. and the persons-in-charge of the different sections/Units in the Registrar's Office.

Record Section (10 copies)

(Kumar Khaire)
Registrar